הצעה לתקופה מוגבלת
חדרי שינה
שנקר רנח
ב־4 תשלומים שקל״ים שווים
ללא ריבית וללא הצמדה

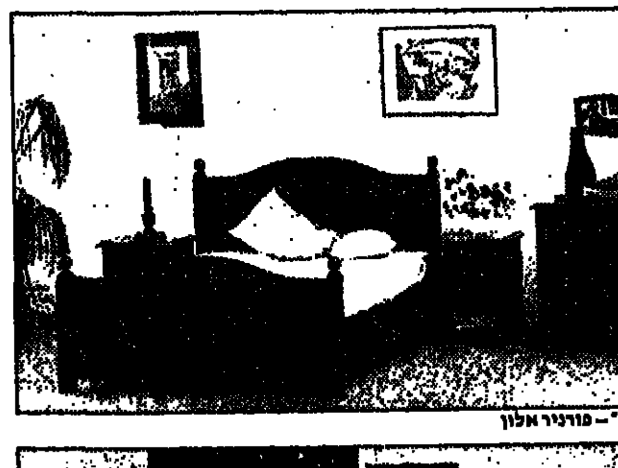
דגם "יערית" – פורניר אלון

דגם "מרסיי" – מרופדת בקטיפה סינטטית

מיטה אמריקאית

לכל הדגמים אפשרות לארגז מצעים מתרומם

כל מערכות השינה של עמינח
עם המרכז הבריאותי
היום ב־4 תשלומים שקל״ים שווים
ללא ריבית וללא הצמדה!
מערכות השינה המושלמות של עמינח-
היום משתלמות מתמיד!

לתשיג ברשת חנויות עמינח:
מושב ניר צבי: פתוח רצוף 9:00–19:00. טל: 9–8–220777–08. תל אביב: דיזנגוף סנטר, המלך ג'ורג', פתוח רצוף 9:00–19:00. רמת גן: בית בכור, ז'בוטינסקי 55, פתוח רצוף 9:00–19:00. פתח תקוה: בר כוכבא 38. ירושלים: בנין האחים ישראל־שלומציון המלכה 18. בית כלל, רח' יפו. מפרץ חיפה: שד' ההסתדרות, ליד משרד הרישוי פתוח רצוף 9:00–19:00. חיפה: נורדאו 31. נהריה: לוחמי הגטאות 9. עפולה: שפרינצק פינת המגן 2. נתניה: הרצל 45. באר שבע: קק"ל 101.
תל אביב: כל בו שלום. מוניטין – נחלת בנימין 122, בוגרשוב 72. מיכה ורד – הרצל 154. צבר שאולי – הרצל 44. יפו: לדרמן – רזיאל 17. הרצליה: ב.פ. נתן – סוקולוב 67. כל בו שלום. משביר לצרכן.
הרצליה פיתוח: רהיטי שרון – משכית 3. בני ברק: מבל רהיט – ז'בוטינסקי 9. סטון ברוק – ירושלים 15.
רמת השרון: בית גנן – אוסישקין 41. פתח תקוה: בלושטיין ובניו – הברון הירש 26. סלון אירופה – חובבי ציון 47.
כפר סבא: רהיטי הראל – ויצמן 54. תל חי – ויצמן 141. הוד השרון: אחים שמש – הנוטים 6.
ירושלים: רויאל – דרך בית לחם 120. רהיטי כדורי – כורש 6. רהיטי בורנשטיין – יפו 72. בית שמש: רהיטי רויאל – מרכז מסחרי. ראשל"צ: שטבי – הרצל 2. בת ים: רוזנברג – ירושלים 16. רחובות: בית רהיטי חי – אחד העם 6.
גדרה: קסטנבאום – מרכז מסחרי. אשדוד: כ.נ.ר. – האורים, א. תעשיה קלה. אור יהודה: מעלם – אזור התעשיה.
ק. מלאכי: מקור הרהיט צלח – מרכז מסחרי. רמלה: אין סאם – הרצל 91. לוד: לוי יצחק – הרצל 30. יהוד: אלאלוף – קיבוץ גלויות 41. חיפה: הום רהיטים – צ'ק פוסט. טבעון: אפריון – ככר בן גוריון 1. חדרה: תרבות הדיור – הגבורים 78. דלית אל כרמל: רהיטי חלבי. ק. שמונה: כל בו רהיט – מרכז מסחרי. נצרת: רהיטי נ'מבו – כביש חיפה נצרת.
ובכל רשתות השיווק הגדולות

אם חשוב לך הגב
שנקר רנח עם המרכז הבריאותי

סוריה: היכן טמונה הסכנה

● טילים סוריים שהושמדו במלחמת־לבנון: ישראל משחקת בזהירות רבה.

האם מוכן אסד לשגר את הטילים שהזיז? האם חל כירסום בכושר ההרתעה של ישראל? מה תהיה עמדת ברית־המועצות? מה יכולה ישראל לעשות?

מאת דון בן־ישי

„כבר היינו בסרט הזה ואין לנו שום סיבה למהר ולפעול", אמר השבוע גורם ביטחוני כשהסביר את מהלכי ישראל בפרשת טילי הנ"מ הסוריים. „הפעם נאלץ את הסורים לנחש מהן כוונותינו, ואנחנו נקבע את הקצב, המקום, סוג הפעילות והעיתוי שבהם יתנהל העימות. הזמן פועל לטובתנו", הוסיף גורם אחר. ואכן, צריך לומר לשיבחם של המימסדים הפוליטי והצבאי בישראל, כי למדו היטב את ליקחי העבר. שוב אין ראש־הממשלה מוריע בראש חוצות לנשיא אסד כי עליו להיזהר מפני ש„אורי אור ומוישה וחצי מחכים לו", כפי שקרה בעת משבר הטילים הקודם עם הסורים, במאי '81. ומעל בימת הכנסת אין מודיעים תחילה כי ישראל תפעיל את חיל־האוויר אם לא יוציאו הסורים את הטילים, ואחר־כך מסבירים, כי עננים נמוכים הצילו את הסורים מכיליון בטוח.

הפעם משחקת ישראל בקלפיה בזהירות רבה, וגם אם תיאלץ, בסופו של דבר, לבלוע בחריקת שינים את התכתיב הסורי, יהיה זה לפחות בקול דממה דקה ובלי ביזיון.

אחד היתרונות העומדים היום לרשות מקבלי ההחלטות בישראל הוא הניסיון שנצבר אצלנו ב־15 השנים האחרונות בטיפול במשברים שנגרמו עקב הזזת טילי נ"מ על־ידי מצרים וסוריה. ראוי להזכיר את משבר הזזת הטילים בגיזרת תעלת־סואץ ב־1970, שבו שילמנו מחיר יקר שלוש שנים אחר־כך על שעברנו לסדר־היום. וכמובן, משבר הטילים עם הסורים בביקעת הלבנון לפני כחמש שנים, שהיה זהה כמעט לחלוטין בנסיבותיו וכסיבותיו למשבר הנוכחי.

פגיעה בכושר ההרתעה

הלקח העיקרי מאותם משברים ותוצאותיהם הוא: הקברניט הערבי שהזיז טילים – כבר החליט ומוכן לשגר אותם. על כן אין צורך לבדוק שאלה זו בשטח אלא אם וכאשר ישתנו הנסיבות בצורה מהותית. אם לא ישתנו הנסיבות, ולא נצליח לשכנע את הסורים באמצעים שונים לחזור בהם מכוונתם להשתמש בטיליהם – יש להחליט מראש מה תהיה תגובתנו, אם וכאשר נחליט לטוס מעל ביקעת הלבנון ומטח טילי נ"מ יקדם את מטוסינו. פעולה שלא חושבה כמה מהלכים קדימה עלולה להביא לפגיעה חמורה בכושר ההרתעה האסטרטגי של ישראל מול הסורים.

בשנה האחרונה חל כירסום מדאיג בכושר ההרתעה שלנו את הסורים כתוצאה מהתעצמותם הצבאית. תהליך זה הואץ ככל שהצליחו הסורים במדיניותם המוצהרת ל„חיסול תוצאות מלחמת לבנון", כלומר לדחיקת רגליה של ישראל מלבנון. חופש הטיסה של מטוסינו מעל ביקעת הלבנון היה אחד ההישגים העיקריים של ישראל במלחמת של"ג, ועל כן שלילתו מאיתנו היתה, ועודנה, יעד מרכזי באסטרטגיה הסורית. המהלך הסורי להשגת יעד זה נפתח לפני כחודשיים, כאשר החלו הסורים להוניק מטוסים לכיוון ביקעת הלבנון כל־אימת שמטוסינו ערכו מעליה גיחות סיור וצילום. המיגים הסוריים הקפידו להישאר בשטח סוריה, אולם מסלול טיסתם עוצב כך שיצר איום על מטוסינו. מיספר פעמים נאלץ חיל־האוויר להורות על הפסקת גיחת הצילום לפני השלמתה, כדי שלא לסכן את המטוסים ואת הטייסים שנטלו בה חלק.

במקביל להתגרויות באוויר ניתן היה להבחין כיצד בונים הסורים בשיטתם מחפורות להצבת טילי קרקע־אוויר בשלושה אתרים הסמוכים לגבול עם לבנון. המחפורות היו מהסוג שמיועד להכיל טילים נגד מטוסים מגביהי טוס מדגם אס.איי.־2. בשיחזור לאחור נראה שהנשיא אסד חיכה בסבלנות לעיתוי ולעילה המתאימים כדי להציב את הטילים, מבלי שיואשם ביוזמה להתלקחות באזור. ואכן, קרב האוויר ב־19 בנובמבר סיפק לו את מבוקשו. התחקיר המפורט שנערך בצה"ל על נסיבות קרב זה קבע חד־משמעית, כי המיגים הסוריים סיכנו את מטוסינו, וכי ההחלטה ליירטם היתה סבירה. קביעה זו מתבססת על שיחזור מפורט של הארועים, אך גם אם יש מי שחולק עליה, הוא ייאלץ להודות כי היה קשה מאוד באותן דקות גורליות לעמוד על כוונותיהם המדוייקות של הסורים, וכי קרב האוויר הזה סופו היה להתרחש במוקדם או במאוחר.

הבדידה הקשה

הסורים לא המתינו זמן רב. בתוך 24 שעות, יתכן אפילו שלפי תוכנית מוכנה מראש, הוצבו מארכי טילים ניידים (אס.איי.6 ו־8) בתוך שיטחה של לבנון, והמחפורות שהוכנו בצד הסורי של הגבול החלו להתמלא במשגרי אס.איי.2. כעבור כמה ימים, אם משום שאבד לסורים גורם ההפתעה והם החלו לחשוש לגורל טיליהם, ואם בגלל מאמציו של השגריר האמריקני, ריצ'ארד מרפי, הוסרו מארכי הטילים בלבנון. אך האס.איי.2 נשארו (כדאי לדעת: טילי האס.איי.2 הם טילים מיושנים, שקל יחסית לחמוק מהם. במלחמת־ההתשה השכילו טייסי חיל־האוויר שלנו לנצל את כושר התימרון של הפנטום, כדי לחמוק ברוב המיקרים מן הטיל הזה, המיועד ליירוט מטוסים בגובה רב).

ישראל נאלצה להגביל את טיסותיה בשמי לבנון. הסורים הבהירו כבר כי אינם מתכוונים להסיג את טיליהם מן הגבול עם לבנון, וישראל ניצבת לכאורה לפני הברירה הקשה להשמיד במכה אווירית את הטילים הסוריים, ולהסתכן בהסלמה ובגינוי בינלאומי חריף; או להשלים, לזמן־מה לפחות, עם אובדן של חופש הצילום מעל ריכוזי המחבלים והסורים העיקריים בלבנון, תוך מאמץ לסגור את פערי המידע המודיעיני באמצעים אחרים, ובכללם שיתוף־הפעולה המודיעיני עם ארה"ב.

צריך להזכיר בהקשר זה, כי ישראל כבר „חיה" עם מצב דומה לפני של"ג, אולם הפעם המצב בכל־זאת שונה: זמן יקר יחלוף עד שחילופי המידע המודיעיני בין ישראל לארה"ב ישובו לרמה שהיתה לפני פרשת פולארד. גם אופי נוכחות המחבלים היום בביקעת הלבנון מחייב מעקב צמוד יותר מזה שהיה לפני של"ג. מכאן שישראל חייבת לחפש דרך־פעולה שלישית, שתביא בתוך זמן קצר לחופש טיסה של מטוסינו בשמי לבנון, מבלי שהשגת יעד זה תהיה כרוכה בעימות אווירי עם הסורים בשיטחם.

אם יתרחש עימות כזה, הוא עשוי לשרת היטב את מאמציו הבלתי־נלאים של הנשיא הסורי לטרפד את תהליך השלום במזרח־התיכון, בעוד האשמה מוטלת לחיקה של ישראל; וסביר גם להניח שהרוסים לא יישבו בחיבוק ידיים אם תשמיד ישראל מטוסים וסוללות טילים בסוריה. לברה"מ יש מחויבות מפורשת, ופורמאלית לסייע לסורים להגן על שמיהם. במיסגרת מחויבות זו השקיעו הרוסים מאמץ עתיר משאבים ומחשבה לשיקום „כוח ההגנה האווירית" של הסורים אחרי המכה האנושה שספגו בשל"ג. מכה נוספת מסוג זה תהיה עבורם סטירת לחי מצלצלת. כאן טמון סיכון ניכר לישראל, אך גם סיכוי לא מבוטל: הסובייטים הבהירו לא פעם לאסד, כי אינם רואים עצמם חייבים לתמוך ולהגן על מעורבותו ושאיפותיו בלבנון. סביר להניח, למשל, שהסורים לא יקבלו אישור סובייטי להפעיל את הטילים ארוכי הטווח מדגם אס.איי.5 נגד מטוסינו, אם לא תישקף סכנה של ממש לסוריה עצמה; וכך גם בתחומים אחרים, שלרוסים יש עליהם שליטה.

גם מבחינה בינלאומית יהיה מצבנו נוח יותר, אם יוגבל העימות לשיטחה של לבנון. שכן, החוק הבינלאומי אינו מכיר בזכויות שסוריה תובעת לעצמה במדינה זו. מכאן שעל ישראל לנסות ולהגביל את ההתמודדות עם הסורים לשטח לבנון, במטרה להגיע למצב שבו „מאזן־אימה מקומי" יביא את הסורים להסכמה שבשתיקה על סטאטוס־קוו חדש באזור. המנוף להשגת סטאטוס־קוו כזה הוא איום ישראלי לפגוע במטרות סוריות חיוניות בשטחה של לבנון, אם וכאשר ישגרו הסורים טילים נגד מטוסינו.

להעביר את המסר

בג'בל ברוך, למשל, בונים עתה הסורים קומפלקס־אתרעה מתוחכם ורב־ממדים, הכולל, לפי פירסומים במערב, מערכות מכ"ם, ציתות ולוחמה אלקטרונית. מיתקן זה „מכסה" שטחים נרחבים. לא יהיו רבים במזרח־התיכון, או מחוצה לו, שיתאבלו על השמדתו. הוא הדין במטרות סוריות „רכות" אחרות, המצויות בשפע בלבנון.

השימוש בקלף זה מחייב את ישראל בראש ובראשונה שלא להצהיר על השימוש בו. יהיה עלינו לנצל כל אפיק ומנוף דיפלומאטי, כדי להעביר את המסר לסורים. אבל אם תיכשל הדיפלומאטיה, חייבת להיות אצלנו נכונות אמיתית לממש את האיום.

המוסף לתרבות, ספרות ואמנות - מעמוד 20

הקומה הראשונה – רגועה; בקומה העליונה – מתיחות

מאת אראל גינאי, שליחנו לוושינגטון

בקומה הראשונה של הבנין המרשים, שישראל הקימה לשגרירותה בוושינגטון, האווירה רגועה למדי בימים אלה. לא כן בקומות אחרות. הסיבה לכך פשוטה: בקומה הראשונה עובדים הפקידים, המקיימים מגע עם הציבור ועם העתונות – ואלה נתונים בימים אלה בפחות לחץ להסביר את פרשת־פולארד. ואילו בקומות העליונות יושבים האנשים, שמתפקידם לקיים מגע עם מחלקות הבטחון והמודיעין האמריקניות, שכה מרובות בעיר הזאת – והללו יכולים לעשות עתה הרבה פחות מאשר בעבר. יתר על כן, גם מה שניתן לעשות אינו נעשה עוד באווירה הלבבית והבלתי־פורמלית, שאיפיינה את יחסיהם עם עמיתיהם האמריקניים.

פקידים אלה אומללים למדי, איפוא, וממתינים בקוצר־רוח – ממתינים לגורו, אמר מישהו – לשובה לוושינגטון של המשלחת האמריקנית, שבראשה אברהם סופר. הם מקווים, כי לאחר שייוודעו תוצאות התישאולים של חברי המשלחת בישראל, שוב יוכלו לחזור לפעילותם – אף שלא הכל מאמינים, שהדבר יקרה מהר מאד וכי האמון ההדדי הקודם יחזור על כנו בשלימותו.

„לא להחליש את פרס"

„מן הדין, שלא יתלוננו יתר על המידה ויהיו מרוצים במידת־מה על שפרשת־פולארד לא „התפוצצה" שעה שג'ימי קרטר היה הנשיא וסיירוס וואנס שר החוץ" – אמר לי משקיף מנוסה בזירה הוושינגטונית, שתפקידו הוא להגביר את הקשרים בין שתי המדינות. „אתה יכול להיות בטוח, כי שני 'אנשי־מוסר' אלה היו מחזירים את השגריר סם לואיס להתייעצויות לוושינגטון ונוקטים אמצעי־גמול הרבה יותר חריפים משננקטו על־ידי המימשל הנוכחי. אם דו"ח־סופר יהיה משביע־רצון – ויש לי יסוד להאמין, כי כך יהיה – נוכל לחשוב על התקדמות מחודשת בעוד מספר שבועות. אני מקווה במיוחד, שכאשר הקונגרס יחזור ויתכנס לאחר פגרת חג־המולד, כבר יובהרו הרבה עניינים. שכן, אנשי הקונגרס, אף כי הוכו בהלם לא פחות מן האחרים, היו טרודים בבעיות בוערות, כמו הגרעון התקציבי ורפורמת המיסים, ולא יכלו להתפנות לדון בפרשת־פולארד. זה מזל גדול לכל אלה, החייבים לפעול יחד עם הקונגרס".

„אינני יכול לומר לך, מה בדיוק היתה תגובתם של קרטר וואנס, אף כי פעלתי בשיתוף הדוק אתם בענייני המזרח־התיכון", אמר לי וויליאם קוואנדט, מי שמנהל עתה את מחלקת המזרח־התיכון של מכון־ברוקינגס היוקרתי. „אבל אני יכול לומר, כי למימשל הנוכחי אין ענין להחליש את פרס. המימשל יודע, שאם אמצעי־הגמול הנוכחיים יימשכו זמן רב – ולא כל שכן, אם יינקטו אמצעים יותר חריפים – מעמדו של פרס ייחלש".

אבל אם זה המצב, שאלנו, מדוע מתירים ראיונות, כגון זה שהעניק עוזר שר ההגנה, ריצ'רד ארמיטג', ל„ניו־יורק טיימס", והצהרות בנוסח „כל מי שרואה את האינטרסים האמריקניים והישראליים כעולים בקנה אחד, טועה טעות מרה?"

„מהי אשת־איש"

„ובכן, מי כמוכם הישראלים צריך לדעת, כי בקרב מימשל כלשהו נשמעים קולות שונים", השיב קוואנדט. „וגם אל תשלו את עצמכם, ששר־החוץ שולץ, בגלל היותו ידיד ישראל, לא הוכה בהלם. אם מישהו מעובדי משרד אחר מתכוון להרחיק לכת לעומת עמית־שלו, שולץ לא תמיד מסוגל לעצור בעדו". אפשר להוסיף לכך, שכאשר שולץ נעדר מן הזירה בארה"ב, הצהרות מסוג זה מתגלגלות ביתר קלות מאשר בעת נוכחותו.

בנקודה זו מן הראוי להעיר כמה הערות. הדעה הכללית כאן היא, כי ההוראה בדבר הפשיטות על משרדי „נאפסקו" לא ניתנה על־ידי התובע הכללי, אלא על־ידי תובע מחוזי, המעוניין להתפרסם והמרגיש, כי להחשיד את ישראל בכל מיני מעשים־שלא־ייעשו הוא עתה דבר פופולרי. תגובתה הנמרצת של ישראל היתה לה השפעה מפכחת. אשר להצהרה, שהאינטרסים של ארה"ב וישראל לא תמיד עולים בקנה אחד, היא משקפת גישה רווחת בחוגים מסויימים, אף שסגן־הנשיא ג'ורג' בוש תור והעלה על נס דווקא השבוע את הערך האיסטראטגי שיש לישראל מבחינתה של ארה"ב.

„אתה הלא יודע, כיצד מגדירים, מהי אשת־איש", אמר לי אחד הפקידים. „היא אדם, המסייע לך לפתור בעיות, שלא היית מסתבך בהן, לולא היית נשוי לה. משהו מסוג זה חל על 'הנישואים' שלנו עם ישראל" – הוסיף אותו פקיד. „היא מסייעת לנו לפתור בעיות במזרח־התיכון, אבל היו לנו הרבה פחות בעיות, לולא היינו מזוהים עם ישראל. והרשה לי להוסיף: לולא היינו מזוהים עם אי־אלה צדדים של מדיניותה".

הופיעה מהדורה שלישית

רוח קדים

בשליחות מחתרתית לארצות ערב

מאת **שלמה הלל**

„אחד הפירסומים המרתקים, המעולים והחשובים ביותר בזמן האחרון".
ראש־הממשלה, שמעון פרס

אחד המיסמכים ההיסטוריים החשובים ביותר על תקופת התחיה שלנו... ספר מרתק שקשה להניחו מהיד, נקרא כאגדת קדומים".
חיים גורי

376 עמודים, בהם 16 עמודי תמונות
בכריכה קשה □ **המחיר 28,000 שקל**

ספרי „ידיעות אחרונות"/„עידנים"
בשיתוף עם ההוצאה לאור של משרד הבטחון

ישעיהו בן־פורת / ענינים שוטפים

שתי חזיתות ותסריט אפשרי

פעמיים השבוע נאמר לראש־הממשלה שמעון פרס „מי שמך".

בפעם הראשונה זה בא בליווי סימן שאלה, כאשר שר־החוץ, יצחק שמיר, שאל את פרס: „מי שמך לבטל את הסכמי קמפ־דייוויד?" השאלה היתה רטורית בשני מובנים. שמיר ידע היטב שפרס לא שם את עצמו, וממילא כלל לא התכוון, לבטל את ההסכמים. ועל זה כבר נאמר שהגיעו ימות המשיח כאשר שמיר מגן עכשיו באבירות מעוררת־תמיהה על הסכמים שהתנגד להם בעבר.

בפעם השניה נפלט „מי שמך" לעבר ראש־הממשלה דווקא בנימה של סימן קריאה, לאמור: „מי כמוך חייב לזכור מי עשה אותך לראש־ממשלה!" הפוסק הזועף, שלא ברר במלים ולא הנמיך את הקול כדי להזכיר לפרס למי הוא חב את ראשות הממשלה, היה כמובן עזר ויצמן. השבוע, ביום שלישי, ב„מי שמך" שלו, הוא פתח, אולי מכיוון בלתי־צפוי, חזית שניה נגד ראש־הממשלה.

כדי שלא יתעורר רושם מוטעה, צריך להוסיף שעזר, שלא הסתיר את מורת רוחו מצעדיו האחרונים של ראש־הממשלה, חזר והדגיש במהלך השיחה הסוערת בארבע עיניים, שלמרות המחלוקת הוא נישאר לויאלי כלפיו, ממשיך לתמוך בו ובמדיניותו, ואינו אומר להתפטר. יותר מכל באו איפוא לידי ביטוי בפנים אל פנים הנוזר הבדלי המזג העמוקים בין ראש־הממשלה והשר־בלי־תיק: בעוד הראשון ניזון מפוטנציאל בלתי־נדלה של סבלנות, השני קצר־רוח ונחנק מקצב הצב ומן הסחבת שמאפיינים, לטעמו, את המו"מ עם מצרים: ובעוד הראשון מכלכל את מהלכיו הפוליטיים בזהירות מופלגת, צעד אחרי צעד, ובלבד להבטיח את שלימות החבילה לפחות למשך זמן־מה, השני צופה בקוצר־רוח לקראת פירוק הממשלה.

הבנות „מרחפות באוויר"

קיצפו של עזר, שבנושא הנדון משודר על גל אחד עם המנכ"ל אברשה טמיר, יצא על מה שנראה בעיניו כהתקפלות של פרס לפני שמיר. ויצמן וטמיר משוכנעים שאחרי הסיכומים בכתב ובעל־פה, שהתקבלו בסיום סיכוב השיחות עם המשלחת המצרית בהרצליה, הגיעה השעה לקבל הכרעה מדינית. בלשון פשוטה: צריך לכנס את קבינט, כדי שישיב חד וחלק כן או לא – עזר מתכוון כמובן לכן – על מיכלול הסיכומים. „התנאים בשלו להכרעה, צריך לחדול מגירוד הביצים", גער עזר בפרס, כאשר נודע, אגב תחילה לעיתונאים ורק אחר־כך לחברי הממשלה, שראש־הממשלה קיבל את דעתו של שר־החוץ, ומוכן לשגר את צוות המנכ"לים פעם נוספת לקהיר. „דרשנו מספיק מן המצרים, וקיבלנו מה שדרוש כדי לפתוח סוף־סוף במהלך מדיני רציני", קובלים ויצמן וטמיר. הם יוצאים מן ההנחה, המקובלת עקרונית גם על פרס, שדי בהבנות מסויימות בעל־פה עם הצד המצרי כדי לפתוח במהלך, ואין צורך שהכל יהיה כתוב וחתום.

• ויצמן: קוצר־רוח

הכוונה, כראש וכראשונה, להבנה שהושגה, בינתיים רק בעל־פה, ואשר אמורה להיות מנוסחת יותר מאוחר בצורת מיכתב נילווה אל שטר הבוררות, בדבר ניסיון של פישור או מציאת פשרה על־ידי הבוררים, במשך פרק זמן מוגבל, חודש ימים לערך, בשלב הראשון של הבוררות. רק אם הפישור לא יעלה יפה, יוחל בתהליך הבוררות. בענין זה ובנושאים הנוגעים לנירמול היחסים, שמיר אינו מסתפק בהבנות „מרחפות באוויר". את זה הוא רוצה בכתב, בצורה מחייבת.

אם כן, רוגז ויצמן, ראש־הממשלה צריך היה לכנס את הקבינט כדי להחליט, אם בכלל, על שיגור המנכ"לים פעם נוספת לקהיר.

ביום ד', גם אילו רצה, לא יכול היה ראש־הממשלה לכנס את הקבינט. הוא היה בז'נבה. אך לא זו סיבת אי־היענותו של פרס לוויצמן. כמו ויצמן, גם פרס רוצה בהעמקת היחסים עם מצרים כקרש־קפיצה שאין מנוס ממנו לקראת הרחבת תהליך השלום באזור. בתמורה, פרס מוכן לשלם את המחיר שבהקשר הנדון פירושו הסכמת ישראל לבוררות על טאבה. מה גם, ובענין זה שוב מסכים פרס עם ויצמן וטמיר, שהמצרים עשו סוף־סוף צעד או שניים לקראתנו והגמישו את עמדותיהם במהלך שיחות המנכ"לים. אך בניגוד משווע לוויצמן, פרס, שאמר השבוע לידידים כי הפעם „מנוי וגמור" עימו לגמור את פרשת טאבה, לאשר את הסכם הפישור־בוררות, ולהיפגש עם מובארק כדי להשתית את היחסים עם מצרים על בסיס חדש – עדיין דבק בהשקפתו שיש למצות עד תום ועד טיפת היכולת האחרונה את האחדות הלאומית.

• טמיר: על גל אחד

אך לא בכל מחיר. בוודאי לא במחיר השיתוק המדיני, שהוא פועל־יוצא ממצב התיקו המתהווה בהכרח בקבינט בכל פעם שמביאים להכרעתו נושאים מהותיים, שלגביהם קיימת המחלוקת הידועה בין שני מרכיבי הממשלה המרכזיים.

לאן איפוא חותר פרס, ומה הוא רוצה?

בירושלים, גם בחוגים המקורבים ביותר אל ראש־הממשלה, אין על כך תשובה ברורה וחד־משמעית. יש אומרים שפרס מחזיק את הקלפים כל־כך קרוב אל הלב, שאפילו רעייתו סוניה אינה יודעת בוודאות מה הוא רוצה. שרים שניפגשים איתו פעם ופעמיים ביום מודים, כי גם הם נאלצים להסתפק בספקולציות ובניחושים.

בתנאים אלה אפשרי רק להמר, כאשר ההימור אינו בהכרח שרירותי, אלא אמור להיות מבוסס ככל שניתן על ניתוח המצב ועל הכרת הנפשות הפועלות.

יד ביד עם הצמרת

ובכן, אם יוצאים מן ההנחה שבאמת מנוי וגמור עם פרס לגמור הפעם את פרשת טאבה: וכאשר ידוע שבענין זה הוא הולך יד ביד עם צמרת מפלגתו, ובתיאום עם כל שרי המערך ובראשם יצחק רבין (המחשיב כמוהו, מדינית וביטחונית, את ייצוב השלום עם מצרים, ורק דורש, אולי יותר מפרס, שפיתרון טאבה יהיה חלק מעיסקת־חבילה רחבה): וכאשר בנוסף על כך ברור למי שעוקב אחרי הרומאן שפרס רוקם עם הסיעות הדתיות, שבמידה לא מבוטלת הוא כבר הצליח להבטיח לעצמו גיבוי גם מן הצד שלהם – אזי הטאקטיקה שהוא ינקוט בשבועות הקרובים, ואולי כבר בתוך השבועיים הבאים, תהיה בערך זו: לבוא לקראת שמיר ככל שניתן למען מיצוי האחדות, ולשלוח לשם כך את המנכ"לים עוד פעם לקהיר; לכנס אחר־כך את הקבינט, בתביעה לקבל הכרעה חד־משמעית; להעביר את הנושא לדיון במליאת הממשלה במיקרה של תיקו בקבינט, ולא לשעות למחאות הליכוד שיכפור בזכות ראש־הממשלה לבוא בנדון אל המליאה; להשיג בממשלה את תמיכת הרוב תודות לקולות הדתיים; ולגשת מיד ליישום הסכם הבוררות.

אז, רק אז, הכדור יהיה מונח במיגרש של יצחק שמיר. ירצו הוא וחבריו – יעזבו את ממשלת האחדות, שתמשיך לכהן כממשלה מצומצמת עד הבחירות הבאות. אם וכאשר, ירצו – יישארו בפנים, יסתפקו במחאה קולנית ויחכו בפינה לתקלה הראשונה ביחסים עם מצרים, כדי להכריז „הזהרנו אתכם".

תסריט שחייב להתגשם במציאות? לאו דווקא. אבל הימור רציונאלי שאפשר להסתכן בו – בהחלט כן.

„על פרס להחליט – בוררות עם מובארק או עם שמיר"

– אמר עזר ויצמן ושקל לצאת לחופשת מחאה, לאחר שהוחלט על סיבוב נוסף של שיחות על טאבה ★ פרס על שרון: מי שהוציא אנשים בכלובים מימית, הופך עתה את טאבה לקודש הקודשים של ישראל ★ שמיר על פרס: מי שמך? ★ ויצמן: אני 'מי שמך' את פרס בראשות הממשלה

מאת שלמה נקדימון

רגז ורותח הסתובב עזר ויצמן במיסדרונות לישכת ראש־הממשלה ביום שלישי אחר־הצהריים. מספר שעות לפני כן נודע לו, כי בשיחה שקיימו שמעון פרס ויצחק שמיר בערב הקודם הוסכם, שמשלחת המנכ"לים למו"מ עם מצרים תצא לקהיר לסיבוב שיחות נוסף. ויצמן ראה בכך כניעה מסוכנת של פרס לשמיר. חמתו בערה על כך שדבר ההחלטה נודע לו לא מפיו של ראש־הממשלה, כי אם מפי שני כתבים מדיניים שהשתתפו בתידרוך עם פרס.

„יש לו (לפרס) חברים ושותפים, אבל מה שקורה שהם שומעים על מהלכיו מפי אחרים. כך הוא עושה גם בעניינים אחרים", התרעם השר במשרד ראש־הממשלה.

ויצמן הוא היחיד מקרב שרי הממשלה הנוכחית שהשתתף בצורה פעילה במו"מ עם מצרים, שסופו בחוזה־השלום. שמיר חשוד על ויצמן, כמי שאינו מעוניין בהפשרת היחסים עם מצרים. פרס וויצמן מזכירים בכל הזדמנות, כי כאשר מנחם בגין הציג את הסכמי קמפ־דייוויד לפני הכנסת, נמנע יצחק שמיר (אז יו"ר הכנסת) בהצבעה, ומשה ארנס (אז יו"ר ועדת החוץ והבטחון) הצביע נגד ההסכמים. בלבם של פרס וויצמן, ועמם הרוב במערך, שוררת התחושה ששמיר וארנס לא שינו את עמדתם מאז.

יתירה מכך: במערך סבורים כי בגלל המצב הפנימי ב„חרות", הפכו שמיר וארנס לנגררים אחרי אריאל שרון, שהצליח ליצור לעצמו תדמית של „סמן ימני" בליכוד. לא מכבר ליגלג פרס על שרון: „מי שהוציא אנשים בכלובים מימית, הופך עתה את טאבה לקודש־הקודשים של ישראל..."

חשש ממשבר

באחרונה התרשם עזר ויצמן, כי בנושא היחסים עם מצרים שוררת תמימות־דעים מוחלטת בינו לבין ראש־הממשלה. שניהם סבורים, כי היחסים עם מצרים הגיעו לפרשת־דרכים: אם לא יושג שיפור עתה, מייד, עלול הקיפאון להידרדר, ומצרים תשוב למעגל האיבה הערבית, שסופה עלול להיות מלחמה עם ישראל.

בתחילת השבוע היה ויצמן אופטימי: בשיחות שקיימו משלחות המנכ"לים של ישראל ומצרים, בקהיר ובהרצליה, הושגו הבנות שצימצמו עד למינימום את חילוקי־הדיעות. ביום רביעי השבוע עמדה להתכנס ישיבת הקבינט לשמיעת דיווח משלחת המנכ"לים. מי שנזדמן לסביבתו הקרובה של פרס יכול היה להתרשם, כי הפעם הזו באמת הגיע רגע ההכרעה, ואם הליכוד ינסה לטרפד זאת בכוח התיקו האוטומטי בהצבעה – הרי משבר אמיתי מציץ מבעד לדלת. אבל ביום שני בערב נתקיימה שיחת פרס־שמיר והוסכם על עוד סיבוב השיחות הנוסף, שמשמעותו המעשית – דחיית ההכרעה.

„אין מדיניות", זעם ויצמן בקול רם בלישכת ראש־הממשלה. הוא אף שקל להודיע על צאתו לחופשת מחאה.

בכיסו של עזר היה מונח עמוד נייר, מודפס במכונת־כתיבה. היה זה נוסח הצעת־החלטה, שעמדה להיות מוגשת להצבעה בקבינט. עיקרים:

• נקודות המחלוקת האחרונות שנותרו עם מצרים יבוררו וימוצו באמצעות בוררות.

• עוד לפני תחילת תהליך הבוררות, יגישו שני הצדדים עדויות וטיעונים, כדי לאפשר לבוררים להכין שטר בוררות. שטר בוררות הוא מושג משפטי, המגדיר מראש את סמכויותיהם של הבוררים ומנחה אותם במידה מסויימת. השטר יהיה מבוסס על ההבנות שהושגו בדיוני משלחות המנכ"לים.

• תוך כדי תקופת הבוררות ייעשה נסיון, לפרק־זמן מוגבל מראש, לפתור את המחלוקות באמצעים אחרים: פשרה (מגעים בין שני הצדדים) או פישור (מגעים שבהם משתתף גם צד שלישי, ללא סמכות מחייבת).

• בד־בבד עם תהליך הבוררות יותרו מצרים וישראל להסכם, שלפיו יופשרו היחסים, על בסיס חוזה השלום, ובין היתר יחזור שגריר מצרים לישראל ויחודש הדו־שיח המדיני בדרג הגבוה (פגישת מובארק־פרס).

ויצמן תלה תקוות רבות בהצעה זו, ועוד יותר מכך – בנחישותו של פרס לעמוד עליה. הסיכום בין פרס לשמיר, נראה לו, הפך את ההצעה למיסמך חסר־ערך.

רותח מזעם נכנס ויצמן לחדרו של פרס, ביום שלישי בשעה 5.30 אחר־הצהריים, ו„ירד": „אומרים עלי שאני שלפן מן המותן. אבל 15 חודשים אני יושב בשקט ומבליג. לא עזבתי ממשלה אחת (בראשות בגין) כדי לעזוב ממשלה נוספת בשל אותו עניין... אבל צריך שיהיה ברור – אני על נושא מצרים לא אשתוק".

פרס, סבלן ורגוע, דחה את תביעת ויצמן לכנס את ישיבת הקבינט. „זכותי לבטל את הישיבה", הוא קבע. יתכן שהיה יכול להרגיע את ויצמן אילו היה אומר לו, כי ישיבת הקבינט איננה מתקיימת בשל נסיעתו לג'נבה, לפגישה עם נשיא חוף־השנהב. אך משום מה לא עשה זאת ראש־הממשלה.

לא אשתוק

דבר נוסף שהרגיז את ויצמן: פרס, כך נראה, חושב שיוכל לשכנע את הליכוד בכך שמשלחת המנכ"לים תשוב מקהיר, כשבידה מכתב חתום על־ידי נציג מצרי מוסמך – אולי אף מובארק עצמו – המאשר את ההבנות שהושגו עד כה, ומתחייב ל„עיסקת חבילה", כלומר שבמקביל לתהליכי הבוררות, תתחיל מצרים ביישום הנורמליזציה.

איש אמונו של ויצמן, „אברשה" טמיר, מנכ"ל משרד ראש־הממשלה, היכול להתפאר בכך שצבר „שעות מובארק" יותר מכל פקיד ישראלי בכיר אחר, הביע חשש כי תביעה מן המצרים לתת מיסמך כזה תעליב אותם, ותפורש כהבעת אי־אמון.

אבל ויצמן לא היה מוכן לפשרות. בעיניו, שמיר מעמיד – ביודעין ובמכוון – מיכשולים על דרך השלום. הוא נזכר בדברים שאמר שמיר ביום ראשון, בישיבת מרכז „חרות", בהם תקף בחריפות את פרס. נושא ההתקפה – דברים שאמר פרס, ואשר מהם השתמע, לדעת שמיר, כי פרס נסוג מסעיף האוטונומיה בהסכמי קמפ־דייוויד (לישכת ראש הממשלה הכחישה כוונה זו מכל וכל).

„מי שמך?" הטיח שמיר. „אם ראש הממשלה רוצה לבטל את הפרק הזה בהסכמי קמפ־דייוויד, שהם ההסכם הבינלאומי החשוב ביותר שיש לישראל, הוא צריך להביא את הדבר לפני הממשלה והכנסת".

ויצמן שאל, באירוניה חדה: „מה זאת אומרת 'מי שמך'? אני יודע 'מי שמך' את פרס בראשות הממשלה: אנחנו, סיעת 'יחד'..." באותו שלב הודיע ויצמן, כי אינו משתמש ב„ארגומנט" הזה, אך מאוחר יותר, ככל שגבר כעסו, הוא אמר: „אני עשיתי אותו ראש ממשלה".

אמירה זו ניתנת, כמובן, לפירושים שונים. צריך לזכור שלא מכבר נקב ויצמן ב־1 בינואר 1986 כמועד אפשרי לפרישתו מן הממשלה, אם עד אז לא תחול תזוזה מהותית בתהליך המדיני עם מצרים. „אני לא אשתוק", הבטיח ויצמן ופתח במגעים ולחצים שבמרכזם דרישה לכינוס הקבינט תוך זריקת רמזים על אפשרויות פרישה.

לגופו של עניין: מדוע „התנפל" שמיר על פרס? בשבת בבוקר שודר ברדיו ראיון עם שמיר, ששם את הדגש על הצורך בהמשכת המהלכים המדיניים כשהם מבוססים על סעיף האוטונומיה בהסכמי קמפ־דייוויד. כאשר קרא את דברי פרס התרשם, כי הוא מוותר עליהם. בנוסף לכך התרשם מ"מ ראש הממשלה כי פרס דיבר בלגלוג על הרוטאציה ועמדות הליכוד.

פרס, כפי שעשה כמה פעמים בעבר, החליט שלא להגיב על דברי שמיר. לעומת זאת הגיב מזכ"ל מפלגת העבודה בחריפות רבה. אך נגד הסיכום שהושג בין פרס לבין שמיר לא הרימה המפלגה קולה. כמה מטובי פעיליה, כמו השר מרדכי גור וח"כ רפי אדרי, העדיפו להשמיע את מחאתם בשיחה עם עזר ויצמן. הם ידעו, כי האחרון לא יהסס לומר בקול רם את דעתו, ואומנם, ויצמן כבר הבטיח: הפעם אינני מתכוון להיות הפרוטזה של המערך... על פרס להחליט אם הוא רוצה בבוררות עם שמיר או עם מובארק.

פרס צילצל למיטראן בעת הפגישה בג'נבה וקיבל שדר ממובארק

■ פרס והופואט בואני בג'נבה: חידוש היחסים באווירה לבבית

ביום ראשון בבוקר הכניס ראש הממשלה, שמעון פרס, בסודו את שני עמיתיו, שבתוקף ההסכמים הפנימיים הם חייבים לדעת הכל: יצחק שמיר ויצחק רבין. „אני יוצא לפגישה עם נשיא חוף השנהב, פליקס הופואה בואני". פרס הסביר, כי יש סיכוי שפגישה זו תניב את הפרי המיוחל, והפעם יימסר סוף־סוף על חידוש היחסים בין שתי המדינות.

יציאת פרס, שנועדה להיערך ביום רביעי, חייבה ביטול שני מוסדות המתכנסים בקביעות מדי יום רביעי: הקבינט ו„שרינו". אנשי הלישכה לא נזקקו להמציא סיפור כיסוי מיוחד, כדי להסביר את הביטול. המציאות סייעה בעדם – הסיבוך שהתעורר בעקבות משבר טאבה.

רפובליקת חוף השנהב ניתקה אומנם את קשריה עם ישראל, אך עם זאת שמר נשיאה על מערכת יחסים טובה עם כמה מראשי ממשלותיה. כבר שנים אחדות מתנהלים מגעים שקטים עם הופואה בואני על חידוש היחסים, ומדי פעם התעוררו ציפיות בישראל כי הצעד קרוב, אך ברגע האחרון תמיד נדחה על ידי הנשיא האפריקני.

הכנות מוקדמות

לפני שבועות אחדים ניצל פרס את חגיגות ה־80 של הנשיא, כדי לשגר לו איחולים וגם שבחים על התבטאויותיו בזכות חידוש היחסים עם ישראל. ברכות פרס השתלבו במאמץ מרוכז בעניין זה, ששותפיו היו משרד החוץ, אשר מנהלו דוד קמחי פועל באינטנסיביות רבה לחידוש יחסי ישראל ואפריקה; ומן הצד השני, העיתונאית הישראלית הוותיקה, תמר גולן, חברת מערכת „מעריב". ללא קשר לעבודתה העיתונאית, יש לגב' גולן, המומחית לענייני אפריקה, מערכת יחסים אישית והדוקה בכמה מארמונות נשיאי ומושלי היבשת. היא אף אירגנה מיפגש דומה בין ראש־הממשלה לשעבר, יצחק רבין, לבין הופואה בואני, שנערך אף הוא בג'נבה. היוזמה לפגישה שנתקיימה שלשום באה מהנשיא באמצעות תמר גולן, יומיים לאחר שנסתיימה בפאריס ועידת המפלגות האפריקניות־פרנקופיליות.

כרגיל בארועים דומים, יצא צוות מכין לג'נבה, שכלל הפעם את מנכ"ל משרד החוץ דוד קמחי, והמזכיר הצבאי של ראש הממשלה, אלוף משנה עוזיאל נכה. בתום סבב של שיחות עם אנשי הנשיא, הודיעו השניים: שיחת פרס עם מארחו תהיה טובה, אך עדיין אי אפשר לקבוע במפורש שהנשיא יודיע על הסכמתו לחידוש היחסים.

בסוד המיבצע היו כמה מאנשי לישכת ראש הממשלה ומנהל רשות השידור אורי פורת (שנתבקש לשגר כתב טלוויזיה לג'נבה) וגורמים נוספים, שבדרך כלל מעורבים בארועים מן הסוג הזה. העיתונאים הישראלים והזרים בג'נבה נתבקשו להיות מוכנים למסיבת עיתונאים עם אישיות ישראלית בכירה. עזר ויצמן סיפר, כי ידע על הנסיעה הצפויה, אך לא את עיתויה המדוייק.

זכרונות אישיים

פרס הגיע למלון „פרזידנט" בג'נבה, שם המתינו לו כבר קמחי, נכה, גב' גולן ושגריר ישראל במוסדות האו"ם שם, אפרים דובק. השיחה עצמה עמדה להתקיים בבית שגריר חוף השנהב, אך הועתקה ברגע האחרון למישכנו המפואר של הנשיא בפרבר קולוני.

פגישת השניים בארבע עיניים נתקיימה בספרייתו של הנשיא. היא נמשכה שעתיים ורבע. בצאתם בישרו על חידוש יחסי שתי המדינות. מסיבת העיתונאים עצמה נדחתה במחצית השעה לפי בקשת הנשיא, כדי לאפשר תחילה את שידור הידיעה על חידוש היחסים ברדיו של ארצו. בשעה 3.30 אחר־הצהריים, כמחצית השעה לפני מסיבת העיתונאים, הודיעו לעיתונאים הישראלים שם, כי הם עתידים להיפגש עם ראש־הממשלה.

ראש הממשלה, שלא החמיץ הזדמנות לערוך טיול חפוז ליד אגם ג'נבה בקור של מינוס חמש מעלות, טילפן ביוזמתו לנשיא צרפת, פראנסואה מיטראן, והודיע לו על חידוש יחסי ישראל וחוף השנהב. במהלך פגישת פרס עם מארחו, טילפן למקום שר המדינה המצרי, בוטרוס גאלי, כדי להעביר מסר מנשיא מצרים, חוסני מובארק, המציין את ההתקדמות שחלה בפגישות משלחות ישראל ומצרים.

הרבה חיוכים היו בג'נבה, וגם לא קשה לנחש על מה דיברו פרס והופואה בואני במשך 135 דקות. צריך לזכור שפרס היה ממניחי היסודות לברית ישראל וצרפת בשנות ה־50, וקיים מגעים עם אישים צרפתיים שגם הופואה בואני, שפעם היה שר בממשלת צרפת, הכיר מקרוב. על כן היה גם מקום לזכרונות אישיים ואלה הוחלפו ליד השולחן העגול בעת ארוחת הצהריים, שפליקס הופואה בואני ערך לאורחיו.

יעקב חסדאי

השריפה והחקירה

תשעה חיילים נהרגו בשריפה במחנה צבאי.
הוקמה ועדת חקירה.
סגן שר-הביטחון ענה לשאילתה בכנסת.
ועם ישראל, כמו עדר, רואה, שומע ושותק.

היו כבר אסונות כאלה בצה"ל, ואף גדולים מאלה. משאית עמוסת מוקשים התפוצצה בסוף מיבצע שרואן, מסוק ובו חמישים-וארבעה צנחנים התרסק בביקעת-הירדן, ומיפקדה התמוטטה בצור. מספר החללים באסונות הללו ובאחרים, היה גדול בהרבה ממספר חללי השריפה במחנה צה"ל בשומרון.

אולם, מבחינה ציבורית יש לאסון השריפה חשיבות מיוחדת. הפעם זה אינו ענין שרק מומחים מבינים בו. מדובר בשריפה, וזהו נושא שאותו יכול כל אדם להבין. לכן זו הזדמנות חשובה לציבור להביט, להקשיב ולבחון איך מטפלים באסון כזה.

★

כשהייתי צעיר חינכו אותי ואת חברי למושגי יסוד של נוהל ומישמעת ולערכים של חיילות. בחינוך זה הוקדש מקום כבוד לערך של מיסדרים ושמירה.

האחרון במיסדרי היום היה מיסדר כיבוי-אורות.

בגמר האימונים, בשעה שנקבעה לשינה היה קצין תורן עובר באהלי החיילים ומוודא שכולם נמצאים במיטותיהם. עוזי יאירי ז"ל, שעתיד היה להיות מח"ט הצנחנים, היה אז מ"מ צעיר ואני זוכר כיצד היה בא למאהל לבדוק אם השומר נמצא, אם כובו כל הנורות והמנורות וגם... אם כל החיילים מכוסים כראוי בשמיכות או בשקי-שינה.

בין סידורי השמירה היתה שמירת מאהל.

לימדו אותנו שבכל מקום, בשדה או בעיר, בחזית או בעורף, יחידה צבאית חייבת לשמור על עצמה. כך, למשל, בבית-הספר לקצינים, שהיה אז במחנה סירקין, במיבנים גדולים ומסודרים, כל מחלקה היתה חייבת להציב שומר שהסתובב כל הלילה במירפסת של אותה מחלקה.

★

כאשר קוראים את העובדות הראשונות והעיקריות על-אודות השריפה בשומרון, עולות שתי שאלות מיידיות:

האחת, האם התקיים במיבנה כיבוי אורות? אם נגרמה השריפה כתוצאה מנר, מנורה או סיגריה, יתכן שמיסדר כזה, היה מונע את פרוץ הדליקה.

השנייה, האם היתה שמירת מאהל, מסביב למיבנה ובתוכו?

אלה השאלות הראשונות והחשובות שצריך לברר, וכדי להגיע למסקנות ולטפל בהן, לא צריך ועדת חקירה. זו חובתם וזה תפקידם של המפקדים הבכירים בצבא.

★

כיצד טיפלו עד עתה בנושא אסון השריפה.

נפתח בממשלה. אחד מחברי הכנסת הגיש שאילתה בנושא זה וקיבל תשובה סתמית מסגן שר הביטחון מר דקל.

למה? למה דווקא מיכאל דקל, שזה עתה נכנס לתפקיד ועסוק בנושא הקרקעות, צריך לענות לשאילתה כזאת?

לפני זמן קצר הפיל חיל האוויר שני מטוסים סוריים. אז, כמובן, שמענו תגובות והערכות מן הדרגים הבכירים ביותר. למה לא ישיב שר הביטחון עצמו לשאילתה בעניין האסון? מושגי האחריות של מנהיגות, פירושם, בין היתר, כי מי שנוטל את הכתרים בעת ניצחון, צריך גם לתת הסברים בשעת צרה וכישלון...

זאת ועוד, שר הביטחון אינו יכול לבסס את תשובתו על דו"ח ועדת החקירה שהקים הרמטכ"ל. באסון כזה, גורמים במטכ"ל צריכים להיחקר, ולכן אין הרמטכ"ל יכול להיות החוקר. שר הביטחון מופקד מטעם הממשלה והעם על שמירת רמתו ואיכותו של הצבא, ולכן עליו לקיים חקירה משלו ולהביא לפני הציבור את מסקנותיו.

יש כמובן נושאים רבים שצריך לחקור, משמעותיים וטכניים, אך השאלה החשובה ביותר, שאותה צריך לשאול ולחקור היא: האם האסון הוא מיקרה, או שהוא משקף תופעה כללית יותר, בתחומי המשמעת והנהלים בצה"ל. לחקור שאלה זו, צריכה להיות המשימה העיקרית של ועדת חקירה שימנו שר הביטחון, הממשלה, או הכנסת.

אבל, מי ישים לבו לרעיונות כאלה, כשעל הפרק "התגנבות יחידים" של ראש הממשלה לדנבה, או המדד האחרון. סוף סוף יש הישגים, אז למה לעסוק בקטנות?...

★

גם הטיפול של צה"ל בחקירת השריפה מעורר כמה תמיהות. בעקבות האסון פורסמו בעתונות דברים שאמרו קצינים בכירים וכן פורסם דו"ח ביניים של ועדת חקירה שהקים הרמטכ"ל. אפשר להניח, שאכן זהו כיוון המחשבה בצה"ל. שכן, כיוון שהמדובר אינו בפיגוע חבלני, אין שום סיבה להסתיר מהציבור עובדות ומסקנות העולות מן החקירה.

והנה, בדברי הקצינים ובדו"ח, יש מישקל מועט מאוד לשאלת הנהלים הצבאיים והמשמעת ומקום רב לשאלות טכניות ולפיתרונות בתחום התעסוקה. גישה זו היא בלתי מוצדקת במיסגרת צבאית ועלולה להביא למסקנות מוטעות ולביזבוז. גם ההמלצות הטכניות שפורסמו מעוררות ספקות. כך למשל, ההמלצה לפרק את המיבנים הגדולים ולפצלם למיבנים קטנים. זו החלטה יקרה. האם באמת, קיימים נתונים בדוקים המוכיחים כי על-ידי הקטנת המיבנים מקטינים את אחוז השריפות או הקורבנות? לא שמענו כי צה"ל הפסיק להשתמש במסוקים גדולים, אחרי אסון המסוק בביקעה, וספק אם האמריקאים יעברו לשימוש במטוסים קטנים, בעקבות האסון במטוס הגדול בניו-פאונדלאנד. על כן, רצוי מאוד כי יפורסמו הנימוקים שהביאו למסקנה המיוחדת בעניין השריפה.

כך גם בעניין ההמלצות להוריד את הסורגים מהחלונות במיבנים אלה. אם כך, מדוע לא לאסור שימוש בשקי-שינה? גם השקים מפריעים למילוט, ואילו הסורגים דרושים מאוד למניעת גניבת נשק.

בעיקרו של דבר, כמו למטוסים גדולים, כך גם למיבנים גדולים ולסורגים בחלונות יש יתרונות, ואם מסתבר שהם יוצרים סיכונים, צריך לשפר את אמצעי הבטיחות ובצבא צריך להקפיד יותר על נוהל ומישמעת.

מסקנות מסוג זה מעוררות חשד, כי תחת הלם האסון מחפשים פיתרונות שירגיעו את המצפון והציבור, במקום להגיע למסקנות שקולות שאפשר לחיות עימן במציאות.

רצוי מאוד כי הדו"ח הסופי של ועדת החקירה יקדיש מקום מתאים לשאלת המשמעת, ינתח באופן יסודי את הבעיות, ובעיקר - יפורסם בפומבי כדי שאפשר יהיה להתרשם מן הגישה והרמה שבה מטפל צה"ל בבעיות כאלה.

★

החלק הכואב והמסוכן ביותר בכל הפרשה אינו תשובת שר-הביטחון או דרכה של ועדת-החקירה, אלא התנהגות הציבור. תשע משפחות נשארו עם כאבן ואבלן, והציבור ממשיך הלאה ועובר לסדר-היום. זו אינה תופעה מיקרית, אלא אחד הביטויים לתהליכים חברתיים עמוקים. סף הרגישות שלנו כאומה הולך ונעשה גבוה יותר, וחושינו הולכים ומתקהים. פרשת פולארד, נסיעות שרים לחו"ל, מצב בתי-החולים, הטבות לבכירים...

אנו רואים מחדלים, כישלונות ושחיתויות, שומעים הסברים מפוקפקים, התחמקויות ותרוצים – ומתחילים להתרגל. אנשים מאמינים שזה טבעי ונורמאלי, ואפשר יהיה להמשיך לחיות כך לעד.

לא, חברים, אנחנו נשלם על כל זה, מחיר יקר מאוד, ובבוא יום התשלום אל תגידו: לא ידענו, לא אמרו לנו. פיקחו את עיניכם ואוזניכם והפעילו את שכלכם. האמת כתובה על הקיר. מוטב שתגלו אותה קודם, ולא כאשר יהיה מאוחר מדי.

"צבא גדול מדי? מנופח מדי? זה קישקוש!"

– אומר אלוף עמוס ירון, המסיים היום את תפקידו כראש אכ"א ★ "צריך להחליט מה קודם: רווחה, אוניברסיטאות, או צה"ל וביטחון; הצבא עדיין הכי חשוב"

מאת יאיר עמיקם

הוא אולי לא יודה בכך בפומבי, אבל שאיפת חייו לא היתה להיות ראש אגף כוח-אדם בצה"ל. עמוס ירון, איש-שדה כל חייו, לוחם מקצועי, מפקד מובהק, שאף להיות אלוף-פיקוד, מפקד בשטח. אבל יום אחד בחייו, אולי נכון יותר כמה שעות גורליות במחנות הפליטים סברה ושתילה – חרצו את עתידו. ועדת כהן לבדיקת נסיבות האירוע קבעה, כי עמוס ירון לא יוכל למלא תפקיד פיקודי במשך שלוש שנים. היום, כאשר דרגות האלוף כבר שנתיים על כתפיו, הוא יכול לומר: "נעשה לי עוול נוראי".

אבל דוקא אז, כאשר הכל היה נראה שחור, החליט להמשיך. להראות להם שהם טעו. היום הוא מודה, כי זה מה שהינחה אותו להחליט להמשיך. האיש, שהיה עד אותה תקופה אלמוני לחלוטין, גמר אומר להראות לכולם, וקודם-כל לעצמו, כי הוא יכול להיות אלוף ומפקד בצה"ל.

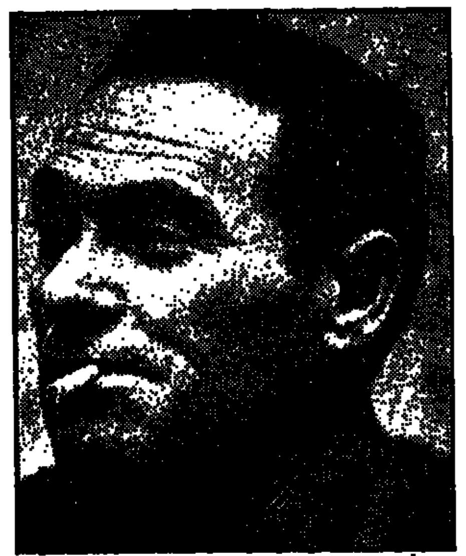

• אלוף עמוס ירון: "יוצאים מהראש הקטן"

היום מסיים עמוס ירון את תפקידו הראשון כאלוף בצה"ל – ראש אכ"א – תפקיד אליו לא שאף, אך הצליח בו למעלה מן המשוער, כך יגידו ידידים ואוהבים כאחד.

צעד חסר תקדים

עמוס ירון נולד בחולון לפני 46 שנים. הוא התגייס לנח"ל, אך לאחר זמן קצר עבר לצנחנים, שם עשה את רוב שרותו הצבאי. במלחמת ששת הימים היה בחטיבה שלחמה בירושלים ובמלחמת יום-הכיפורים שימש כבר כסגן מפקד חטיבה, שמאוחר יותר היה גם למפקדה. לאחר לימודים וקורסים רבים התמנה, בשנת 1980, לראש מחלקת מיבצעים במטכ"ל, ושנה מאוחר יותר קיבל את תפקיד קצין צנחנים וחי"ר ראשי. בתפקיד זה, בהיותו גם מפקד אוגדה, לחם במלחמת-לבנון עד שהגיע לפאתי ביירות, לאותו בניין שממנו פיקד על הקשים שבקרבות. בתוך כל אלה, כאמור, השתלבה גם פרשת סברה ושאתילה.

ועדת כהן קבעה, כאמור, נחרצות: לא יקבל תפקיד פיקודי במשך שלוש שנים. הוועדה קבעה גם כי "שאיפתו היתה לחסוך מחייליו את הכניסה למחנות ודאגתו לשלום חייליו היתה, בנסיבות אחרות, ראויה לשבח, אך..." וההמשך ידוע.

בצה"ל לא אהבו את ההחלטה הזאת של הוועדה. הוחלט, בצעד חסר תקדים, כי עמוס ירון יהיה ראש אכ"א, אף שלא היה עדיין בדרגת אלוף. בחודש מאי 1983 נכנס לתפקידו, ובינואר 1984 קיבל סוף-סוף את דרגת האלוף.

"נעשה לי אז עוול נוראי", הוא חוזר ואומר היום, עם סיום התפקיד שניכפה עליו, אבל למד לאהוב אותו. "לרגע לא היתה לי תחושה של תיסכול או אכזבה, רק תחושה של עוול. אבל ידעתי כי זה המחיר שצריך לשלם על עיקרון שעל-פיו חייתי – מדינה דמוקרטית. לא חשבתי להשתחרר, כי ידעתי שיש לי מה לתרום, ואני יכול להוכיח כי הוועדה טעתה לגבי. חוץ מזה, הייתי ער להשפעה שעלולה היתה להיות לכך על פקודי. הצבא הזה יותר מדי יקר לי מכדי שארים ידים ואסתלק".

כאשר התמנה לתפקיד ראש אכ"א, היו רבים שזקפו גבה: מה לעמוס הלוחם בתפקיד שלישותי מובהק? גם הוא התלבט, אך היום, בדיעבד, הוא אומר: "דווקא בתפקיד שבו עוסקים בדבר החשוב ביותר – האדם, טוב שיהיה איש-שדה, אחד שמכיר את החיילים מהאוהלים ומהשטח. לא שאנשי מערך השלישות אינם יכולים לעשות טוב את התפקיד, אך לאנשי השדה יש יתרון במובן זה".

על רמתו האנושית של צה"ל ועל בעיות כוח-האדם אומר מי שמסיים היום את תפקיד ראש אכ"א:

"אנשים מעולים, קצינים וחיילים. רצינו עוד טובים, מאלה שעזבו, אך גם כך החומר מעולה. גם במלחמה האחרונה ראינו זאת. קשה, כאשר אין קונסנזוס, לבקש מחייל להסתער על היעד בעוד הוא שומע וקורא על הוויכוחים בעורף, אך גם כך עשו החיילים מעל ומעבר. אני לא מדבר על אלי גבע, כי הוא עשה מעשה שלא ייעשה, אבל הסך-הכל היה מעולה.

"היתה בעיית לבנון בצה"ל, אך הבעיה ותוצאותיה כבר אינן קיימות כמעט. התגברנו על כל הבעיות, בעיקר על-ידי מינוי אנשים נכונים בתפקידים מתאימים. אני יודע ומכיר את הביקורת, אבל האמן לי, עושים עוול נוראי. אנו ממנים את האנשים הטובים ביותר לתפקידים המתאימים להם. אין פשרות בצה"ל, ואוי ואבוי אם היו. איכות כוח-האדם הוא הדבר היחיד שנותר, המבדיל בינינו לבין הערבים. אולי פה ושם יש מינוי לא מוצלח, אבל אלה מיקרים בודדים".

עושים עוול לעצמנו

אני שואל את עמוס ירון על הקיצוצים הנדרשים מצה"ל בעיקבות המצב הכלכלי, ונדמה לי שכאן הצלחתי להרגיזו: "צבא גדול מדי? מנופח מדי? קישקוש. נוכח האיומים על מדינת-ישראל, אין זה צבא גדול. יש בעיה כלכלית, אך צריך להחליט מה קודם: רווחה, אוניברסיטאות, או צה"ל וביטחון. עם כל החשיבות שאני מייחס לכל התחומים האחרים, הצבא עדיין הכי חשוב. גנרלים רבים מדי? צימצמנו, הורדנו היכן שצריך, אבל חבר'ה, לא להגזים. אז מה אם במיקרה מסויים נתנו דרגה אישית? האם לאדם שהשקיע שלושים שנה בצבא והגיע לדרגת סגן-אלוף, והוא מהנדס מוכשר, אי-אפשר לתת סמוך לפרישתו אלוף-משנה, כדי שתהיה לו קצת נחת?

"עם כל הכבוד, אני נגד כניעה לביקורת לא מוצדקת. אנו עושים עוול לעצמנו וגורמים נזק. התמיכה שצריכים הציבור והממשלה לתת לאנשי הקבע חשובה מאוד, כי אנו צריכים את הטובים ביותר. כן, תתפלא, אבל זה מתבטא בחלק מן המיקרים גם בהטבות חומריות, בכסף. מאה-מאתיים דולר עשויים להשאיר את הטובים בצבא. הרבה אנשים אומרים לי: 'תוריד לי את האשה מהראש, כדי שתוכל לסיים את החודש'. אנו לא מבקשים השוואה עם תנאים במיפעלים אזרחיים, רק שיתנו לנו לסיים את החודש בכבוד. אנשים לא מפגינים, לא מוחים, אבל מצביעים ברגליים, ואת זה צריך לעצור. נאבקנו שלא יפגעו בלימודים. הדבר החשוב ביותר הוא האיכות ואסור לפגוע בזה. אבל צריך גם תמיכה בחומר, ולא רק ברוח, ואת זה צריך להבין.

פחות מילואים

"'הראש הקטן' לא התחיל בצבא, אבל אני חושב שאנו מתחילים לצאת ממנו. רמת הקצונה עלתה, ההצטרפות ליחידות התנדבותיות מצויינת, ואפילו בתנועות ההתיישבותיות הצלחנו, וכיום יש יותר נציגים של אותן תנועות בצבא. יש חוליים שדבקו בנו, והצבא במובן זה הוא חלק מן המדינה, לא שמורת-טבע אולי כפי שרצינו שיהיה, אבל הלוואי על כל המיפעלים האזרחיים שיהיו כמו הצבא, הן מבחינת ניהול, מבחינת ראיית הדברים, ניתוחם ופעילותם, מוסריותם ותחושת השליחות. צאו קצת ליחידות-השדה שמחוץ למרכז ולמטכ"ל, ותראו את איכות כוח-האדם הטובה ביותר.

"יש בעיות רבות. גם השנה נמשיך לקצץ ונפטר מאות קצינים ואנשי קבע. גם השנה יעשו פחות מילואים בגלל תקציב קטן יותר וגם הפעילות תקטן. עם כל הבעיות האלו אנו צריכים להתמודד, כאשר במקביל אנו חייבים להשאיר אצלנו את הטובים, לעצור את המגמה לצאת החוצה בגלל חוסר יחס של החברה לאנשי הקבע.

"יש לצה"ל עוד הרבה מה לעשות, עבודה רבה מאוד. אבל בלי עורף של החברה – ציבור וממשל – יהיה קשה מאוד. אלו התחושות שאני חי עימן, ואותן גם אעביר למחליפי".

כמו חשבון-הבנק שלי...

שר-התיירות, ששמו נקשר לחקירות המשטרה בפרשת מיקי אלבין, גדל בשכונת-בורוכוב, למד בתיכון חדש, אך הוא משתדל להצניע פרטים ביוגראפיים אלה ★ יצחק מודעי אמר עליו: "איך קרה שאחד בקושי בינוני נהיה שר" ★ בניירותיו של אלבין נמצאו מיסמכי בנק הנושאים את מיספר חשבונו של שריר ★ השר: "עוד ישמעו ממני... אין לי מה להסתיר"

מאת אורלי אזולאי-כץ

לאורך דרכו הפוליטית, הירבה השר אברהם שריר לומר כי כל הדברים הרעים באו לו מידי חבריו הטובים במפלגה הליברלית. כאשר חברו הטוב, מיכאל אלבין, מצא את מותו במהלך חקירה במשטרה, במיסדרונות המפלגה הליברלית כבר החלו מלחשים מאחורי גבו של שריר. "שופכים את דמי ואוכלים מבשרי החי", אמר שריר כאשר הגיעו לאוזניו הרינונים על מעורבותו בעסקי אלבין. אלא שהרינונים עברו מבית המפלגה הליברלית למחלקה לחקירות הונאה במטה הארצי של המשטרה, וכאן כבר הצטיירה תמונה אחרת.

בין מיסמכיו של אלבין המנוח התגלה פנקס-טלפונים מדגם "סבן סטארס" וכו, בכתב-יד צפוף ומסודר, רשימה של רבים וטובים בחיים הציבוריים: עיתונאים, חברי-כנסת, פעילי מפלגות. וגם אברהם שריר. המשטרה ניסתה לברוק, האם ניהל אלבין בשמם של הרשומים את תיקי ההשקעות בחברת הברוקרים "נשואה" והאם הכספים באו מהלוואותיו. לאנשי הצוות התגלו מיסמכים נוספים שהובילו לשריר: בין ניירותיו של אלבין נמצאו מיסמכי בנק, הנושאים את מיספר חשבונו של השר שריר.

חסותו של ארליך

כאשר פורסם בכלי התיקשורת כי המשטרה חוקרת והחוטים מובילים לשריר, מיהר שר-המשטרה בר-לב להבהיר כי שריר אינו חשוד. בתגובה רשמית של המשטרה נאמר השבוע, כי המשטרה אינה נוהגת למסור לעיתונות פרטים על חקירות ועל כוונות, אבל בשיחות פרטיות מודים החוקרים כי לא מן הנמנע שהשר שריר יוזמן למסור הבהרות על טיב יחסיו עם מיקי אלבין ועל קשריו הכספיים איתו.

"מעולם לא היו לי קשרים פיננסיים עם אלבין", אמר השבוע השר שריר. בסיור בצפון אמר לעיתונאים: "עוד יהיה לי הרבה מה לומר, ספר חיי פתוח כמו חשבונות הבנק שלי, עוד ישמעו ממני". לצורך הכנת כתבה זו סירב השר שריר להתראיין. דוברת מישרדו מסרה כי לוח הזמנים שלו אינו מאפשר זאת.

השר אברהם שריר, האמור לשקף בהצהרותיו את הליכוד, גדל בשכונת בורוכוב, אחד ממעוזי תנועת-העבודה בשנות ה-30 וה-40, ולמד בתיכון חדש, בית-האולפנא של רבים מנותני הטון במחנה השמאל הישראלי. מאוחר יותר, כאשר התבקש בראיון עיתונאי לשטוח את הביוגראפיה שלו, הקפיד השר, המתהדר בלבושו, להצניע פרטים אלה. לא פעם, כאשר התבקש לשטוח את סיפורו האישי, הוא התחיל אותו במלים החגיגיות: "משחר נעורי הייתי חבר במפלגת הציונים הכלליים. נמשכתי לאידיאולוגיה הליברלית שלה".

את צעדיו הראשונים במפלגה עשה כמזכיר הסיעה הפרלמנטרית. במקביל, למד משפטים באוניברסיטה. הצעיר השאפתן השקיע את מירצו בעבודה אדמיניסטרטיבית והפך לבן חסותו של שמחה ארליך. הקשרים הטובים עם ארליך הניבו פירות. שריר נשלח לארצות-הברית כנציג המחלקה הכלכלית של הסוכנות, ושנים לאחר-מכן, כאשר נכנס לכנסת, החל המירוץ הגדול שלו לצמרת המפלגה.

לא בחלו באמצעים

השר יצחק מודעי, שמעולם לא רחש לשריר אהבה יתרה, אמר פעם: "לא אחת אני שואל את עצמי איך קרה בפוליטיקה שלנו שאחד כמו אברהם שריר, בקושי בינוני, נהיה שר בממשלה. זה דבר על-טבעי. אני מלא התפעלות מן התופעה הזו. לעיתים זה מפחיד אותי".

במסגרת המאבקים במפלגה הליברלית, ניהלו אנשי מודעי לא פעם מלחמות נגד שריר, כאשר לא בחלו באמצעים. הם פירסמו ברבים, כי באמתחתם מיכתבים אנונימיים, שהגיעו למישרד-האוצר בעניין אירוחו של שר התיירות ופמלייתו בארצות-הברית. במיכתבים תוארה בצורה ציורית המלתחה המפוארת שלו, שמתאימה יותר לגביר וכוודאי אינה הולמת משכורת של שר בישראל. ח"כ פנחס גולדשטיין, מאנשי מודעי, יצא לארה"ב כדי לבדוק תלונות אלה.

נסיעותיו התכופות של שר התיירות לחו"ל עוררו עליו ביקורת ציבורית קשה. כיום מחזיק השר בתואר אלוף הנסיעות מבין שרי הממשלה, תואר שהחזיק בו קודם השר אריאל שרון. מבין 14 חודשי כהונתה של ממשלת האחדות, כמעט 4 חודשים שהה שריר מעבר לים. ברוב הנסיעות היתה עימו אשתו.

קשה לדעת אם זה נובע מחוסר רגישות או מחוסר מחשבה, אבל שני ארועים פרטיים בחייו משכו עליו ביקורות מכל עבר: בעיצומה של מלחמת-לבנון הוא ערך לבתו חתונה מפוארת בגינת מלון "המלך דוד" בירושלים. תקופה קצרה לאחר-מכן, בעיצומן של הגזירות הכלכליות, ערך חגיגת בר-מצווה לבנו הצעיר, ב"גן א.רנים" בתל-אביב. ראש-הממשלה, שמעון פרס, שהדיר רגליו מהארוע, אמר בלישכתו כי הוא אינו מעוניין להשתתף בארועים כאלה בעיצומה של תוכנית כלכלית מכאיבה.

לא בספר הטלפונים

בדירת חמישה חדרים בבית קומות מתגורר השר שריר עם רעייתו רבקה. לזוג ארבעה ילדים. השר, נעים הליכות, רואה בחברות ערך כמעט עליון. הוא מרבה להשתתף בשמחות, ולהבדיל, בהלוויות של חברי מפלגתו. כאשר הוא לא מצליח להגיע, הוא מקפיד תמיד לשלוח מיברק או זר-פרחים גדול. במשך ארבע השנים שבהן הוא מכהן כשר-התיירות הקפיד שריר למנות חברים וידידים למישרות ממלכתיות שונות. בראיון עיתונאי אמר פעם: "זה נכון, אני מודה שכאשר אני צריך למנות מישהו לתפקיד, אני מסתכל בסביבה הקרובה שלי ולא מחפש בספר הטלפונים".

• שריר ואשתו רבקה: "אני לא מאמינה בלדחוף..."

במיקרים אחדים מינה שריר אדם לתפקיד למשך שנה אחת בלבד עם אופציה להארכה. כך יודע האיש כי נאמנותו שמורה לשר, כיוון שבחלוף שנה יהיה זה השר שיחליט על המשך הכהונה או על הפסקתה.

מיכאל אלבין המנוח, איש-עסקים מצליח ואיש אמונו של שאול אייזנברג, הכיר את אברהם שריר במפלגה הליברלית. אלבין, שהיה בשיא כוחו הכלכלי והעסקי, פזל לעבר העולם הפוליטי ולא פעם אמר בחוג ידידיו, כי הוא מעוניין להיות שר-האוצר. אלבין תרם למפלגה הליברלית, אבל תרם גם למועדון הספורט בגבעתיים שח"כ מיכה חריש מ"העבודה" עמד בראשו. הוא האמין באיחוד הליכוד, ויחד עם ח"כ מיכה רייסר הקים את מועדון "היקב". אבל עם אברהם שריר הוא היה חבר. רבקה ואברהם שריר, שניהם פעילים במפלגה הליברלית, היו חברים קרובים של גליה ומיכאל אלבין, גם הם פעילים במפלגה הליברלית. ערב ועידת המפלגה הליברלית בשנת 1980 נרתם אלבין לעזרת ידידו הטוב שריר. הוא העמיד לרשותו שרותי מישרד ומזכירות בבית אסיה. תמיכתו של אלבין הביאה לביקורת קשה על שריר במפלגה הליברלית. יריביו טענו, כי אלבין "הושתל" במפלגה הליברלית על-ידי המולטימיליונר אייזנברג, החפץ להשתלט על המפלגה בכספו הרב. שריר דחה את הביקורת ואמר: "זוהי תעמולה זולה".

הקשר שריר-אלבין איפשר לאלבין להופיע בוועדת הכספים של הכנסת, מהלך שאינו מקובל בנסיבות ההן. בתחילת 1981, כאשר היה זרם הנפקות של חברות קטנות בבורסה, ביקש יו"ר הבורסה, ד"ר מאיר חת, להתקין תקנות מגבילות. מיקי אלבין, שהיה חבר בדירקטוריון הבורסה מטעם "נשואה", זעם, כיוון שהיה לו אינטרס בעניין. שריר ניצל את מחלתו של יו"ר ועדת הכספים דאז, שלמה לורנץ, ולחץ להזמין את אלבין לישיבת הוועדה. היה זה צעד לא מקובל, שכן לאלבין לא היה כל מעמד בוועדה. אלבין תקף אז את ד"ר חת, והוועדה קיבלה החלטה בהתאם לאינטרסים של אלבין. אחר-כך הוזמן גם חת ותקף את אלבין. שריר הגן על אלבין ותבע את פיטוריו של חת.

לאחר שפרש מיכאל אלבין מקבוצת אייזנברג, הוא לא נראה עוד במסדרונות המפלגה הליברלית, או בלישכתו של שריר. אלמנתו של אלבין, גליה, טוענת כי מיקי נעלב עד עמקי נשמתו, כאשר בהתמודדות האחרונה שהיתה במפלגה הליברלית לא הזעיק אותו שריר לעזור לו, כפי שנהג לעשות כל השנים.

לזכותו של שריר יש לומר, כי הוא לא נוטש חברים. הוא היה אחד הבודדים מאנשי המימשל שבאו להלוויתו של אלבין, ואף הספיד אותו במלים חמות. לאחר-מכן הירבה שריר להתייסר והעסיק את עצמו בשאלה: מדוע מיקי לא קרא לו לפני שהלך למשטרה? האם היה יכול למנוע את מותו? בימי ה"שבעה" לא עזבו רבקה ואברהם שריר את גליה. הם ישבו לצידה. עד היום הם מקפידים מדי שבוע, ביום שישי בבוקר, לבקר אותה בביתה.

אם יצליחו להוכיח

עתה יצטרך, אולי, אברהם שריר להסביר את מערכת יחסיו עם אלבין לחוקרי המשטרה. הוא לא קיבל עדיין הזמנה רשמית לעשות זאת, אבל חוקרי המשטרה טוענים כי לא מן הנמנע ששריר ופעילים נוספים במפלגה הליברלית יוזמנו למסור הבהרות.

"בר-לב מרעיל אותי כל יום א' בישיבות הממשלה עם הסיגר שלו", התלונן השבוע שריר. "אני רואה בחומרה רבה את המישפט הציבורי שעושים לי. גם שר-המשטרה וגם המפכ"ל התבטאו בצורה לא מדוייקת. מיקי אלבין ואני היינו חברים בנפש. אני מכיר את הליכלוכים האלה, וכבר נפלתי לקרבן גם בעבר. אין לי מה להסתיר. אם יזמינו אותי למשטרה, אלך".

"המנוע של אברשה"

[illegible]

השוקולד המריר של משפחת עלית

מאת לאה אתגר

בסוף השבוע האחרון פירסמה עלית, החברה הישראלית לשוקולד וסוכריות, הודעה לבורסה בה צויין, כי אחד משני מנכ"לי החברה, אבי פילוסוף, התפטר מתפקידו. המנכ"ל השני, דוד מושביץ, כנו של יושב ראש הדירקטוריון של עלית, מארק מושביץ , נישאר על כנו.

ההודעה אמרה גם שחברי הדירקטוריון של עלית, תריסר במספר, יתכנסו בימים הקרובים כדי לדון בהתפטרות ואולי אף למנות מנכ"ל אחר במקום פילוסוף הפורש. לפילוסוף הוצע להמשיך ולכהן כיועץ. לכאורה, חילופי גברי רגילים. למעשה, סיומה של דרמה עיסקית, בה מעורב איש העסקים דויד פדרמן, איש עתיר נכסים, קר ומפוכח שהפך לבעל עניין והצליח להכניס רגל למועצת המנהלים של החברה. פדרמן מעביר בימים אלה את עלית תהליך חריש. לא עוד חברה בעלת אופי משפחתי, המנוהלת בידי משפחות דור המייסדים, אלא חברה ציבורית החייבת להתחשב ברחשי הלב של כל המשקיעים, כולל אלה שרכשו את מניותיהם בבורסה.

במשך השנתיים האחרונות רכש דויד פדרמן חבילות מניות של עלית. תוך תקופה קצרה אסף הגבר האנונימי כמעט, בערך כחמישה עשר אחוזים מכל מניות עלית. הרכישה המאסיבית הזאת הקפיצה בשיא האיסוף שלו את שווי תיק המניות של החברה מ־22 מיליון דולר ל־46 מיליון דולר. לאחר שבעלית כבר היה ברור שלפדרמן יש חבילת מניות גדולה ההופכת אותו לבעל עניין בחברה– באה צניחה בשערי המניות. מניות עלית, שבעבר נחשבו לסולידיות יחסית, עברו מהפכים קיצוניים: בספטמבר 84, למשל, קפצה המניה תוך חודשיים ב־86 אחוזים, ברוקרים פרטיים המליצו אז על המניה כהשקעה סולידית וכדאית. בספטמבר 85, שנה אחרי, פירסמה חברת שירותי מידע כלכליים המלצה שלילית לגבי מניית עלית. כתבו אז בפירוש ברוך למשקיע ש"איננו מוצאים מקום להשקיע במניות עלית".

התשלומים נשחקו

יצויין, כי המיפנה בהתייחסות למיפעל עלית נולד גם על רקע פירסום המאזן של החברה במארס 85. הפירסום הראה על הפסד מתואם בסך 641 מיליון שקל (כ 7.5 מיליון דולר) לעומת רווח של 576 מיליון שקל (כ 6.7 מיליון דולר) בשנה הקודמת. עלית פירסמה אז, כי ניגרם לה גם הפסד חד פעמי של 1.1 מיליארד שקל (כ12.8 מיליון דולר) מהפסדיה בחברת דגנות. כן נימקה את הפסדיה בנטל הוצאות מימון ובאובדן הכנסות בשל שחיקה בתשלומים. הצרכן הגדול ביותר של מוצרי עלית הן רשתות השיווק. אלה זכו לאשראי. כשנשילמו לחברה אחרי כמעט חודשיים, נישחק התשלום בשל האינפלציה והפיחותים. בספטמבר 85 פירסמה החברה הפסד מתואם חצי שנתי של שלושה מיליארד שקל (כשני מיליון דולר), עוד פירסמה כי כיסתה חובות נוספים עקב ההשקעה בדגנות ב700 מיליון שקל (כחצי מיליון דולר).

על הפסדי עלית אומר דוד מושביץ: עלית קיימת זה 53 שנים, מתוכם 51 שנים היא הרוויחה. לפני שנתיים היתה לנו אפילו השנה הכי ריווחית בתולדותינו. נכון, בשנתיים האחרונות אנחנו מפסידים, בעיקר בשל הפיקוח על המחירים. זה פוגע בנו קשה מאד. למרות שהסוכר התייקר בעולם ואנו צרכני הסוכר הגדולים במדינה, לא אושרה לנו העלאת מחירים. כל שוקולד שהציבור קונה בחנות נימכר בפחות מהעלות שלו.

למרות האופטימיות של מושביץ הרי מי שלא היה שבע רצון מדרך ניהולה העיסקי של עלית היה ה"שותף" החדש דויד פדרמן. מקורביו יודעים לספר, כי התבטא לא אחת ואמר: "הגיע הזמן שכמה מבני משפחות דור המייסדים יילכו הביתה. הגיע הזמן שהחברה תנוהל אחרת."

אין זה סוד שבעלית יושבים שלושה ילדיו של יאשה (יעקב) פרומצ'נקו,אחיו של אבא פרומצ'נקו הנימנה עם דור המייסדים. הילדים – עמיאל (עמי), דני ואילון – נושאים בתארים חשובים כמו אחראי על יבוא, אחראי לפיתוח מוצרים, ואחראי על נכסים. לתארים מתלוות משכורות, רכבים ומעמד. מי שמנסה לטלפן לעלית ולחפש את עמיאל פרומצ'נקו, למשל, יגלה שהאיש נעדר הרבה ממישרדו. הוא היה עסוק בחנות מכירה לוועדי עובדים , הוא עסוק למשל בפרשת קרקעות בשומרון, הוא חתום על כתב תביעה כנגד אבי צור. בכתב התביעה הוא מציין, כי בבעלותו קרקעות שרכש בשומרון דרך חברת ג'מבו, בה הוא שותף. בעלית יושב גם חיים ליבר, הנחשב לאחראי על חנויות המפעל. תוארו של ליבר, כפי שרשום בתשקיף החברה לבורסה, הוא "עוזר החברה בתפקידים מינהליים שונים".

בדירקטוריון עלית יושבים עוד דמויות מפתח השייכות לדור המייסדים או ילדיהם: יושב אלי קופילוב המשמש מנהל מפעל קפה יושב מארק מושביץ ובנו דוד, ויושב גם אבי פילוסוף, שבעבר היה נשוי לתמר פרומצ'נקו, בתו של אבא פרומצ'נקו.

ילדי השוקולדה

בימים הטובים של עלית, בעת שהחברה יצאה לראשונה לבורסה בשנת 73, התברר אחרי ההנפקה כי בעלי החברה, המשפחות המייסדות וילדיהם, ניצלו את הפטור ממס על מניות הרשומות בבורסה והרוויחו ממכירת מניות שברשותם סכום אסטרונומי של 60 מיליון ל"י אז (כ 14 מיליון דולר).

תרגיל המניות הזה הדהים אז את שלטונות המס. יצא אז חוק מיוחד, "חוק מושביץ", חוק שמטרתו למנוע תרגילים של מכירת מניות אחרי הנפקה לבורסה. החוק בא מאוחר מדי. הענבים של עלית כבר ברחו מן הכרם.

ריבונות לבוררות — טאבה לנוער

השלום עם מצרים בסכנה.
כוחות רבים חברו, כדי להמאיסו על הציבור בישראל ובמצרים.
את מחיר השלום כבר שילמנו, עתה העת ליהנות מפירותיו.
אנו פונים לממשלות ישראל ומצרים ללכת לבוררות על הריבונות.
עם זאת, יכריז כל צד לפני תחילת הבוררות, שאם יזכה במקום, יועיד אותו לכפר נוער לבני שני העמים.
במקום יתקיימו פעילויות, שיקרבו רחוקים ויצרו הידברות בקרב דור העתיד.
אנו משוכנעים, שניתן להשיג קרנות בינ"ל לתפעול כפר הנוער לצד תמיכה כספית משתי הארצות.
כפר־נוער זה, מן הדין שייקרא על־שם חללי ראס־בורקה, שביקורם בסיני היה תעודת אמון בשלום.
בל יושב אמונם ריקם
שלום עכשיו
ת"ד 24288 ירושלים; 21420 ת"א; 329 חיפה; 3174 ב"ש
חשבון בנק 926950 — 105, הבנק הבינלאומי הראשון סניף ראשי י"ם

דויד פדרמן, איש־עסקים קשוח, יליד בריטניה, גרם בשנתיים האחרונות למהפך באימפריית השוקולד ★ הוא רכש בצורה מאסיבית את מניות החברה וקנה דריסת רגל בניהולה ★ עתה הוא רוצה להפוך את עלית מחברה משפחתית לעסק שהשיקול היחידי בו הוא רווח והפסד ★ פדרמן, השומר על פרופיל נמוך, עובד ביסודיות ובשקט ★ הוא מומחה להשתלטות על שווקים ★ בעבר הוא כבר עשה את זה לשוק הגרעינים,הסומסום והסוכר

במשך השנים, על אף היות עלית חברה הניסחרת בבורסה, המשיכה משפחות המייסדים וילדיהם לתת את הטון בעלית. דוד מושביץ ואבי פילוסוף, שניהם בני 39, עורכי דין בהשכלתם, נחשבו לחברים ומקורבים. שניהם שימשו מנכ"לים. ההכרעות נפלו לעתים בשיחות סלון ביניהם. אחר כך הובאו לאישור הדירקטוריון. גם גירושיו של פילוסוף מבתו של אבא פרומצ'נקו לא פגמו באווירה המשפחתית. בעיתונות פורסם אז, שפילוסוף באבירות לאבא פרומצ'נקו, כי הוא מוכן להתפטר, אבל החותן לשעבר סירב.

קיטעי עיתונות שונים כינו את שני המנכ"לים הצעירים "ילדי השוקולד" או "אנשי עסקים שנולדו למשפחות הנכונות", ופילוסוף הוא בנה של ויקי יוחננוף, אחותם של האחים יוחננוף, שני המיליונרים השולטים בקבוצת גרות. מצד אביו, דוד פילוסוף, הוא מקורב לקבוצת בנק דיסקונט.). שניהם גרים בחווילות בהרצליה פיתוח ושמם ניקשר לנשים מפורסמות: מושביץ נשוי לאופנאית פרחי שטינמץ – ופילוסוף מתגורר עם בתו של שר הבטחון, דליה רבין. במבט מבחוץ נראות המשפחות המנהלות את עלית כאגדת עושר והצלחה. כך, עד לכניסתו של דויד פדרמן, האיש שרצה להביא מהפך בחברה.

כדי להבין את מניעיו של פדרמן יש לזכור שהאיש, יליד בריטניה, ירש ביחד עם אחיו שלום (שלי) עסק קטן לכימיקלים בלונדון. במשך השנים הפך דויד פדרמן את העסק המשפחתי לעסק המגלגל מאות מיליוני דולרים. הוא התמחה במיסחר בקומודיטיז: קפה, סוכר, גומי, סומסום, גרעינים וכדומה.

דויד פדרמן, בן ה־40, הינו טיפוס נימרץ והחלטי. לאחיו הבכור, הגדול ממנו בשנתיים, כמעט ואין מה להגיד בעסק. בהיעדרו של דויד פדרמן מן הארץ (הוא נסע לרגל עסקים לניו־יורק), הסבירו לי עובדיו, כי שלום פדרמן הנימצא בבית המשרדים המשפחתי שבבית אמריקה אינו מוסמך להגיב במקומו של אחיו.

במשך השנים ייבא דויד פדרמן ארצה אלפי טון של סוכר, קפה וגרעינים. היבוא הגיע ארצה באוניות ענק. פדרמן רכש את מפעל הסוכר הכושל סוגת שבקרית גת והפכו למיפעל לאריזה. היבוא חולק לאריזות קטנות ונימכר ברווח לא מבוטל. במקביל, ניכנס פדרמן לשותפות עם החברה הבריטית "מאן". זו האחרונה נחשבת למיספר אחד בשוק הקומודיטיז העולמי.

מי שמכיר את דויד פדרמן היטב הם סוחרי הגרעינים ברחוב פיג'וטו התל אביבי. פדרמן, טיפוס קשוח שאינו עושה חשבון לאיש, השתלט על יבוא הגרעינים והסוכר לארץ. גם מלכי הגרעינים הישראלים, בני משפחת חממה, נאלצו ברבות הימים לרכוש ממנו סחורה. פדרמן ניכנס לענף שבו היו למשפחות ישראליות מונופולים של שנים. הוא הוריד מחירים, הוציא יבואנים קטנים מהשוק, ולדברי סוחרי הגרעינים, "האיש הזה התנהג כמו גנרל ונתן לנו הצעות שאי אפשר לסרב להן..."

הבילוי: ביליארד

ידידיו של פדרמן מתארים אותו כטיפוס המקרין שקט. הוא ניתן בחביבות. אינו מתנשא. איש משפחה שמבלה את עיתותיו עם ארבעת ילדיו ורעייתו עירית. רעייתו היא אחותה של מלכת היופי לשעבר, בתיה כבירי. המשפחה מתגוררת בקוטג' דו־משפחתי ברמת אביב ג'. פדרמן מדבר עברית ואנגלית שוטפת. הבילוי האהוב עליו הוא משחקי ביליארד סביב השולחן שבביתו. הוא חובב בדורסל. לעתים, כדי לא להחמיץ צפיה במישחק סופשבוע, הוא נוסע ישר ממיגרש הכדורסל לשדה התעופה. למרות עושרו, הוא לא נוהג לטוס במחלקה ראשונה. פדרמן השכיל לשמור על פרופיל נמוך. נימנע גם מצילומים. בשוק הגרעינים והסומסום אמרו לי בלחש, שלמרות השקט שלו, הוא דורך על הרבה גוויות.

אומרים שההתעניינות של פדרמן בעלית לבשה כיוון אחר לפני כשנתיים: פדרמן סיפק לעלית, שהיא מגדולי צרכני הסוכר, את תיצרוכתה. פילוסוף, אז מנכ"ל צעיר ונימרץ, איים עליו, שאם לא יוזיל מחירים, תייבא עלית בעצמה את תיצרוכת הסוכר שלה. אלה שמכירים את פדרמן מעידים, שהוא איננו מהטיפוסים השוכחים הערות כאלה.

דויד פדרמן החל אז ברכישות שקטות של מניות עלית. התעניין גם ברכישת 10 אחוז ממניות עלית, הנמצאות בשליטת רשת השופרסל. בסופו של דבר אסף כחמישה עשא אחוזים מן המניות.המניות הללו איפשרו לו דריסת רגל גדולה בעלית. בפעם הראשונה בתולדות החברה מונה זר כסגן יושב ראש הדירקטוריון. משפחות המייסדים, על צאצאיהם, גילו שאם הם רוצים להתנגד לפדרמן, הם צריכים לחיות בשלום זה עם זה. הסעיף האחרון לא תמיד קל. עמי פרומצ'נקו, למשל סיפר למכריו כי רצה להתמנות לסמנכ"ל וכי פילוסוף ומושביץ התנגדו.מושביץ מכחיש את הסיפור הזה. המתחים, פיקוח המחירים החריף שנותן את הטון במשק לאחרונה, ההפסדים והתחרות העקשנית והמתמדת של פדרמן, הביאו לשינוי כיוון.

כצעד ראשון הביא עימו פדרמן מנכ"ל שיווק חדש לעלית. הוא מינה את שמואל פרנקל ממיפעלי הבירה לאיש השיווק של עלית. את איש השיווק הנוכחי הפך לאחראי לייצוא. בעקיפין הוא זה שדחף את פילוסוף החוצה. אלה המכירים אותו אומרים שהוא לא יימנע מהרחקתם של נוספים. פדרמן לא אוהב להפסיד. ברכישת מניות עלית במחירי בורסה גבוהים הוא הפסיד. עכשיו הוא אינו רוצה להיתקע עם מיפעל "משפחתי" לא ריווחי. מעריכים כי רכישת המניות שביצע בהתחלה היתה כדי לוודא שהוא יוכל להמשיך ולספק סוכר קפה וקקאו ארוזים עבור חברת עלית. היום נראה, שהיעדים התרחבו מעבר לרצון להיות יבואן וספק בלעדי.

בעלית מקדמים את שינויי פדרמן ברגשות מעורבים. מארק ודוד מושביץ, שתמכו רבות בפילוסוף, הסכימו לבסוף להתפטרותו בחוסר ברירה. עובדים, שאינם קשורים למשפחת המייסדים, טוענו שהגיע הזמן לשפר. הגיע הזמן שעלית תהפוך מחברה משפחתית לחברה אפקטיבית, הגיע הזמן להתייעל, לחסוך בנהגים צמודים, במכוניות פאר, עידן חדש, שבו מקצצים בשכר המנהלים ב־12.5 אחוזים, שזה בהחלט לא הסוף של עלית, רק התחלה חדשה של ניהול מסוג אחר,

אבי פילוסוף: אני רוצה לשנות כיוון

אבי פילוסוף על פרישתו מתפקיד המנכ"ל: התפטרותי באה על רקע כמה סיבות. אחרי עשרים שנות עבודה בעלית, מהן חמש שנות מנכ"לות, הגעתי למסקנה שכניסתו של פדרמן לחברה עשויה להשפיע עלי. אני והבעלים החדשים לא רואים עין בעין בענף. אני הגעתי לגיל ארבעים, וכמו כל גבר שהגיע לגיל זה, אני עושה את הקוו ואריס שלי. אני רוצה לראות עצמי בכיוון אחר. כרגע אין לי הצעת עבודה אחרת, אולם אני לא מובטל. אשאר בעלית כיועץ. חוץ מזה, כל חיי עסקתי בשוקולד. אולי הגיע הזמן שאתעסק באלקטרוניקה?

■ שניים מדור המייסדים: מארק מושביץ (מימין) ואבא פרומצ'נקו

עלית: משוקולד ומסטיק — ועד לשימורים וסיגריות

עלית נוסדה ב־1933. ראשית המיפעל בלטביה. שמות המשפחות המייסדות היה פרומצ'נקו, מושביץ, קופילוב, סגל, כהן ופרייל. אחר כך הועבר המיפעל הועבר מלטביה לרמת גן, בימי מלחמת העולם השנייה, כשהצבא הבריטי הפך ללקוח גדול, זכה המיפעל לתנופה.

היום שולטת עלית באמצעות חברות בנות ומסונפות בשלושת ענפי הייצור הבאים: ממתקים, שוקולד, גומי לעיסה, ופלים, חלבה, טחינה, אורז קלוי, אבקת שתיה ממותקת ועוד.

עלית מייצרת קפה נמס, רגיל, קלוי וטחון.

עלית עוסקת גם בשימורים, תרכיזי מיצים, שימורי פירות וירקות.

החברות העיקריות של עלית הן נצרת ממתקים בע"מ, ליבר, ישלקו, שחל, מני מוטו, עלית תעשיות מזון, קפה קי, קפה בן רגע, פרימן, עלנץ, צ.ד., כן לעלית שלוש חברות שיווק.

עלית עוסקת גם ביבוא קפה רומכטים מבלגיה, קפה איריש וקוניאק נפוליון, כל אלה באמצעות חברת היבוא תמוז. לאחרונה נכנסה החברה לעיסקי הפצת סיגריות.

במשך השנים נהנתה עלית ממונופול. פירושו, שסיפקה יותר מחמישים ואחד אחוזים מצריכת השוקולד בארץ. בחודשים האחרונים הודיעה כור על הקמת מיפעל שוקולד בצפת. בעלית חוששים משבירת המונופול. מיפעל נוסף ינגוס ברווחים המועטים בלאו הכי.

דוד מושביץ: יש מנהלים — וגם חשמלאי

תגובת דוד מושביץ: אי אפשר לטעון שכל בני המייסדים מנהלים בעלית. מבין 2700 עובדים רק תשעה הם מבני המשפחה. יש גם בן משפחה אחר, יעקב אורן שהוא חשמלאי ראשי.

נכון שעלית עוברת שינוי משמעותי בכניסתו של פדרמן, אולם יש לזכור שבידי המשפחה למעלה מחמישים אחוזים. אני מכיר את פדרמן כשנה ומוצא אותו נוח לעבודה. כניסתו אלינו היא תהליך חיובי, שאנו מקבלים בברכה. השינוי הוא תהליך בריא שכל חברה עוברת בשלב זה או אחר. לגבי ריגשותי ביחס לפרישת פילוסוף איני רוצה להתייחס.

יומן אמריקני

מאת אהרון בכר, ניו־יורק

מות הסנדק

● תמונה משפחתית: כמה מראשי המאפיה של שנות ה־30. משמאל: פאול ריקה, סאלווטורה אגוליה, צ'ארלס (לאקי) לוצ'יאנו, מאיר לנסקי, ג'והן טנה והרי בראון

ראשי המשפחות המכובדות של ניו־יורק, כולן ממוצא איטלקי, יזכרו תמיד את פול („הגדול") קאסטלאנו, כברנש שמעולם לא ליכלך את ידיו, ועל כן מעולם לא השאיר טביעות־אצבעות. הוא היה טיפוס סטרילי, משוגע מאין כמוהו לביצוע מהיר ונקי.

כל העיר, כולל תעלות הביוב שלה, יודעת על הסצינה שעשה פעם לאנשים שלו, אחרי שהגבלות חילטרו עבודה צדדית קטנה. הם הקפידו, כרגיל, לבצע את ההוראות בהשתיקם לנצח מקרוב עלוב שהסתובב בין הרגליים וליכלך במשטרה. אבל כהורון, ובניגוד מפורש להוראות, ריססו הממורים הארורים גם את כתו היפה. פול „הגדול" נתן להם על הראש. הוא שנא את הליכלוך הזה. נפשו סלדה מגילויים של אלימות לשמה.

אגב, גם יריביו המושבעים מן הבולשת הפדראלית אהבו את הסיפור. הם רק התקשו להוכיח אותו.

כך או אחרת, אילו רק ניתן לו, פול „הגדול" היה מגיח בשמחה מחדר הקרוי העירוני, שבו הוא מוטל כעת כפגר, כדי להצדיע לשלושת המקצוענים שריססו אותו. הם עשו עבודה נקיה, לכל הרוחות. מי כמוהו יכול היה להעריך זאת.

□□□

ברנשים מסוגו של פול „הגדול" ממילא אינם מתפתים לסיים את חייהם על מיטה צחורה בבית־זקנים סיעודי. יחד עם זאת, צריך הרבה דם בתחת, כדי להשתיק פיגורה כמוהו באמצע היום, באמצע הרחוב.

עם כל הכבוד לשאר האגדות שנמוגו בנסיבות כאלה, פול „הגדול" בכל זאת היה הגדול מכולם, קאפו די טוטי קאפי (הבוס של כל הבוסים), „הסנדק" בכבודו ובעצמו. שלושת המקצוענים נהגו בו כראוי למעמדו. הם עשו עבודה נקיה ומתוכננת לפרטיה, בלי כדורים מתעופפים לכל רוח, בלי טיפת דם מיותרת.

ביום שני לפנות ערב הם אורבים לו מול מסעדת סטייקים מהודרת, בפינת הרחוב ה־46 והשדרה השניה, מרכז מנהטן. פול „הגדול" נהג לסעוד שם מעת לעת. בעלי המסעדה הכירו אותו ונהגו בו בכל הכבוד הראוי. מותו, אגב, הופך להם פתאום את המיסעדה למיכרה זהב, כי אין עכשיו בעיר מקום יותר IN ממנה.

כך או אחרת, שלושת המקצוענים שאורבים לו בקרבת המסעדה, יודעים את לוח הזמנים שלו לפרטיו. הם תופסים את פול „הגדול" במקום הנכון, בשעה היעודה, בחברת האיש המתאים. האיש הוא תומס בילוטי, 45, סגנו וידידו הטוב של הבוס הישיש (73).

בשעה שבע־עשרה עשרים־ושלוש נעצרת הלימוזינה הארוכה שלהם („לינקולן קונטיננטאל", מודל 1986) ליד תמרור „אין עצירה", בפינת הרחוב ה־46 והשדרה השניה, בדיוק מול המסעדה.

ברגע שרק נפתחות דלתות המכונית פוסעים שלושת המקצוענים לקראתה. זוהי שעת השיא של ניו־יורק. הרחוב הומה מאדם. הם שולפים אקדחים.

שתיים־עשרה יריות נבלעות כמו כלום בשאון הרחוב. האקדחים מצויידים במשתיקי קול.

מעבר לרחוב הסואן איש לא ראה ואיש לא שמע. רק בקרבת מקום, ממש מול המסעדה, נס ההמון אל תוך החנויות, אל בין המכוניות, לתפוס מחסה.

מן הדלת הפתוחה למחצה מתגלגלת החוצה גופתו הארוכה של פול „הגדול" כמו שק תפוחי אדמה. יחד עימו מתגלגל סיגר עבה, כבוי למחצה, לעוס בעצבנות בצידו השני. ליד הדלת הסמוכה למושב הנהג, בתנוחה דומה, מוטלת גופתו של תומס בילוטי.

„הסנדק" ונסיך הכתר התכבדו בשישה מטחי כבוד כל אחד. שניים במצח, אחד בפרצוף, שלושה באיזור החזה. אף כדור לא התבזבז על שטויות.

שלושת המקצוענים מסתלקים במורד השדרה. עדי ראייה תיארו אותם לאחר מכן כשלושה אנשי עסקים מכובדים במעילי גשם אופנתיים בגוונים של בז', ובכובעי פרווה מהודרים.

השלושה לא הרחיקו לשוט, כי בקרבת מקום המתינה להם מכונית. לא נותר להם אלא להשתלב עימה בתנועה.

□□□

הראשון שניגש אל זירת הרצח היה המלצר הראשי מן המסעדה ממול. הוא זיהה כהרף עין את פול „הגדול".

„מיסטר קאסטלאנו", טילטל המלצר הראשי את הגוויה המנוקבת, „אתה אול רייט? מיסטר קאסטלאנו, אתה שומע אותי?"

במקום תשובה קלחו שני פרצי דם ממצחו של פול „הגדול". אחר־כך ניגר דמו בשטף גואה וניקווה על המדרכה. המלצר הראשי חזר פנימה וחייג למשטרה.

בארבעת הימים שחלפו מאז, פורחות בעיר אין ספור השערות. לכל כפתור קטן במשטרה של קווינס, יש אלף השערות מלומדות. לפי שעה, רק דבר אחד ברור: איש לא חיסל כאן חשבונות, מפני ש„הסנדק" עומד מעל לחשבונות קטנוניים. מישהו היה מעוניין לסלק אותו מן הדרך, יחד עם ידידו ויורשו הטבעי, זה הכל. השאלה היא רק מי.

זהותם של הברנשים האלה טמונה בוודאי אי־שם בעברו המרשים של פול „הגדול" עצמו. היה לו עבר מפואר.

כלפי חוץ היה זה ג'נטלמן מהודר, בעל תווי פנים חדים בגוון בהיר של שוקולד. אישיותו הריפה סביבה דיסטאנס קריר ואופייני ליושב־ראש מועצת מנהלים של קונצרן אמריקני גדול. פול „הגדול" אומנם עמד בראשה של מועצה כזאת. היא היתה מורכבת עד לפני ארבעה ימים מראשי חמש המשפחות הגדולות של „הקוזה נוסטרה". עכשיו נותרו ארבעה. זוהי מועצת־המנהלים של אימפריה כלכלית אדירה, ופול „הגדול" ניהל אותה בהתאם. בין שאר עסקיה החוקיים, חובקי העולם, חלשה האימפריה גם על עסקי זנות והימורים, על גביית דמי חסות ועל הברחת סמים. לרשותה עמד צבא של מוציאים לפועל, כל משפחה והאנשים שלה.

פה ושם נאלצה המועצה להזיז הצידה טיפוסים שדרכו לה על היבלות. אחרים מהם נמוגו, אחרים מצאו עצמם מנוקבים.

הבולשת הפדראלית מעולם לא הצליחה להמציא ראיות לכך, אבל מעולם לא הסתירה את רעתה: היושב ראש המכובד של מועצת המנהלים הוציא לא פחות מתריסר פקודות חיסול. פול „הגדול" עצמו לא התרגש מן הרינונים המבחילים האלה. הוא התעקש להציג עצמו כאיש עסקים תמים ושומר חוק, בעליה של רשת לשיווק בשר עוף ומוצריו. חייו הפרטיים התנהלו הרחק מעיני הבריות, מוקף במשרתים, בין כתלי ארמונו, בפרבר מהודר מחוץ לעיר. הארמון הוא, אגב, העתק מושלם של הבית הלבן בוושינגטון.

□□□

פול („הגדול") קאסטלאנו רכש את נסיונו המגוון עוד בימים שהיה זרת קטנה על יד ימינו של ברדורו וגיסו, הדון המנוח קארלו גאמבינו, ראש המשפחה הגדולה והחזקה בין חמש המשפחות המכובדות. אבל המעמד הזה לא נפל לידיו כפרי בשל רק הודות ליחוס ולידידות שרכש לו הדון. הוא פילס לעצמו את דרכו בעזרת מטחים של עופרת חמה. אנשים ירקו בגללו דם.

לפני שלושים שנה, מיסטר קאסטלאנו היה גאנגסטר אלמוני יחסית, כאשר בא בלוויית הדון הזקן לכנס צדקה של ראשי המשפחות. המשטרה הפדראלית התעניינה מאוד בדיוני הכנס. בלשיה היו בטוחים, שפול „הגדול" הוא חוליה חלשה, שצריך רק לדרוך לה על קצה הזנב כדי שתשמיע להם כמה זמירות. הטיפשים לא ידעו עם מי יש להם עסק.

„אין לי מושג על מה אתם מדברים", חזר להם פול „הגדול" על הפיזמון, כאילו בכך הסתכם כל אוצר המלים שעמד לרשותו. „ישבתי שם כל היום ושיחקתי קלפים עד שהפסדתי את כל כספי". הסיגנון מצא חן בעיני הבוסים. מיסטר קאסטלאנו התחיל לטפס בסולם ההירדכיה. עם מותו של דון גאמבינו, כבר לא היה בסביבה מועמד טבעי ממנו לרשת את כסאו כראש המשפחה ומתוקף כך גם את מעמדו כבוס של כל הבוסים.

□□□

לפני כשנה התגלה סביבו פספטן. הפה הגדול לא פיטפט באוזני שוטרים. הוא רק שכח שאלה מאזינים לו על הקו בזמן שהוא מתרברב בפני הנקבות שלו. הדליפה המטופשת התגלתה מאוחר מדי. למעשה נודע עליה בבירור באישון לילה, כאשר בלשים פדראליים התרפקו על בתיהם של ראשי חמש המשפחות. הם טירטרו את פול „הגדול" בכבודו ובעצמו לבית־המשפט, כדי להשתחרר בערבות של שני מליון דולר. כעמוד חדש הוגשו כתבי אישום. מאז נותר לבוס הגדול להתעסק בדבר אחד: בשמירה על עורו. ככל שהלכה והתנזיקה בבית־המשפט טבעת הראיות, נחלש מעמדו. פול „הגדול" נאלץ להשיב על סעיפי אשמה חמורים: רצח, סחיטה, שרשרת מעשי מירמה בנסיבות מחמירות. גם אילו הורשע באחד מהם, קרוב לוודאי שהיה מבלה בכלא את שארית חייו. אין פלא, איפוא, שבמרוצת השנה ונח הבוס הגדול את עיסוקיו החשובים לטובת שמירה על עורו.

היו, כנראה, ברנשים שלא ראו זאת בעין יפה. אחדים מהם חששו מפני הרשעתו של פול „הגדול" אף יותר ממנו עצמו. מאשימי מורשעים מהווים סכנה לאירגונם. בגיל מתקדם, כשריח האדמה כבר עולה באפם, הם מסוגלים להתפתות ולזמר, כדי להציל מה שניתן להציל מן השנים שעוד נותרו להם.

יכול להיות שהברנשים האלה חשבו שהגיעה הזדמנות לרענן את צמרת האירגון. מי יודע.

חץ מסילבי קשת

המצב נואש, אך לא רציני

עם כיפה לראשו הוא קיבל שיעור בגמרא בשתי סוגיות

הוא נראה כמו בודהא פשוק־רגליים, מחייך חיוך אווילי

מדוע, לכל הרוחות, לא הצלחתי להתרגש כמו כולם, מתקרית שמיר־פרס?

למה לא נמלאתי זעם צדקני להתקפותיו של שמיר על פרס?

האם עד כדי כך נלאיתי מן התסריט החוזר הזה, שכל פעם שיש סדק של אפשרות להסדר – אם זה טאבה או יודמה של חוסיין – קופץ שמיר כמו הקוקייה בשעון קיטשי, ומצפצף עלבונות ושטויות?

האומנם עד כדי כך ספקנית אני, שלא האמנתי לרגע ל„נחרצותו" של פרס לגמור את עניין טאבה בקבינט?

הייתכן, שמוחי הפאראנואידי הזוה חשד שזהו משחק מכור לשיתרור לחץ?

חקירת הקרקעות בגדה, טאבה, המצרים מתרככים, שמיר מתפרץ, שרי ות"כי המערך מתיזים קצף שפתיים. פרס דוחה החלטות.

ואני מוצאת את עצמי אומרת, כמו האוסטרים עם שקיעת האימפריה שלהם: המצב נואש, אך לא רציני.

●

אך מה עושה הדיבוק? בזיכרוני הסלקטיבי נחרטת דווקא התמונה המצחיקה של ראש הממשלה, כיפה לראשו, אצבעותיו שלובות והבעה של קשב אכסטאטי בישיבת חב"ד, אחרי סיור בלוד.

הוא קיבל שיעור בגמרא בשתי סוגיות, שאחת מהן היתה „תגרי לוד".

לא יכול היה להיות פרק הולם יותר.

פרס לא רוצה או לא מסוגל לעשות אקט מדיני דרמאטי לקידום השלום, אך לסחור בכפייה הדתית, הוא מוכן.

אחרי שהבטיח לשר פרץ לסגור בשבת את האיצטדיון והקניון ברמת־גן, את הרכבל בחיפה, לא לאפשר את חידוש הצגות הקולנוע בלילות שבת בפתח־תקווה – וכתוספת, לאפשר לבחורינו המצויינים אסירי המחתרת להתייחד עם נשותיהם – חשב שיש גם לפייס את חסידי חב"ד. שיהיה.

הסוגייה „תגרי (סוחרי) לוד" דנה, באיזו מידה עיסקה היא רווח לגיטימי, ומתי היא מתחילה להיות הונאה.

פרס עשה קח־תן עם הדתיים. הוא נתן להם את המורמונים, האיצטדיון, הק־

●

תגרי ירושלים

מן הראוי היה להתפעם מהפגישה המצולמת בג'נבה בין פרס להופראה־בואניי, ההצהרה התגיגית על חידוש היחסים בין ישראל לחוף־השנהב.

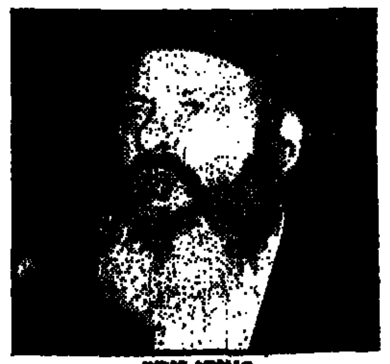

●אורי זוהר

ניון, הרכבל ההתייהדות, ולוקה, לפי שעה, מיזוג יהודי.

●

חשיפה מגונה

מוטה גור מיהר לתקן את הרושם שעשתה תמונתו – כה הוא נראה שוכב בג'אקוזי בחמי טבריה, כששתי מעסות הולנדיות גוהרות מעליו – ולהסביר שבאותה בריכה נמצאו גם אשתו ובנו.

הוא לא הלך לתענוגות. הוא היה שם במסגרת תפקידו. לבחון פרוייקט רפואי אמריקני חשוב. עוד יתברר, חלילה, שזה היה בשבת.

אדם טוב יותר, היה משכח אותו על המאמץ מעל ומעבר לצו התפקיד. אולם התמונה הגרוטסקית הזאת עיצבנה אותי. הוא נראה כמו בודהא פשוק־רגליים, מחייך חיוך אווילי, כשהמסג'יסטית משפריצה עליו בזרנוק מתזת למים. מלך האמבטיה.

אינני מבינה מה ראה צורך לחשיפה מגונה זאת של גופו, שמוטב היה שיישאר לבוש. החיוך הזה לא הסתדר לי עם הידיעה על ביטול הסובסידיה לחלב תרופתי, המיועד לתינוקות שאינם מסוגלים לעכל חלב. בשלוש מאות אלף שקל בחודש למשפחה. פחד לחשוב על משפחה שיש לה שני ילדים כאלה.

מה הוא צחוק שיתלבש וייצא לקרבות בלימה.

●

החור השחור

נדמה, שיש חור שחור הבולע אל קירבו את כל המיניסטים בקו ארבע כרדכם מן הדרום לצפון.

אחרת, כיצד ניתן להסביר את העובדה, כי מן הצפון לדרום חולפת כמעט כל רקה מכונית, ומן הכיוון ההפוך לעיתים רחוקות הרבה יותר? איפה ולאן הן נעלמות? ואיך הן מגיעות, איכשהו, חזרה לצפון, מבלי שנראה אותן?

●

הקסם המפוקפק

הקסם המפוקפק של אורי זוהר, היה מבוכה עלי גם בגילגולו הקודם. הוא לא היה יפה בעיני אז, כבדרן וולגארי, ובוודאי שלא עכשיו, בתפקיד המומר.

הופעתו ב„זה הזמן", היה תשדיר שירות לחרדים. רם עברון לא הצליח להתמודד אתו, אולי בגלל תדהמה מחוצפתו התהומית, המלווה בגילגול עיניים. זוהר לא השיב לאף שאלה. הוא נקט בשיטת הקוזאק הנגזל, והתלונן על העלילות השפלות שמעלילים על החרדים. הם כרפיםו הם נרדפים!

וכך הופיע, כולו מחמרים דמגוגיים, ומה אעשה ואני זוכרת לו דווקא את הרפעתו ליד קולנוע „היכל" בפתח־תקווה, כאשר התנפל על אחד המפגינים וצעק עליו: תחזור לתימן!

●

זה יעשה לך טוב!

אומנם, את מקום הזבל של „בתו של מיסטראל" תפסו „בשות הוליכוד", אך לעומת זאת החזירו לנו את דלגליש המקסים ב„כסו את פניה".

אני מעדיפה את הגבולות המוכרים והבטוחים של דרמות מתח, ולא אלימות. ואני בטוחה שאינני היחידה שמבטאה מראש כמה רפליקות קבועות מתבקשות בעלילה, עוד לפני שהן נאמרות.

כמעט תמיד, בדרמת מתח אנגלית, רואים שוטר או מפקח עומד בדלת. האשה „מוטב שתיכנס". כאשר הוא יוצא, הוא אומר: „אני אצא בעצמי". (בתרגום מילולי ישיר: „אני אראה את עצמי החוצה".)

כמעט כל ראיון משטרתי מסתיים בדבריו של הנחקר, אם הוא אדם חשוב: „עכשיו, אם תסלח לי, יש לי עבודה לעשות". שום דלת מכונית לא ננעלת כאשר יוצא מישהו ממנה. פשוט טורקים אותה והולכים הלאה.

●יצחק שמיר

חשוד שנתפס, אומר: „אני לא יודע על מה אתה מדבר, בכלל". אם נעצר מישהו מהמעמד הבינוני ומעלה, מודיעים לו תמיד באריכות: „לא נעכב אותך יותר מן הצורך, אדוני". התשובה הסטנדארטית היא: „אבל מוכרחה להיות כאן איזו טעות, אינספקטור".

ויכוח בין בעל לאשתו: „הו, אל תהיה כל כך הגיוני, ג'ורג'". הטלפון מצלצל. מישהו לבטח יאמר: „אני אענה". קורה משהו נורא, היו בטוחים שמישהו יאמר: „מוטב שתבשי ותישני קצת". או: „שתי את זה. זה יעשה לך טוב".

הנרקומנים: ארוכה הדרך לגמילה

מה קרה לאייל, הנרקומן שסיפורו הוקרן בשעתו ב„מבט שני" בטלוויזיה ★ נתיב היסורים של הנפשות האומללות, המנסות לעלות על פסים חדשים ולא תמיד מצליחות

מאת נילי טל

בראשית ינואר, לפני כשנתיים, פגשתי את אייל. נרקומן כבן 24. ילד טוב ממשפחה טובה. מזריק הרואין. ב־5 במאי 1984 הוקרן הסרט „סיפורו של אייל" במיסגרת „מבט שני" בטלוויזיה.

מה קורה לאייל? האם נכון שהוא חזר לסמים? אלה הן השאלות שאני נשאלת, כמעט מדי שבוע, על־ידי אנשים שונים, כולל עיתונאים, הטורחים לספר לי בביטחון עצמי רב, כי אייל חזר להזריק הרואין.

לכל המתעניינים יש לי תשובה: מאז שידור התוכנית, נמצא אייל בתהליך עקבי וממושך של שיקום. הוא אינו מסתובב ברחובות מתוך טירוף ותשוקה לסמים. אייל לומד מקצוע בפנימיה במרכז הארץ. ארבעה ימים בשבוע הוא מתגורר בפנימיה, ולקראת סוף השבוע חוזר לבית הוריו שבחולון.

יש מספיק בבית

היו לו מעידות. לכל נרקומן יש מעידות. אין הוקוס־פוקוס. אין גמילה מיידית, וזהו. הגמילה היא תהליך הדרגתי. הגעגועים לסם, או כפי שמכנים זאת הנרקומנים ה„דודה", אינו מניח להם. תקופה ארוכה, לאחר הגמילה, יש להם „דודה". הם חולמים על תחושת הריחופה בכל שעה משעות היום: בלילה, ביום, כשהם ערים וכשהם ישנים. גם אייל סבל מה„דודה" וכמו כולם, מעד. אלא שלהבדיל מהאחרים, המעידות שלו היו מיקריות, והוא לא חזר למנות ההרואין האדירות שהיה מזריק אל תוך ורידיו. הוא באמת ובתמים ניסה לצאת מזה.

הסרט הסתיים בכך שאייל עבר לגור במושב שברמת־הגולן. הוא ניסה לברוח מהעיר ומהפיתויים הנמצאים בה. באשר לי, מיבצע מציאת „מחוץ לעיר" לאייל לא היה פשוט כלל ועיקר. למצוא ישוב שיסכים לקלוט נרקומן, היה כמעט בלתי־אפשרי. שלא לדבר על משפחה שתסכים להיות לו מעין משפחה אומנת.

באותה תקופה התקשרתי לישובים שונים ברחבי הארץ. התשובות, בדרך־כלל, היו חד־משמעיות. „נרקומן? לא". המושבים, כמו הקיבוצים, פחדו ופוחדים מהסמים. יש להם מספיק משלהם בבית. אלי ומירה, הגרים במושב שברמת־הגולן, הסכימו. גם המושב ניאות לקלוט את אייל.

כך, תוך שבועיים, מאז נתנו לי את תשובתם החיובית, קיבל אייל בית כפרי חמוד עם שלושה חדרים ושטח אדמה די גדול סביב הבית. הצטרפה אליו, כבר בשלב הראשוני, מלכה'לה גרושתו והילד. למרות גירושיהם, לא נפרדו אייל ומלכה'לה והמשיכו להתרועע גם אחרי הגט. בגלל ההתמכרות של אייל לסמים, נאלצו השניים להתגרש, והפרטים סופרו בסרט. אייל, באותה תקופת נישואין קצרה, לא עבד, השתמש בצורה מופרזת בסם, והשניים לא הצליחו לנהל חיי משפחה תקינים.

למושב ברמה עקרו יחד. אייל קיבל עבודה בענף הכותנה ומלכה'לה היתה עוזרת לגננת בגן־הילדים המקומי. אלי ומירה היו עזר כנגדם. דאגו לצרכיהם ואירחו אותם כמעט מדי לילה. אייל היה מתעורר לעבודה בשעה חמש או שש לפנות בוקר, ויוצא לעבודה בשדות. הוא היה מאושר ונקי מסמים.

למעלה מחצי שנה התגוררו אייל ומשפחתו במושב שברמה. היו גם משברים וזה אך טבעי. הדרך, על כל פנים, נראתה ורודה. אייל נכנס למיסגרת של עבודה יומיומית, כמו כל חברי המושב. אחרי חצי שנה אמר „נשבר לי", אך עדיין סרב לחזור לעיר. הוא חיפש פיתרון אחר.

סוודרים יפהפיים

ושוב, כמעט כמו בסיפורי סינדרלה, נמצאו אנשים טובים באמצע הדרך, שהסכימו לקלוט אותו ולעזור לו. היו אלה חנה ורון, מתיישבים בודדים על הר הגלבוע, המתגוררים יחד עם שלושה ילדיהם ב...שני אוטובוסים ישנים שהם הכשירו כבית־מגוריהם. לבני־הזוג יש עדר כבשים וגם עובד שכיר מתחלף. באותה תקופה עבד ורעה את העדר דני, צעיר שלא מכבר סיים את שרותו הצבאי בשייטת.

חנה ורון הסכימו שאייל יתגורר איתם ויעבוד יחד עם דני בכל הקשור לעדר הכבשים. רון טרח והביא אוטובוס רעוע נוסף, ואייל הכשיר אותו למגורים. כמובן שגם לקח לשם את הגיטרה שלו.

חנה היא בחורה כבת 30, שהצטיירה בעיני כדמות אדם יעיל פעיל. בתקופת הגז היא ממהרת לגזוז את הכבשים. יש לה באוטובוס נול וכישור, שבהם היא טווה חוטים מהצמר הגולמי. במהירות היא סורגת סוודרים יפהפיים ומוכרת אותם לנשות הסביבה. נוסף לכך, היא גם הופכת את הגלבוע לגן פורח, וכל הדרך אל האוטובוס מלאה ורדים, בגוניות ופטוניות. רון, בעלה, עובד כמזכיר־שכיר של אחד המושבים בסביבה.

לא היה טוב יותר לאייל מאשר לחיות במחיצת שני אנשי־טבע יעילים ונחרצים כמו חנה ורון. הם היו עוד תחנה בדרך השיקום.

פגישה מזעזעת

עם הגיטרה ביד ועדר הכבשים בשדות ישב אייל במרום הגלבוע והתבונן אל העמקים שמסביב ואל תוך עצמו. חנה, הדינאמו, היתה העזר לידו.

אין ספק שתמונה פסטוראלית זו היא אולי חלום חייו של כל נרקומן. השיקום שלהם נמצא שם ולא בתוכם. וזה מחזיר אותי אל כל אותן שיחות טלפון שקיבלתי מנרקומנים לאחר השידור בטלוויזיה, וגם אל הפגישות שקיימתי איתם בביתי ובחדרים אפלים.

בנקודה אחת אין לי ספק שנכשלתי. כולם דיברו על אייל, הוא הפך לשיחת־העיר, אבל אף אחד לא התייחס לבעיית הסמים ההולכת ומחריפה. במלים „אף אחד" אני כוללת אישי ציבור, אנשי אקדמיה וגם עיתונאים. לפעמים אפילו נדמה לי שכל עוד בעיית הסמים לא תפגע באחד מבני השרים או בני חברי־הכנסת, וכבר היו דברים מעולם, היא תישאר עניינם של הנרקומנים ובני־משפחותיהם בלבד.

אחת הפגישות היותר מזעזעות עם נרקומן היתה במהלך התחקיר לסרט. הגעתי לבית מט ליפול בשכונת עזרא בתל־אביב. דפקתי בדלת. מאן־דהוא, בקול עמום, שאל „מי שם". הוא פתח את הדלת לכדי חריץ, והציץ בי בעיניים מצועפות. נכנסתי. חדר עירום לגמרי. מיטה אחת בפינה. עוד מיטה בחדר סמוך, שממנה בקע קול מבוגר: „הלו, הלו". נכנסתי פנימה. על המיטה, בתוך סמרטוטים מעופשים, שכב אדם מבוגר. „דוקטור", פנה אלי, „לא רשמו לי בקופת־חולים מספיק חומר. תרשמי לי בבקשה. אני לא יכול יותר". לא היה לי כל ספק – „חומר" היה סם סינתטי כלשהו. אולי מורפין, אולי דולסטין, אולי ארולן והרשימה עוד ארוכה. הזקן היה בשלב של טרום־קריזה.

חזרתי לחדר הסמוך, שם שכב על המיטה חיים, כבן 30, המכונה בפי הנרקומנים „הפרסי". כף ידו הימנית היתה כרותה ועטופה בתחבושת. „זה", אמר לי, „בגלל שהיד נרקבה לי מהסמים. הזרקתי בווריד עם מזרק מלוכלך, והיד נרקבה. לפני שבועיים כרתו לי אותה. מה את רוצה, לדעת איך אני חי? אני לא חי. אני מת. אבא שלי כבר בסמים הרבה זמן וזה עבר גם אלי". לפתע פרץ הצעיר במין צחוק עצבני. אחר־כך נרדם, או צנח אל תוך עירפולי הסמים שהזריק לעצמו ביד אחת. עזבתי את המקום והשארתי את השניים באותו מקום ובאותו מצב שמצאתי אותם.

הסכמה להיחשף

החלטתי לא לצלם את השניים מאחר וחיפשתי נער תכול עיניים וזהוב תלתלים. הנער מהבית השכן. הבן שלי, שלך, שלנו. עמית, גיא, ירון, אייל. היתה לי כוונה די ברורה – לעזוב את שכונות העוני ואת אזורי המצוקה. רציתי להראות שהסמים יכולים לפגוע בכל אחד ולאו דווקא „בהם".

אייל הסכים להיחשף וצולם. למחרת השידור, בין עשרות ואולי מאות שיחות הטלפון, ביקשה ממני בחורה להאזין לסיפורה: „אני גרושה, אם לשני ילדים. לפני ארבעה חודשים בערך פגשתי גבר נורא נחמד והתאהבנו. החלטנו להתחתן ושלחנו אפילו הזמנות לחתונה. לפני שבוע הוא בא אלי וגילה לי שהוא נרקומן ושיותר טוב בשבילי ובשביל הילדים שנבטל את החתונה. הוא סיפר לי גם שאשתו הראשונה היתה נרקומנית ושבתו הקטנה בת ה־19 מתה מהזרקת־יתר של הרואין. אז מה את אומרת", פנתה אלי. „מה דעתך. אולי את יכולה לטפל בו ולעשות אותו בן־אדם. הוא ביקש ממני שאני אצלצל אליך. אם תעזרי לנו, אז אולי אנחנו נתחתן".

מה יכולתי לומר לבחורה האומללה? רק משפט אחד: אל תתחתני איתו. התיחסי לכנות שלו ולגילוי־הלב ברצינות.

השיחות עם הבחורה ועם החבר שלה נמשכו כשבועיים. הוא היה משוחח אתי מתוך עירפול חושים גמור. היא מסוכנת ומאוהבת. בוקר אחד פתחתי את העיתון וגיליתי שהבחור נהרג בפיצוץ מכונית־תופת שאירע ביפו. הבחורה הפסיקה להתקשר.

היא לא היתה היחידה שהפכה את הטלפון שלי ואת ביתי, לבית ועד לנרקומנים. מעין עלייה־לרגל בדרך לחיפוש הישועה. לפני בחודש מצלצל הטלפון. מעברו השני של הקו בחור המוכר לי כמסתופף בחברתם של שרה אנג'ל ושמעיה אנג'ל. לפעמים גם טועם מההרואין. „אני מוכרח לדבר איתך פנים אל פנים. אני מוכרח לבוא אליך עם מישהו. בבקשה, בבקשה. זה בחור במצב נורא קשה. לומד באוניברסיטה לתואר שני. נשב בחוץ במכונית. אנא".

כעבור כעשרים דקות הופיעו השניים במכונית פז'ו והמתינו לי במיגרש החניה. במושב האחורי היה „שפוך" בחור צעיר כבן 28, שכתמי דם, כתוצאה מהזרקה, הכתימו את חולצתו. הוא היה מסומם מאוד, וסיפר:

נגמל וחוזר

„אני בן יחיד להורים שעברו את השואה. הגעתי לסמים די מאוחר, בערך בגיל 22. אני לומד באוניברסיטה יחסים בינלאומיים לתואר שני. אבא שלי יודע שאני נרקומן. אבל כבר עשרות פעמים הבטחתי לו שאני אפסיק עם זה. שלחו אותי לאמריקה. שלחו אותי לכל מיני מוסדות. כל פעם אני נגמל וחוזר. לפני כחצי שנה בערך הבטחתי לו שזו הפעם האחרונה. הייתי נקי אולי שבועיים, וחזרתי. הצלחתי להסתיר את זה מהורי.

לפני שעתיים בערך הזרקתי לעצמי בבית־שימוש, בבית של הורי. יצאתי והלכתי ישר לחדר שלי, כדי שלא ירגישו. אבא שלי נכנס, ראה את כתמי הדם וחזר עם אקדח. בקושי הצלחתי לברוח ממנו. הוא רדף אחרי ברחוב עם האקדח. אין לי לאן ללכת. אין לי איפה להיות . אולי את יכולה לקחת אותי אליך".

שלחתי את הבחור לאחד מבתי־החולים לחולי־נפש בארץ, הידועים כפיתרון היחיד הקיים, אך בהחלט כפיתרון בלתי־יעיל ובלתי־מעשי.

וכך, אין לי ספק, הם ימשיכו לעורר התעניינות, להוות סנסציה, אבל פיתרון אמיתי והתייחסות ציבורית לבעיה שלהם ושלנו, לא צפויים בתקופה הקרובה.

● לכל נרקומן יש מעידות; אין „הוקוס פוקוס".

עו „הרוצח מראס־בורקה אינו מטורף... הוא השפוי היחיד"

כך כתב עתון כוויתי המפרסם מדי יום סכום התרומות הנשלחות למשפחת הרוצח ★ לאזרחי מצרים אין מושג על השתלשלות האירועים על הגבעה בסיני והם אינם יודעים שבין הקרבנות היו 4 ילדים; כשסופרו הפרטים לעתונאי מצרי הוא הגיב: „אלהים... אני המום... איך ייתכן שלא ידענו?..." ★ גזר־הדין יינתן בשבוע הבא ולפי כל הסימנים יידון הנאשם למוות

סולימן חאטר – „שמחתי שהיהודים האלה מתו"

מאת סמדר פרי

קצב חקירתו של סולימן עבד־אל־חמיד חאטר, רוצחם של שבעה הישראלים בראס־בורקה, מעורר תגובות סותרות – בישראל, מזה, ובמצרים, מזה.

ישראל הביעה „תמיהות" על שהחקירה ממושכת מדי ועל ששלטונות מצרים לא גילו את הרגישות הדרושה ולא דיווחו עליה באופן שוטף לירושלים. מצרים השיבה בצורה בוטה, כי היא רואה במיצוי הדין עם הרוצח „עניין פנימי", הנוגע אך ורק לה.

ואילו בקהיר, מתלוננים חוגים באופוזיציה, כי מערכת השיפוט הצבאי עושה את מלאכתה בחיפזון גדול מדי ופועלת תחת לחצים כפולים: לחץ מצד השלטונות לסיים את הפרשה – ולחץ בלתי פוסק מצידה של ישראל, להעביר אליה את מסקנות החקירה.

התקפת־אמוק

מלכתחילה ניסו בקהיר להציג את הנאשם – צעיר כבן ה־24, בן למשפחת פלאחים, המתגוררת בכפר קטן באיזור הדלתא של הנילוס – כ„משוגע". המגמה היתה, ככל הנראה, למצוא נסיבות מקילות, לקראת פירסום גזר־הדין, בשבוע הבא. ואמנם, כל השרים הרשמיים הראשונים, שנשלחו לירושלים, חזרו ותיארו את הנאשם כ„מטורף", כ„משוגע" וכמי שעשה את המעשה „כשהוא נתון להתקפת־אמוק".

גם הסניגוריה ניסתה לאמץ את הקו הזה. עימאר סבחי, הסניגור, ממשיך להכחיש מכל וכל, כי היה זה רצח בכוונה תחילה. הירויות שפגעו בישראלים, לפי טענתו, נורו ללא כוונה לרצוח. חאטר, לדבריו, איבד את העשתונות רק לאחר התגרות מצד התיירים הישראליים. הסניגור הסביר עוד, כי המדובר בחייל פטריוט, שהקפיד למלא את הפקודות כלשונן. הנאשם מאמין, הטעים הסניגור בלשון ציורית, כי כל מי שמזניח את נשקו, „משול למי שהשליך מעליו את אהובתו".

גם מימצאי הבדיקה הרפואית של הנאשם יש בהם, לטענת הסניגור, משום נסיבות מקילות: חאטר, שהוצב במסגרת שירותו הצבאי באיזור רגיש מבחינה בטחונית, נתגלה כמי שנתון למצבי־רוח. לעומתו טען התובע, הפרקליט הצבאי הראשי, כי לולא היה הנאשם מתגלה בבדיקות חללו כשפוי, לא ניתן היה להעמידו לדין.

הרחק מקהיר

קשה לקבל את הטענה, שסולימן חאטר הוא „משוגע". רק באחרונה הוא נתכבד, למרבה האירוניה, כי נתקבל ללימודים באוניברסיטה, בפקולטה למשפטים. איגוד עורכי־הדין של מצרים, הידוע בהתנגדותו הפעילה להסכם השלום, אף איים להקים בראס־בורקה אנדרטה לזכרו של מי שפעל „נגד אשליות השלום המדומה".

חאטר טוען בלהט, כי יש לנקות אותו מהאחריות לרצח. לפי עדותו, הגבעה בראס־בורקה, שעליה טיפסו הישראלים, הוכרזה כאיזור סגור. „ניסיתי להזהיר את הישראלים ואף יריתי שתי יריות־אזהרה באוויר", אולם הישראלים, לטענתו, לא שעו לו, קיללו אותו ואף ניסו „להתנפל" על דיגל מצרים, המונף בראש הגבעה.

בתגובה, שלף הפרקליט הצבאי של מצרים את נוסח הסכם השלום ונספחיו, העוסקים בתיירות הישראלית בסיני. אילו נאסרה כניסת תיירים ישראליים לאיזור, טען התובע, ךי אז היתה חובה לתלות שלטי־אזהרה, או להקים גדר. גם צילומים של דרכוני הישראלים הובאו כמוצג מטעם התביעה. המטרה היתה להוכיח, כי הם שהו באיזור כדין, בהתאם להסכם השלום.

ישיבות בית־הדין, בהרכב של שלושה שופטים בדרגות אלוף, אלוף־משנה וסגן־אלוף, מתנהלות לרוב מאחורי דלתיים סגורות, הרחק מקהיר ומהתקשורת, במפקדת הארמיה השלישית, באיזור המדברי שבין קהיר וסואץ. עתונאים וצלמים, מקומיים וזרים, שניסו להתקרב למקום, או ביקשו, כמקובל, אישורים לסקר את המשפט – נידחו והורחקו. ובכל זאת, מצלמת וידאו משוטטת ללא הרף בתוך האולם. צוות של צלמים, אנשי קול ותאורה, הפועל לפי הנחיות משרד־הפנים המצרי, מתעד את ישיבות בית־המשפט. הכוונה, כפי שהובטח לישראל, לתת פרסום „הולם" ו„מרווייק" בכלי־התקשורת הממלכתיים, ברדיו ובטלוויזיה, לאחר שייקרא גזר הדין.

"לא ידעתי..."

אולם, למרות הריחוק מקהיר, הדלתיים הסגורות והשמירה הקפדנית – זהו אחד המשפטים המודלפים ביותר. מדי שבוע, לאחר שננעלת ישיבה נוספת של בית־המשפט, מתפרסמים בעתוני האופוזיציה כל הפרטים והעדויות, שנשמעו בתוך האולם.

לא קשה לאתר את המדליפים: אלה, ככל הנראה, סניגוריו של הרוצח, שנטלו על עצמם את ההגנה עליו בהתנדבות. משפטן נוסף, שנבחר לייצג את איגוד עורכי־הדין, קיבל היתר לשבת באולם, כמשקיף.

בשיחות רשמיות־למחצה, שניהלו באחרונה גורמים מצריים עם גורמים ישראליים, הסבירו המצרים, כי ההחלטה לערוך משפט צבאי נבעה משיקול כבד־משקל: הצבא במצרים מקובל כגוף אמין וחסר־פניות. לפיכך, הניח מי שהניח, כי לא תישמע מחאה ציבורית קולנית מדי, לאחר פירסום גזר־הדין – וכל הסימנים מצביעים על כך, שיהיה זה גזר־דין מוות.

אילו היינו מחליטים לקיים משפט אזרחי, כך הוסבר לישראל, היתה עלולה להתעורר ביקורת ציבורית, כאילו לתוך המשפט נשתרבבו גם שיקולים פוליטיים.

מלכתחילה עשתה קהיר טעות חמורה, כאשר נמנעה מלתת לציבור המצרי פרטים מלאים על רצח הישראלים. הדיווח על המקרה היה קצר ביותר. איש במצרים אינו יודע, למשל, עד היום, כי בין שבעת התיירים הישראלים שנרצחו בראס־בורקה, היו ארבעה ילדים לאיש במצרים אין מושג על השתלשלות האירועים בעקבות הטבח על הגבעה, כאשר ילדים ומבוגרים גם יחד לא קיבלו, במשך שעות ארוכות ויקרות, סיוע רפואי כלשהו שעשוי היה להצילם.

דוגמא: ימים ספורים אחרי הרצח, שהיתי בקהיר. אני ועמיתי מן ה„ג'רוזלם פוסט" הירש גודמן, ניהלנו שיחה עם עתונאי מצרי בכיר. הלה, פרשן צבאי בעל מקורות־מידע מצויינים, עובד גם לעיתים כעורך־הלילה של עמודי החדשות בעתונו, הנפוץ ביותר במצרים. גוללנו באוזניו את פרטי הרצח, סיפרנו על הקורבנות הרכים ונקבנו בגילם של צליל שלח, דינה בר"י, אמיר באום ועופרית טוראל. הוא תמס את ראשו בין כפות ידיו ומילמל: „אני המום... לא ידעתי... אלוהים, איך ייתכן שלא ידענו"...

ועוד דוגמא: שיחה נוקבת נקרתה לי בטרקלין של אחד האינטלקטואלים הבולטים בקהיר. הלה, שאיחר לפגישה שקבענו, ביקש מרעייתו לארח לי לחברה בביתם. השיחה התגלגלה מתרש אל הרצח בראס־בורקה. אשת־שיחי, המעידה על עצמה כ„מכורה" לקריאת עתונים, למדה מפי, לראשונה, את אותם פרטים על הרצח ועל מה שאירע אחריו. תגובתה היתה נחרצת: „אם כל מה שאת מספרת לי אמנם התרחש, יש לי שאלה פשוטה...

(המשך בעמוד 26)

ב מירומית
רוצים להסביר לך
מה שאחרים
משתדלים
להסתיר!

מירומית

המערכת המתוחכמת – משתלמת!

מערכת סולרית מאפשרת חסכון רב בכסף אם יהיה מושקע במערכת טובה ואמינה. למערכת "מירומית" יתרונות בלעדיים העושים אותה - ביחס להשקעה - למערכת משתלמת ביותר. **תופתע לשמוע:** בטווח ארוך היא משתלמת פי שניים וחצי ממערכות אחרות.
מערכת סולרית קונים פעם אחת לשנים רבות לכן אל תתפתה למערכת זולה.
בשעה שתשקול קניית מערכת סולרית עליך לדעת:
1. מה תפוקת המים החמים בקילו-קלוריות במערכת המוצעת? כמה מספק הקולט וכמה מאבד הדוד?
2. מה התפוקה בקילו-קלוריות לאחר 4 שנים? 8 שנים? 12 שנים?
3. מה קורה אם צינורות הקולט אינם זהים לצינורות בקירות ביתך?
4. תו התקן מגדיר את המינימום. כמה אתה מקבל יותר מזה?
5. האחריות אינה מבטיחה תפוקת המים החמים לאורך זמן; מה מוכיח לך היצרן בקשר לכך?
עכשיו ההזדמנות שלך לקנות את המערכת הסולרית (דוד שמש וקולט) הטובה ביותר בישראל בתנאים הטובים ביותר:

הצעה מיוחדת: 13% הנחה
לתקופה מוגבלת אפשרות עד 6 תשלומים

רוצה להיווכח בעובדות ולהכיר את החשבון הנכון - פנה לאחד מסניפינו הישירים או טלפן ונבוא אליך ללא התחייבות

בני־ברק: מרכז מכירות ארצי, רח' מתתיהו 8, טל. 03-776011
תל־אביב: רח' אבן-גבירול 117 (מול השקם), טל. 03-232692, 242692
ירושלים: רח' יפו 125, טל. 02-221967
חיפה: רח' טשרניחובסקי 14, טל. 04-335530

רשימת מפיצים:
● באר־שבע, שירי בע"מ, הפלמ"ח 83, 057/77674 ● רמת־גן, שרותי רזון, קריניצי 32, 03/736314 ● נתניה, המרכז לחסכון באנרגיה, ליליענבלום 6, 053/41467 ● פתח־תקוה, כל חום, ההסתדרות 20, 03/922290 ● ראשל"צ, גל אנרגיה, ביאליק 12, 03/995483 ● רחובות, שרותי א.ש. הרצל 90, 08/451336 ● חולון, א.א. טול אנרגיה, סוקולוב 13, 845714/842815 ● טבריה, אחים פרץ, בן זכאי 5, 067/90488 ● אשדוד, מרכז האנרגיה, רובע ד' מרכז מסחרי, 055/52669 ● אשקלון, ציוד חשמל, רח' צ.ה.ל. פינת רמת אשכול, טל. 051/28173-4 ● ק. מלאכי, כל בו לדודי שמש, ת.ד. 215, 055/84176/82689 ● קרית־גת, דודי פאר, בנין גלית 6, 051/888340

הלוח הביתי | שיכון עובדים | מבצע 24%

מרכז
תל אביב לה-גרדיה 58, יד אליהו טל. 03-390721

בתים פרטיים ודירות גדולות

- גני יהודה - בהמשך לסביון. כל קוטג' 200 מ"ר על פני שטח של 500 מ"ר.
- רמת אפעל - בלב רמת אפעל. לבחירתך בתים בני 215 מ"ר, או 245 מ"ר. כל בית על פני שטח של 500 מ"ר.
- גבעת אויה - ליד מלון אויה. כל יחידת דיור 150-180 מ"ר. חלקת אדמה בת 350-400 מ"ר.
- הוד השרון - במרכז השרון. כל קוטג' 175 מ"ר על פני שטח 470 מ"ר.
- מגדלי אביב - ברמת אביב ג'. דירות 4 חדרים - 136 מ"ר, דירות 5 חדרים - 155 מ"ר.
- רעננה - במפגש הרחובות אחוזה, קרן היסוד והר סיני - דירות 5 חדרים 123-124 מ"ר, בבנין בן 7 קומות. (מוכן לכניסה מיידית)

דירות 4 חדרים

- פתח תקוה - ברח' קפלן - צה"ל, דירות 3½ חדרים - 87 מ"ר, 4 חדרים - 100 מ"ר, 4½ חדרים - 117 מ"ר.
- נתניה - ברח' איתמר בן אב"י, דירות 3½ חדרים - 88 מ"ר, 4 חדרים - 105 מ"ר.
- חולון - ברח' בוסתנאי בבית מגורים בן שתי קומות בלבד, דירות 4 חדרים - 87 מ"ר.

דירות 3-4 חדרים

- בת-ים - רמת הנשיא דירות 3 ו-4 חדרים. מתאים לזכאים.
- נוה עופר - על גבול ת"א-חולון ברח' אהל יעקב, דירות 3 ו-4 חדרים. מתאים לזכאים ולזכאי מח"ל.
- נוה פולג - בדרום נתניה, ליד הים דירות 3 ו-4 חדרים. מתאים לזכאים ולזכאי מח"ל.
- קרית שלום - ברח' קיבוץ גלויות, דירות 3 חדרים 72 מ"ר. מתאים לזכאים ולזכאי מח"ל.

חיפה
חיפה - רח' החלוץ 43 טל. 04-660915

בתים פרטיים ודירות גדולות

- פרדס חנה - איכות חיים בנוסח כפרי. וילות חד-משפחתיות 4 חדרים 104 מ"ר + חדר משק 26 מ"ר, 4 חדרים 120 מ"ר + חדר משק 24 מ"ר. וילות דו-משפחתיות 4 חדרים 88 מ"ר. אפשרות לתוספת בניה.
- חיפה נוף-ים - בצפון מערב הכרמל, דירות גן מרהיבות צופות לים. 5 חדרים - 120 מ"ר + מרפסת 23 מ"ר.
- חיפה פאר נוף - בין הדר לכרמל, 5 בנינים מדורגים עם כניסות נפרדות דירות 5 חדרים 105 מ"ר + 11 מ"ר מרפסת. דירות 4 חדרים 98 מ"ר + 15 מ"ר מרפסת. 2 דירות קוטג'.

דירות 3-4 חדרים

- חיפה רמות ספיר - מול מפרץ חיפה, דירות 4 חדרים 100 מ"ר, 3½ חדרים - 89 מ"ר, 3 חדרים - 75 מ"ר, פנטהאוז 121 מ"ר + מרפסת 22 מ"ר.
- חיפה נוה שאנן - בבנין מדורג בן 5 קומות דירות 4 חדרים 126 מ"ר.
- קרית אתא - בבית מדורג בן 3 קומות. דירת גן אחרונה בת 4 חדרים - 115 מ"ר + מרפסת 12 מ"ר.
- נהריה - ברח' הרצל 4 חדרים - 114 מ"ר, 111 מ"ר, 94 מ"ר.

- טבריה - בקרית שמואל דירות מגורים בנות 4 חדרים, 120 מ"ר כל אחת. מתאים גם לדירות נופש.
- נצרת עילית - בשכונת בן גוריון בדרום העיר, דירות 4 חדרים 86 מ"ר, 3 חדרים - 73 מ"ר. כניסה מיידית.

ירושלים
רח' הלל 8 טל. 02-233396.

דירות 3-4 חדרים

- גילה - דירות 4, 3½, 3, 2 חדרים (לדירות 4 חדרים הכניסה מיידית). תחבורה נוחה לעיר.
- פסגת זאב - אזור חדש בעיר. דירות 3 חדרים + מחסן ודירות 3 חדרים + מחסן וחצר פרטית צמודה.

דרום
אשדוד רח' רוגוזין 25 טל. 055-57732/3

דירות 3-4 חדרים

- ראשל"צ - קרית ראשון בבנינים בני 8 קומות. דירות 4 חדרים בנות 106 מ"ר.
- ראשל"צ - ברח' אברבנל, דירות 4 חדרים 117 - 120 מ"ר ודירות 3½ חדרים - 104 מ"ר.
- אשדוד - פאר אשדוד ברח' רוגוזין פינת יצחק הנשיא. בנין בן 8 קומות, דירות 4 חדרים 97 מ"ר.
- נס-ציונה - בשכונת רמת בן צבי דירות 4 חדרים 88 מ"ר. דירות 3 חדרים 76 מ"ר.
- אשקלון - בשכונת ברנע הצופה אל הים דירות 3½ חדרים 88 מ"ר.

באר שבע
מרכז הנגב טל. 057-72540

דירות 4-5 חדרים

- ערד - ברובע חלמיש דירות 4 חדרים - 88 מ"ר דירות 3 חדרים - 74 מ"ר לכניסה מיידית.
- באר שבע - מגדלי עופר בשכונה ה' מגדלי יוקרה לבחירתך דירות 5 חדרים ופנטהאוז.

דירות 3 חדרים

- באר-שבע - בשכונה ו' דירות 3 חדרים בנות 74 מ"ר ודירות 4 חדרים 93 מ"ר.
- קרית גת - בשדרות לכיש דירות 4 חדרים 94 מ"ר. דירות 3 חדרים - 75 מ"ר.

חנויות

- רעננה - ברח' אחוזה בלב המרכז המסחרי נותרו עוד שתי חנויות. 61.5 מ"ר + מרתף 45 מ"ר. 67.5 מ"ר + מרתף 43 מ"ר.
- חולון - ברח' ביאליק פינת לבון שתי חנויות למכירה 211 מ"ר + 84 מ"ר גלריה. 119 מ"ר + 35 מ"ר גלריה.
- יבנה - בשכונת בן גוריון חמש חנויות 40 מ"ר כל חנות.
- אשדוד - ברח' רוגוזין - לב המרכז המסחרי של העיר 4 חנויות בגדלים של 36-45 מ"ר כולל גלריות.
- כרמיאל - ברח' יחיעם 3 חנויות 36 מ"ר כל-אחת.

יש לך כתובת. שיכון עובדים

אבי צור [illegible]

לו מישרה – והיא היתה קטנה עליו...

לאחר שחדל להיות עוזרו של מיכאל דקל, סודרה לאבי צור מישרת דובר ברשות שדות התעופה ★ הדוברת, בת 42, נשלחה לפנסיה מוקדמת ושילמו לה פיצויים בסך 100 מיליון שקל ★ חבריו מספרים, שהוא הירבה להסתכסך עם עתונאים שעימם היה צריך לקיים קשר, הקדיש זמן רב מדי לארוח חברי „חרות" ולחלוקת מתנות, ובעצם, לא התעניין כלל בתפקידו ואפילו חיבל בו

מאת אתי חסיד

● אבי צור: קשרים במשרדי הממשלה

כשהגיע אבי צור לרשות שדות התעופה לשמש כדובר, הורה המנכ"ל, צבי גוב ארי, לתת לו רכב צמוד. צור נסע במכונית שבועיים, שבמהלכם נשמעו קולות מחאה רמים מצד מנהלי אגפים אחרים ברשות, שתבעו לעצמם הטבה דומה. גוב ארי לקח את הרכב חזרה. צור נאלץ לנסוע ברכבו הפרטי וקיבל הוצאות החזקת רכב, כמקובל. צור לא אהב את זה. נכון להיום, רווחת בדיחה במסדרונות הרשות: „עכשיו צור לא צריך רכב – יש לו ניידת משטרה צמודה". על רקע זה הוא טיפח טינה אישית כלפי גוב ארי, ובאופן גלוי התחבר לאריה גרוסבארד, יו"ר מועצת המנהלים, יריבו של גוב ארי, והאיש של משה ארנס ברשות.

כניסתו של צור לתפקיד בתאריך 25 בנובמבר 84, לוותה בשערוריה פנימית, ובשינויי מערכות במנהל הרשות. ניצה תמרי, 42, 12 שנה ברשות, מילאה את תפקיד הדוברות במסגרת תפקידה כמנהלת יחסי הציבור. עד ליום שהגיע צור לא היה תקן דובר ברשות. ביום שהגיע צור נקבע תקן למשרת דובר. לתמרי נאמר, שהיא מפסיקה למלא את תפקיד הדוברות. תמרי, היום דוברת חברת־העובדים, כעסה מאוד. לתמרי הוסבר שמדובר בהוראה שירדה ממצודת־זאב. היא התבקשה לעזור לצור להשתלב במערכת. צור, לפי מה שנאמר לתמרי, אינו איש מקצוע, אך הוא יקדם את הרשות במקומות הנכונים בזכות קשריו במשרדי הממשלה. לפי הסידור החדש, תמרי תהיה ממונה על הטקסים ועל האירוח הרשמי, צור ייפגש עם עיתונאים, ובסופו של ההליך, תהיה כפופה לצור. תמרי לא היתה מוכנה לספוג את המכה. בינה לבין ההנהלה החל להתנהל משא ומתן מר ונוקב, שבסופו – ב־31 בינואר 85 – עוזבה את הרשות תמורת פנסיה מוקדמת בשיעור 60 אחוז. מחיר פרישתה המוקדמת, 18 שנה לפני המועד החוקי לפרישתה לגימלאות, הוערך בחצי מיליון שקל לחודש. סך הכל 100 מיליון שקל עבור שיחרור משרה לצור.

צור העביר את לשכתו בסמוך למשרד המנכ"ל. מזכירות המנכ"ל סיפקו לו שרותי משרד. את רוב הפגישות קבע בעצמו. הוא לא ניהל יומן פגישות מסודר. במסדרונות של מצודת־זאב סיפר שהובטחה לו משרת הסמנכ"ל.

הרעל זורם החוצה

היריבות בין גוב ארי לצור העסיקה את הרשות. הרבה מהרעל זרם החוצה. צור, מתוך מרירות מצטברת על התפקיד שלדעתו היה קטן על מידותיו, מילא אותו בחוסר רצון מופגן. הירבה להסתכסך עם העתונאים. המידע זרם אל הכתבים בקילוחים דקים ומורעלים. במיוחד, סירב לשתף פעולה עם כתבים מחוץ לשעות המשרד. העתונאים היו מתקשרים אל גוב ארי ומתלוננים על צור. יותר מפעם אחת התמרמר גוב ארי בפני הכתבים, כאילו צור פועל נגד המערכת.

במקרה אחר, חזר השר חיים קורפו מחו"ל. גוב ארי, שבעצמו חזר יומיים לפני כן מחו"ל, לא עודכן על ידי צור וגרוסבארד. בשדה התעופה קידמו את השר הסמנכ"ל ודוברו. גוב ארי נשאר ספון בלשכתו לועס את כובעו בזעם. בפעם אחרת אמר לאחד הכתבים, אתה רשאי לטפל בו (בצור) כפי שנראה לך.

במקרה נוסף, הגיעה למערכת חדשות גלי־צה"ל, בשעת ערב מאוחרת, הידיעה שאחד השרים עומד לשוב ארצה למחרת בבוקר. כתב גלי־צה"ל התקשר לביתו של צור, לבקש היתר כניסה לניידת השידור. צור טרק את הטלפון, אמר שאין זה מעניינו. הכתב מיהר להתקשר לביתו של גוב ארי. גוב ארי התנצל בחריקת שיניים. למחרת, הופיע בעצמו בשש בבוקר בשערי הנמל, כדי לאפשר לניידת השידור להיכנס לשטח הנמל.

כחודשיים לאחר כניסתו לתפקיד נשלח צור לסיור הכרה קצר בנמלי תעופה בעולם. צור האריך את שהותו בארה"ב, ושהה שם כמה שבועות. תקנות רשות שדות התעופה מאפשרים שליחת שליח מעבר לים רק לאחר מספר שנות עבודה.

בטופס קבלה לעבודה כתב צור כאילו הוא בוגר תואר ראשון במנהל עסקים. יותר מאוחר התברר, שלא סיים את התואר. בחודשים האחרונים החל בקורס ליחסי ציבור ושיווק של בית הספר למנהל, המתקיים בגימנסיה הרצליה. הקורס כולל לימוד אנגלית. לפי אנשי הרשות, צור אינו שולט בשפה כפי שמתבקש מנושא משרת דוברות.

„צור לא עזר ברשות לאף אחד, מלבד לעצמו ולמפלגה" – אומר עובד הרשות, שאינו מוכן להזדהות. הוא השקיע הרבה אנרגיות בתמרוני טירפוד המנכ"ל. באופן כללי, אנשים לא מנדבים מידע על האיש. מחכים שהדברים ישקעו ויתיישנו. ברוב המקרים מבטיחים שתוך שנה־שנתיים ייפתחו החרצובות, ומה שחסום היום יזרום אז בקילוחים עבים. בין הדוברים יהיה גם גיסו של צור (אחי אשתו), צבי רימון, מי שהיה דובר משרד התיירות, היום בעל משרד פרסום. השמועות אומרות, שהיחסים המשפחתיים ביניהם משוקעים בהרבה טינה, על רקע הסכסוכים בין צור לברכה, אשתו.

לאנשים ברשות, שלא מזוהים כאנשי „חרות", היה אומר: חבל שאתה לא. אם היית, הייתי מסדיר לך משהו.

עטי פארקר וחפתים

מתוך הנוחות של משרד, טלפונים, מזכירה, עשה ככל העולה על רוחו. דלת לשכתו החדשה עטורת תמונתו של יצחק שמיר עם הקדשה אישית, היתה פתוחה תדיר. צור, נאה, גבה קומה, מחייך תמיד, נוכחות בלתי אמצעית, מרבה בגינוני חברמניות בסגנון טפיחות על השכם ומבט ישיר בעיניים, תמיד נותן לך את התחושה שהוא לצידך. הוא הירבה לארח אנשים בעיקר מ„חרות", בעיקר במסעדת הנמל היוקרתית „לוויס". לא ברור כיצד מומן תקציב האירוח המנופח. את שאר העניינים הזניח. נושאים כמו ביקורים במחלקות, סדרי טעינה או פריקה, מסלולי נחיתת מטוסים, היו מחוץ לתחומי התעניינותו. בסיכומו של דבר, נושא הדוברות אכן היה רחוק ממנו.

הוא הקדיש הרבה מחשבה לרכישת אביזרי ייצוג, עטי פארקר, חפתי זהב ומדליות. מעולם לא יוצגה רשות שדות התעופה באמצעות אביזרים הדורים כמו בימיו של צור.

ביתו נמצא ברחוב קדושי קהיר, שכונת נאות רחל, בחולון. בית דירות, שמונה קומות, משכנו של צור בקומה השלישית. השכנים אומרים, שהצורים אנשים צנועים, נעימים, לא מעורבים יותר מדי בעסקי השכונה. דירת ארבעה חדרים, לפי הסטאנדרטים הבורגניים המקובלים. שטיחי כרמל צבעוניים, סידורי פרחים על השולחן. המזנון, שצור קיבל במתנה מסוחר הקרקעות אחמד עודה, מחזיק קיר שלם, עץ כהה, בנוי מפלסית, עטור בחפצי נוי, פמוטים, כלי נחושת שימושיים, קרמיקה, סלים אפריקניים, עציצים שנוטים לחפש מקורות אור, בר משקאות, שיבאס ריגל, ווייט הורס, פיטר הרינג, בקבוק שמפניה מפוקק. החפצים מאורגנים ביחידות או במקובץ, לפי סידור זוויתי מתואם, נטולי אבק, כאילו מישהו כילה את העצבים שלו במירוקם. וילון תחרה מעטר משקוף דלת חסומה בתריס שעוצר את האור. מערכת סלונית מהודרת, דמויית קטיפה בצבע בהיר.

ציפורה קיולשטיין, שאבי צור הוא הבכור בין ארבעת ילדיה, מעשנת סיגריות בתכיפות. במרווחים שבין פליטת העשן היא נאנחת. רוב שעות היום מטפלת בשני הילדים של אבי וברכה, רונית, בת 14 ורועי כבן 10. ברכה, אמם, לא בבית. היא נמצאת בסידורים בחברת אביו של אבי, יצחק, סגן מפקד תחנת מכבי אש בחיפה. ציפורה קיולשטיין עוטה סינור, מוחה את עיניה, „תפתחי את הרדיו בגלי־צה"ל", היא אומרת לרונית. אחר כך היא מלווה אותה לדלת וסוחטת ממנה הבטחה, שתחזור מוקדם. הילד, רועי מסתגר בשרותים. מסרב לאכול. הכין כבר את כל השעורים. ברכה צריכה לחזור כל רגע. צור שינה את שם משפחתו. אמו אומרת שהיא לא שינתה את השם, כי לא נשאר אף אחד מהמשפחה.

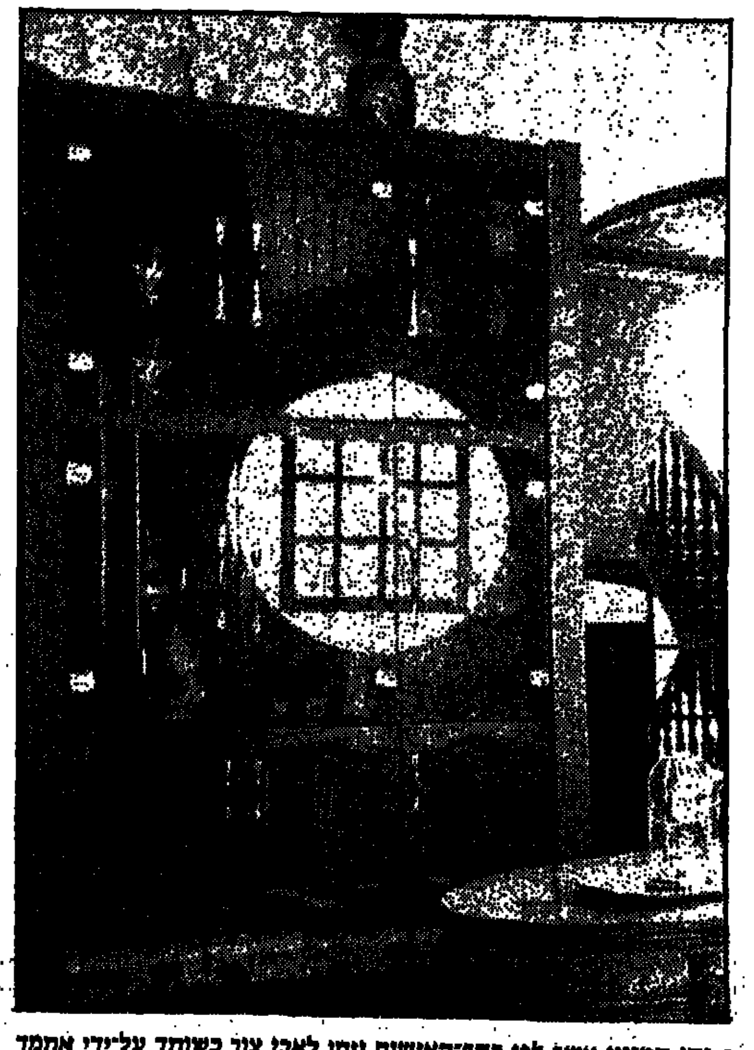

● זהו המזנון אשר לפי כתב־האישום ניתן לאבי צור כשוחד על־ידי אחמד עודה. בכתב־האישום נאמר כי „הנאשם לא רצה במזנון והמזנון הוחזר לביתו של אחמד עודה בכפר חבלה". המזנון שבתמונה הוא המזנון שבביתו של עודה. לפי כתב־האישום הזמין עודה נגר שהתקין מזנון אחר בבית משפחת צור בחולון. (צילום: זום־77)

העריץ את שרון

צור, נולד לפני 36 שנה במושבה הגרמנית בחיפה. הוריו עלו ארצה מגרמניה ב־48, ניצולי שואה. „עצוב, עצוב, כמה הילד הזה עשה בשביל המדינה. הילד היה מהרגע הראשון בתנועה, לא זוכרת איזו תנועה", היא אומרת. ובאותה נימה: „כל חיפה עכשיו על גלגלים. במלחמת יום־הכיפורים, חודשים לא ידענו איפה הילד נמצא".

„אנחנו בלי מפלגה", היא אומרת. „ניטרלים, ככה הכי טוב. הנה, תראי מה קורה עכשיו. את כותבת כל מה שאני אומרת לך, עוד מעט תכתבי ספר".

צור הוא סגן אלוף במילואים. בין יתר עיסוקיו היה גם סוכן ביטוח, ניהל סופרמרקטים של ה„קואופ" והיה בעליהן של כמה מסעדות בתחנות דלק. תקופה מסויימת למד באוניברסיטה, אך לא קיבל תואר אקדמי. הצטרף ל„שלומציון" יחד עם אריק שרון, שתקופה מסויימת הוא סגד לו באינטנסיביות. אחרי הבחירות של 77 עבר יחד עם שרון ל„חרות". מאז, הוא חבר מרכז „חרות", גם נטש את מחנה שרון, עבר לסייע לוותיקי התנועה. מיכאל דקל, למשל. פעל בסניף „חרות" בחולון, ברחוב סוקולוב 48. כאיש מחנה שמיר נחשב לאופוזיציונר בסניף חולון, הנשלט על ידי אנשי מחנה דוד לוי.

אחרי שנישא לברכה, עבר לגור בחולון, עיר מגוריה. האחים, סטטיסטיקאי, ובוגר מנהל עסקים, והאחות, מורה – נשארו בחיפה, יחד עם ההורים.

מעשי אלימות בבית

למרות מה שנראה כאווירה ביתית, מסודרת וחמה, יחסיו של צור עם אשתו רצופים מעשי אלימות, שעדות עליהם נמצאת בתיקי בית־משפט השלום בתל־אביב. בכתב אישום מתאריך 5.12.84 מואשם צור, שב־17.10.83 תקף את אשתו, היכה אותה בראשה, בפניה ובחזה בידיו ובאמצעות נעל. כתוצאה מכך נגרם לה שטף דם תת עורי. בהמשך לאותו אירוע, קרע את בגדיה. בכתב אישום אחר, מ–23.8.84, מואשם צור בהפרת הסכם פירוד שהיה ביניהם משנת 1982 ולקח את הילדים שלא בימי הביקור הקבועים. בפעם אחרת תקף את אשתו, תפש את צווארה בתנועת חניקה ותלש שרשרת מצווארה, סטר בפניה ובשערה. בפעם נוספת משך בחזה, השכיבה על הרצפה ועיקם את ידיה מאחורי גבה.

בגזר הדין שניתן על ידי השופט אליעזר כהן ב־16.4.85 נאמר בין השאר: „אני מטיל על הנאשם מאסר של ששה חודשים. אולם הוא לא ישא בעונש זה, אלא תוך שלוש שנים מהיום, אם יעבור עבירה שיש איתה שימוש בכוח או באלימות". ועוד מאותו גזר דין: „...אילמלא ההתפייסות בין בני הזוג, הנאשם היה צפוי לעונשים רציניים פי־כמה".

נכון להיום, ברכה צור מפוייסת. כך בכל אופן נראה. ברכה צור לא מדברת עם עיתונאים. בבית המשפט מפגינים שניהם גילויי חיבה וחיוכים הדדיים. ברכה צור עם הילדים בבית בחולון וצור בתא המעצר – שומרים אמונים.

„אפשר להצליח, גם בזמנים קשים"

התעשייה במשבר, אבל גם בימים אלה יש מפעלים שמצליחים לא רק לצוף על פני המים, אלא גם לגדול. אחת הדוגמאות: מפעל המתכת „קיסילוק" בעפולה, שהחל כבית מלאכה בחצר ועתה הוא מייצא לחמש יבשות.

— מאת יעקב שלזינגר —

כשבכלי התקשורת מתרסמים שבתעשיה עוסקים בפיטורים, „קיסלוק" בעפולה קולט עובדים חדשים. בשתעשיינים רבים מכריזים שהם סוגרים את העסק, בנימין קיסלוק מבקש עוד 18 דונם להרחבה.

סיפורו של מפעל המתכת „א.ב. קיס־לוק", המוצג בימים אלה יובל, הוא בעצם סיפורה של עפולה, בירת העמק. בנימין קיסלוק, בעליו של המפעל המשפחתי, לא מוכן לדבר על מפעלו מבלי לחזור כמה עשרות שנים אחורנית, לסיפורו של אביו אברהם ז"ל.

„אבא נולד ב־1903 בסרביה", מספר בנימין, „וכמו כל המשפחות היהודיות, גם משפחתו היתה מרובת נפשות. במצב הכלכלי הקשה של אז לא היתה ברירה אלא לשלוח אותו, בגיל 14, לעבוד כשו־ליה בטחנת־קמח".

בזכות כשרונו של אברהם ומסירותו, הוא הוסמך לטוחן ראשי לאחר שלוש שנות עבודה בלבד. בגיל 17, כשהאנ־טישמיות היתה בשיאה, וכחבר בתנועה הציונית, עזב את הוריו ובדרכים־לא־דר־כים עלה ארצה והתיישב בחיפה. החל לעבוד בעבודות מזדמנות כגון נגרות, מסגרות וסבלות. העיקר שיהיה אוכל. בגיל 20 פגש אברהם את שושנה, בת עירו שעלתה ארצה. לאחר תקופת חיזור קצרה מצא עצמו מתחת לחופה.

ההורים גרו בלול

ב־1924, נודע לזוג הצעיר כי בעפולה העיר הצעירה מקימים טחנת־קמח, שתשרת את חקלאי עמק־יזרעאל וה־תושבים הערבים באזור. אברהם הציג את מועמדותו. לאחר משא ומתן סוכם, כי הבחור יעבור כעוזר למומחה מחו"ל, וכשזה יפרוש – יהיה הוא הטוחן הראשי.

כשבידיו הסכם העבודה, עלו אברהם ושושנה על רכבת העמק והתיישבו בצ־ריף, ששימש קודם לול עופות. חמש שנים לאחר מכן נולד הבן, בנימין.

לאחר 12 שנות עבודה קשה בטחנת־הקמח, חלה האב בקצרת ונאלץ לחפש עבודה חדשה. מחלתו והמצב הכלכלי בכפר הביאו אותו עד פת־לחם. לאחר שהתאושש, החל לתקן מכונות וציוד לטחנות־קמח וחקלאות.

„כך בעצם נולד מפעל קיסלוק", או־מר בנימין, „הנסיון וחוש ההמצאה של אבי הביאו אותו לשכלל ולהתאים את המכונות לדרישות החקלאים בארץ". לצורך כך הקים אברהם בית־מלאכה קטן בחצר האחורית של ביתו. מייצור חלקים למכונות חקלאיות עבר לייצר מכונות חדשות, בהתאם לדרישות המקומיים. כך הפך במשך השנים לאחד המומחים בת־חום זה.

מאז לא קפא בית־המלאכה על שמ־ריו, אלא הלך והתפתח. ב־1950, כשהש־תחרר הבן בנימין משרותו הצבאי, הצט־רף למפעל. בכוחות משותפים פיתחו הבן והאב ציוד חדש ומתוחכם. ב־1964, 40 שנה לאחר לאחר שהגיע האב לעפו־לה, ייצאה משפחת קיסלוק מכונות בפ־עם הראשונה. במשך השנים התרחב הי־צוא, והוא מתפרש כיום על פני חמש יבשות.

„אתה רואה?" אומר בנימין, כשהוא מצביע על מפת תבל התלויה בחדרו וע־ליה סיכות צבעוניות, „מכונות שלנו נמצאות היום בארה"ב, זאיר, שוויץ, פרס, יוגוסלביה, בולגריה, ובעזרת 'כור סחר־חוץ' גם הגענו לתאילנד, אוסטר־ליה, אתיופיה, זמביה, טנזניה, דרום־אפ־ריקה, גאנה, חוף־השנהב, קמרון, ניגריה, הולנד, בלגיה, ונצואלה, מקסיקו ועוד".

בנימין קיסלוק, או בינצ'ק בפי חבריו, לא הסתפק בתקיעת סיכות על המפה. הוא יצא לכל אתר אליו הגיעה תוצרתו, ולאחר שפיקח על התקנת המכונות דאג גם להפעלה נכונה. בשנת 1976 ייצא קיסלוק מכונות בשווי 100 אלף דולר, ולאחר שקיבל את התואר „יצואן מוס־מך" אף התרבו ההזמנות. בית־המלאכה בחצר היה למפעל.

„למרות הבירוקרטיה, הצלחנו להקים את המפעל החדש על שבעה דונמים, מהם 3000 מ"ר בנוי, וגם לעמוד בהתח־ייבויות", מספר קיסלוק.

ב־1980, היתה עפולה אחד ממוקדי האבטלה הגדולים בארץ. קיסלוק הלוק־אל־פטריוט היה זה שקלט חלק נכבד ממפוטרי מפעל הסוכר שנסגר, ואשר עובדיו הפגינו וחסמו כבישים בעיר.

כשנודע לקיסלוק כי קיבוץ עין־חרוד החליט לסגור את המפעל „פלדות" מסי־בות אידאולוגיות, כדי שלא להעסיק שכירים, רכש את המפעל על עובדיו, תכניותיו והידע שלו. כך הרחיב את מפעלו ב־300 אחוז.

„קיסלוק עזר לנו בפתרון הבעיה האידאולוגית", מספר דב שמחוני, מנהל „פלדות עין־חרוד", „ואנחנו מצאנו שי־תוף פעולה יוצא מהכלל, אמינות ואחרי־ות שעומדת במבחן כבר כמה שנים".

בנימין קיסלוק אינו יכול לשבת בש־קט על הכסא. חלון משרדו אינו משקיף לגינה המטופחת של המפעל, אלא לאו־לם הייצור. הוא מדבר אתך, ומבטו נעוץ במכונות ובעשרות העובדים המפעילים אותן. „אני מאציל סמכויות", הוא אומר, „אבל אני חייב לדעת הכל, מוכרח להי־ות בעל־בית".

קיסלוק מתגאה בעשרות המיכליות שלו, הנעות בכבישי הארץ. הן הוכיחו את עצמן. משרד הבטחון מכיר באיכות הייצור ומזמין עבודות.

אך הוא אינו מוכן לדרוך במקום ול־נוח על זרי הדפנה. על־מנת לעמוד בד־רישות התיחכום המודרני, הוא הקים משרד טכני מקצועי, בו הוא מעסיק שלושה מהנדסים, שני הנדסאים, טכנאי, שרטטת ואיש בקרה. „אנחנו ממציאים מוצרים חדשים, רושמים פטנט ומשוו־קים", הוא אומר.

„יש תעשיה בארץ"

בנימין קיסלוק, שזוכר את הימים הק־שים שעברה משפחתו, גאה על כך שמפ־על חייו של אביו נותן היום פרנסה ל־87 משפחות. „מי שמוכן לעבוד, ברוך הבא", אומר שלמה רוטשילד, מנהל כח־האדם של המפעל, „אנו מעסיקים כיום שלושה אסירים מכלא שאטה, המגיעים לעבודה כל בוקר בכוחות עצמם. עובדים אצלנו גם עולים חדשים מאתיופיה ובני עפולה והסביבה".

ראש־עירית עפולה, ח"כ עובדיה עלי, אוהב את מפעל „קיסלוק". הוא גאה לר־אות את קצב התפתחותו של מפעל יליד עפולה. כל סיור ממלכתי שנערך בעיר, חייב לעבור ב„קיסלוק". „אני רוצה שכו־לם יראו שיש תעשיה בארץ, ושלמרות המשברים תעשיה יכולה להתפתח", או־מר עלי.

כולם מפטרים, ו„קיסלוק" קולט עוב־דים חדשים. אך למרות ההצלחה, למנה־לי המפעל קשה להסתיר חשש מהע־תיד. „היום יש עבודה בשפע", הם אומרים, „עד אפריל אנו מוצפים בעבו־דה. אך כשלמשרד הבטחון אין תכנון לטווח ארוך והחקלאות פושטת רגל, יש מקום לדאגה".

פועלים במפעל „קיסילוק": „כשאין תכנון, יש מקום לדאגה".

לשבוע ימים בלבד!

לאור ההצלחה הגדולה במבצע "חנוכה"
20% הנחה
לתשלום במזומן - על כל המלאי
או 4 תשלומים שקליים שווים בלי ריבית
דירון
תל־אביב: תל־אביב: אבן גבירול 30 טל. 03-252470
חיפה: טרומפלדור 54 מרכז נווה שאנן טל. 04-229238
ירושלים: שלומציון המלכה 18 טל. 02-222328
נתניה: נתניה: שמואל הנציב 30 טל. 053-42262
ניו־יורק: מדיסון 105 New York: 105 Madison

ד"ר ישראל אלדד

במילכוד אוטונומיה ורוטאציה

הפוליטיקה יוצרת סיטואציות מפתיעות, כי הפוליטיקאים היוצאים תחילה ממיטב הרצון להגשים עקרונות, מסתבכים בתכסיסיהם, נכ־נסים כמו נהגים בערים מסובכות למסלולי־נסיעה צדדיים שאין בהם פניות נוחות, עד שהם מוצאים עצמם נוסעים בכיוון ההפוך מהמכוון. כך שמי שמדלג על פרקי זמן והשתלשלויות טאקטיות מופתע לראות את הפוליטיקאים נוקטים עמדות הפוכות מן המצופה.

מי שמקשיב היום לוויכוח הסוער סביב נאמנות להסכמי קמפ־דייוויד יתקשה להאמין ששמעון פרס הצביע בשעתו בעד הסכמים אלה ויצחק שמיר היה נגדם (הוא נמנע, באשר היה אותה שעה יו"ר הכנסת, על־כל־פנים כך הצדיק את אי־הצבעתו נגד). היום תוקף יצחק שמיר את פרס על חוסר דבקותו בהסכמי קמפ־דייוויד, כשהוא עצמו, יצחק שמיר, תובע — לפחות בנושא הנדון, אוטו־נומיה — להקפיד עליהם כלשונם וכרוחם. ואין זה התחום היחיד שבו נאלץ יצחק שמיר, בגלל נסיבות עלייתו לשלטון, להגן על מצבים קשים, לפעמים על ביצות שלא הוא הכניסנו לתוכן, ולא די כוח אישי לו, או כוח מפלגתי לו, להוציאנו מתוכן. נושא האוטונומיה הוא דוגמה מובהקת לכך.

עצם הדבקות ב„הסכם" הכתוב והחתום אינו משכנע ביותר בעולם הפוליטי. כל הסכם הוא פרי התפשרות בין צדדים יריבים או אף אויבים, על־פי תנאי השעה והכוחות, וקשה למצוא דוגמה לכך, שעם שינויי הזמן והכוחות לא ינסה אחד מן המסכימים „לתקן" לטובתו, אם זה כדאי ואפשרי, גם אם זה לא כל־כך „יפה". ערכו של היופי במקומו מונח, באמנות, למשל, וגם שם לא תמיד...

הסכמי קמפ־דייוויד אינם קדושה עליונה אצל המצרים, על כל פנים לא בצד הת־חייבויותיהם, לאחר שכבר זכו לקבל את חלקם הממשי ביותר, את כל סיני למשל, על־מנת להילחם על כל „גרגר חול קדוש" של טאבה „שלהם"... עד כדי כך, שאפילו ישיבת שגריר מצרי בתל־אביב היא בגדר מתנת־חסד, שהם מוכנים, בתנאים מסויי־מים, להעניק לנו. ובמידה רבה של צדק פסיכולוגי, באשר אנו השפלנו את עצמנו שנים אחדות להניח לשגריר שלנו לשבת בקהיר בבידוד ובחרם, ללא התמורה ההד־דית המחוייבת.

*

ואם אין קדושה עליונה בהסכם, האומלל מצידנו, כהסכם קמפ־דייוויד, המעוגן לכ־אורה בערובות בינלאומיות, ודאי שאין קדושה עילאית בהסכם הקואליציוני מערך־ליכוד. על כל פנים, תמימות היא, וגם לא חכמה טאקטית־הסברתית, לקוות בקולי קולות לקיום הרוטאציה.

אין זה מוכיח ביטחון־יותר בדעת־הקהל היום לגבי נקודות המחלוקת. לא, ממש אין להעלות על הדעת שהמערך מתכוון למסור פשוט את ראשות הממשלה לידי הליכוד, ואין סוף לדרכים „להפר" את ההסכם. אין קל מזה, כמעט בכל שעה ובכל נימוק שיודמן או שיזמנו אותו. עדיין רבים סיכויים בבחירות, מאשר סיכויים להגיע לשלטון ב„רוטציה"... ובינתיים? יתרחשו דברים בתחום המדיני שלסגת מהם לא יוכל שמיר כשם שאינו יכול, לדעתו, לסגת מהמציאות שיצר בגין.

ואני אומר זאת לא כמי שהתנגד לממשלת האחדות ויכול לעמוד עכשיו כמנצח: אתם רואים? אמרתי לכם שאין לסמוך עליהם...

לא, דווקא התלהבתי מהניסיון. רציתי בו, ואף האמנתי שהוא נחוץ וגם אפשרי. אפילו בנקודת־התורפה שבאחדות זו, בעיית יהודה ושומרון, שעליה כנראה מוכרחה „אח־דות" זו להתפרק, אם לא יצילונו שוב האויבים הרשעים עדי־כסל, אפילו בנושא כבד וקשה זה ראיתי דרך לפעילות משותפת כזו: התנחלות — שזה עיקר בליכוד — אך לעת עתה בתחומי מפת־אלון: ביקעת הירדן, גוש חברון, גוש ירושלים וכו'. אם תתנהל בתחומי מפת־אלון זו התישבות רבתי, המונית ממש, למאות אלפים, ולוא על חשבון דילול המרכז, אך בפיתוח כלכלי תעשייתי רב ממדים, תיווצר ממשות, על דרך שיצרה מפא"י ההיסטורית, עד ששום „פשרה טרי־טוריאלית" מדומה או מעשית לא תבטל את עובדת שלמות הארץ בידינו.

וכאן הכישלון הגדול של ממשלת האחדות. לא מפת גוש־אמונים ולא מפת־אלון. שום תוספת למפה הציונית, אף לא מינימא־ליסטית ביותר, לא צמחה מאז האחדות. הקפאה של ציונות מעשית, מבלי שהצעה להטיל ריבונות מדינית על יו"ש אף תעלה על הפרק, ואף שש הנקודות המוסכמות לא הוקמו. התירוצים כלכליים, אך הסיבות מדיניות מובהקות, כשראש הממשלה אינו פוסק להתדפק על כל שערי ופשפשי חוסיין: בוא וקח.

ועוד כדי כך חזקה תשוקת הנסיגה והי־ויתור (לראשונה בתולדות הציונות הסכמה לנסיגה מארץ־ישראל־של־ודאי ושבידינו), שללא בושה מנצלים „פרשיות" של הונאה, ספסרות ואולי גם שוחד, כדי להכתים את כל מעשי גאולת הקרקע של ארץ־ישראל. פתאום מעלים תיאוריות על גאולת עם ולא גאולת אדמות, וסלעים, כמו נשכחה ה־סיסמה המרכזית של קק"ל: גאולה תתנו לארץ. וכמו נשכחו הדרכים העוקפות חוקים שמנעו רכישת אדמות.

מי שמשתמש במעשי ההונאה המיוחסים (וטרם הוכחו) לגינדי או לפקידים מסויימים, שוכח ומשכיח איזו המולה היתה בשנות העשרים נגד ספסרי ת"א, ספסרי קרקעות, והיו כאלה, וגם אז ניסו אנשי הציונות הסוציאליסטית חסידי ויצמן (חיים, ולא עזר עדיין) להכפיש את כל העלייה הרביעית הלא־אידיאליסטית, שאומנם היו בה רודפי בצע, אך בסך־הכל היא השאירה לנו „רק" את תל־אביב רבתי, „רק" את גוש־דן, „רק" את חיפה, את נתניה ועוד ועוד אזורים מלאים, שבלעדיהם ההתישבות החלוצית ה־צרופה באמת (בטרם בורסה ומניות גם אצ־לם) היתה נותרת כסוכה בכרם, כאיים אוטופיים נהדרים וחסרי משמעות מדינית.

מי שבא, בגלל מיקרים משחירים ומש־חידים ומשחיתים אלה, לפסול את ההתישבות כולה, תוקע סכין בגבה של הציונות כולה ואף נותן ביד אויבים סכין, אפשרויות רבות למדי „להוכיח" שגם רכישת האדמות על־ידי קק"ל או אחרים בטרם מדינה, היתה בגדר „גזל" קרקעות שלא ב„כשרות" בר־כשו. כל שונאי ציון וציונות מבית ומחוץ יעלזו לתפוס בשק זה נגד תהליך שיבת העם לארצו ואדמתו, ש„כשרות מישפטית בינלאומית" לתיאחזות הערבים בה, לפחות מוטלת בספק רב. והוא הגזל האמיתי, כל עוד קיים וגולה בעולם העם היהודי.

*

לסיום, חזרה למה שפתחנו בו, לטראגיות המיותרת שבמצב בו מגן יצחק שמיר (בגלל ה„אלטרנטיבה" ה„נסיגתית", הפלשתינאית־ירדנית של פרס) על תוכנית האוטונומיה, פרי רוחו של מנחם בגין, אולי מתוך הליכה עיוורת אחר ז'בוטינסקי, שנלחם לאוטונומיה יהודית בגלויות, אולי מתוך רצון עשוק להר־בית ליברליות כנה, אך ודאי מתוך משגה פוליטי מחריד.

כל אוטונומיה לערבים שלא בריבונות יהודית מלאה, אינה אלא מעין „בית לאומי ציוני" שהיה כשוכה דרך למדינה. כאן ד־עכשיו זו גם אירידנטה מובטחת, שאיפת צירוף קל למדינות ערב מסביב, בנוסף לאירידנטה, לשאיפת צירוף של אוכלוסיה ערבית שבתוך הגבול הירוק, אם בגליל, אם בעיר החדשה אום־אל־פחם, שם מודיעים הערבים כבר היום שהם פלשתינאים ביש־ראל ולא שום ישראלים... והאדון סניורה, עורך אל פג'ר ומועמד טוב בעיני פרס לייצג את הפלשתינאים במשלחת למו"מ, מכריז השבוע שבנוסף למדינת פלשתינית שבירתה מזרח־ירושלים, הערבים תובעים קונדומיניון על איזורים בתוך שטחי הגבול הירוק.

אוטונומיה ערבית היא מדינה פלשתינאית מיידית, עם או בלי אש"ף, עם או בלי ירדן וסוריה. הם אינם צריכים שלבי עלייה ו־התישבות כמו הציונות. מיד — פלשתין על דגלה, הימנונה, עם צבא בפועל ו־ממשלה שהיא תבחר בה, ולא אנחנו.

על כן טראגית ומיותרת ומסוכנת היא מלחמת הליכוד דווקא על קיום אוטונומיה זו, במקום להשתחרר בנקודה זו לפחות מאסון קמפ־דייוויד, במקום לצאת באלטר־נטיבה האפשרית היחידה: פיתרון הבעיה הפלשתינית על פי המציאות: במערב ה־ירדן יש רוב יהודי וזו מדינת היהודים. במזרח הירדן יש רוב „ערבי מאד" פלשתינאי — וזו מדינת הערבים הפלשתינאים. וכל ערבי במערב הירדן, זו הבחירה שלו: לחיות כאזרח במדינת יהודים, ואם במדינה ערבית משלו חשקה נפשו — וזה חשק לגיטימי, כמובן — מקומו במדינתו בעבר־הירדן המז־רחי, שגם הוא היה בעבר הרחוק ואף הקרוב חלק מארץ־ישראל. וזה ויתורנו, וזו משר־תנו, וזה תנאי וערובה לשלום של אמת בעידן זה.

הערות בשוליים

הרב מנחם הכהן

בארבע עיניים

מצב לאומי: שלושה נושאים העסיקו השבוע את ראש־הממשלה בסדר־היום הלאומי: יחסי ישראל־מצרים, יחסי ישראל־אפריקה ויחסי ישראל־הרב.

★

בלי עין־הרע: „בפגישה בארבע עיניים הושגה הבנה בין פרס לשמיר"; „בשיחת ארבע עיניים יושרו ההדורים בין ראש הממשלה לראש ש"ס".

– איך אומרים: עובדים עלינו בארבע עיניים.

★

עיסקת חווילה: לאחר שהצליח להסדיר את העניינים בשוק האפור, המריא ראש־הממשלה לז'נבה להשיג הישגים גם בשוק השחור.

★

על המחיה ועל הכלכלה: פעם היה לנו שר־אוצר „אין לי", היום יש לנו שר־אוצר "אין לכם".

★

אימרת חכם: „מסכן הוא אדם שאין איש מוצא חן בעיניו" (מרטיאליס).

★

רעידת אדמות: „שרי חרות מבקשים להסיט העיסוק הציבורי מפרשיות הקרקעות אל ויכוח על יחסי ישראל־מצרים".

– נוח להם ויכוח על טאבה מאשר דיבורים על טאבו.

★

שיר ציון על אדמות נכר: „שאו ציונה נס וגדל, דגל מחנה עודה".

★

מקום טוב ב„מרכז": את מקומם של עסקני המפלגה נקיי־כפיים, תופסים היום פעילי התנועה מוחאי הכפיים.

★

אימרת חכם: „מה שרוב בני אדם נסוגים אחור מהודות על שגגתם, הוא לבלתי יתגדל ויתפאר זולתם עליהם" (שמואל דוד לוצאטו).

★

שואלין ודורשין: כאשר מפלגה קואליציונית סתם מאיימת לעזוב הקואליציה, שואלים: למה? כאשר עושה זאת שותפה מן הדתיות, שואלים: כמה?

★

ארבעה אבות: על ארבעה דברים עמד השבוע איום המפלגות הדתיות במשבר קואליציוני: על חוק מיהו יהודי, על פרשת האיצטדיון, על בעיית המיסיון ועל הנושא ה־MORE MONEY.

★

פסוקו של טור: הצדיק רבי נחום משטפינשט היה אומר: אדיקות יתירה היא קפוטה של יראים שאריגה עשוי גאווה, הביטנה שלה קנאות, והיא תפורה בחוטים גסים של מרה שחורה.

דידי מנוסי

אורי זוהר בטלוויזיה

אַחַת לְכַמָּה חֳדָשִׁים
מוֹפִיעַ הוּא בַּפְּרִיזְמָה,
שֶׁחָקָן מֻכְשָׁר לַעֲזָאזֵל,
אָדָם מָלֵא כָּרִיזְמָה,
אֲשֶׁר הוֹסִיף אֶת הַיּוֹצְרוֹת
וּבְלִי עִפְעוּף מַפְלִיג פֹּה:
שֶׁלָּנוּ מַנְגְּנוֹן רָחָב
הַמִּתְנַכֵּל לַאֲבָרָיו —
וְהוּא אֲשֶׁר מַבְלִיג פֹּה.

כְּאִי.טִי. מֵעוֹלָם אַחֵר
שֶׁלְּבַקֵּר הוֹאִילָה —
עִם „רַחֲמָנָא לִצְלַן" וְעִם
הַרְבֵּה „חַס וְחָלִילָה";
מִגְבַּעַת לֶבֶד וְקַפְטָן
(סִגְנוֹן מִזְרַח אֵירוֹפִּי)
וְהַשְּׂפָתַיִם מַרְעִיפוֹת
לֹא אֲלִימוּת וְלֹא שְׂרֵפוֹת
אֶלָּא חָזוֹן אוּטוֹפִּי.

וּבִטָּחוֹן מֻחְלָט שֶׁרַק
תְּפִלִּין עַל יָד וּמֵצַח
שֶׁיִּמְנְעוּ נוֹפְלֵי־חָלָל
וּתְאוּנוֹת וָרֶצַח,
וּבִטָּחוֹן מֻחְלָט שֶׁרַק
מַאֲמִינִים כָּמוֹהוּ
(לֹא מְדִינָה, לֹא צָבָא
וּשְׁאָר שְׁטֻיּוֹת בַּמַּצָּבָה)
יָגֵנּוּ מִן הַתֹּהוּ.

הוּא מְגַלֶּה לִי: „שֶׁאֲנִי
הַסַּפְקָנִי כֹּהֵן,
בְּפָנִיקָה מִן הָאֱמֶת
הַמְּטִילָה פֹּה עָגֶן,
שֶׁבַּיִת אֵין אוֹ בֵּית־שָׁכֵן
אוֹ רֵעַ שֶׁנָּגַע בִּי,
שֶׁאֵין אֶצְלוֹ חוֹזֵר דָּתִי...
וְזֶה הַמְּטַלְטֵל אוֹתִי"
(הוּא דֵי צוֹדֵק הָרַבִּי).

צוֹדֵק מַסְפִּיק לָצֵאת חוֹצֵץ
מוּל הַדּוֹבֵר כָּל אֵלֶּה:
שֶׁהוּא טָפִיל עַל מַשְׂכֻּרְתִּי
(הָעֲלוּבָה מִמֵּילָא);
שֶׁהוּא רוֹדֵף וְלֹא נִרְדָּף,
וּמַרְעִין לַמְּרִי
הֵם הַמְּיַדִּים וּמַצִּיתִים
וּמַשְׁחִיתִים וּמְסִיתִים
בְּלַהַט מִיסְיוֹנֶרִי.

אַחַת לְכַמָּה חֳדָשִׁים
מוֹפִיעַ הוּא בַּפְּרִיזְמָה,
שֶׁחָקָן מֻכְשָׁר לַעֲזָאזֵל
אָדָם מָלֵא כָּרִיזְמָה,
הַמְּאֻשָּׁר בִּבְנֵי־אֱנוֹשׁ,
קוֹרֵן אוֹרָה וָזֹהַר...
הַהַצְלָחָה הֲכִי גְּדוֹלָה
שֶׁל חֲרֵדִים וְשֶׁל שְׁדוּלָה —
לִמְשֹׁךְ אֶת לֵב הַנֹּעַר.

עַל כֵּן חוֹבָה הַיּוֹם לִצְעֹק:
שֶׁדָּת כְּבוּדָה הוּא פְּנִימָה,
אַךְ זֶהוּ זֶה הוּא חֲשֵׁכָה
לְעַם תּוֹהֵר קְדִימָה;
שֶׁאִם לֹא כֵן — נָקוּם מָחָר
בַּבֹּקֶר אוֹ עַרְבַּיִם
וְנִגְלֶה שֶׁהֶחֱרִימִיט
בְּשִׁיטָתוֹ הַחֲכָמִית
כִּסָּה אֶת כָּל הַבַּיִת.

חיים חפר

על השחיתות

שָׁמַיִם בְּקֹשֶׁר רַחֲמִים עֲלֵיהֶם, כִּי הִנֵּה הֵם עוֹמְדִים שָׁם אֲבוּדִים • הֵם מִתְבּוֹנְנִים בְּחַלּוֹנוֹת הַזְּכוּכִית וְרוֹחֲשִׁים גְּדוּדִים גְּדוּדִים • לִבָּם — סַף דִּמְעָה, שֻׁנָּם — סִיּוּמִים וּמְקֻדָּמִים • וְעֵינֵיהֶם הָרוֹאוֹת אֵיךְ הֻכּוּ נְפִילִים לַחֲגָבִים וַעֲנָקִים לְנַמָּדִים • וְעֵינֵיהֶם הָרוֹאוֹת אָזְלַת־יָד, וְאֵין תִּקְוָה עוֹד — כָּאן בִּמְדִינַת־הַיְּהוּדִים • •

כָּל הַחֲלוֹמוֹת הַגְּדוֹלִים הָיוּ לִנְמוּכִים מֵעֵשֶׂב • לֹא אוֹצְרוֹת חֶמְדָּה, לֹא תִּכְלֶת נְקִיָּה, אַף לֹא רְסִיסֵי כֶסֶף • חוֹרִים שְׁחוֹרִים בָּרָקִיעַ מַבִּיטִים בִּדְמָמָה אֶל מַר יֵאוּשָׁם • וְאֵין חֵיק וְאֵין חֹק אֲשֶׁר יִהְיֶה מִקְלַט רֹאשָׁם • וְכָל אֲרֻבּוֹת הָעֵינַיִם חֲלוּלוֹת וִיבֵשׁוֹת וַעֲמֻקּוֹת מִתְּהוֹם • וְאֵין אֵל וְאֵין נָתִיב, וְרַק זְרוֹעַ עִם קַרְדֹּם • •

וּבְעָמְדָם כָּךְ שְׁמוּטֵי יָדַיִם, הֵם עֲדַיִן זוֹכְרִים בְּמִעֻמְעָם • אֵיךְ הַשִּׁיטָה פָּרְחָה, שִׁיטַת הַ„לְהֵיטִיב עִם הָעָם" • אֵיךְ נִטְעוּ בָּהֶם תִּקְווֹת שֶׁרִיצְּרִיָּה, אֵיךְ מָאֲסוּ כְּבָר בְּאֶרֶץ זָבַת • אֵיךְ הֵאִירוּ לָהֶם אֶת רָמַת־גַּן בְּחַשְׁמַלֵּי נוּרָה שֶׁל שִׁשִּׁים וָאט • וְאֶת קַוֵּי הַטֶּלֶפוֹן אֲשֶׁר הָמוּ אֶל הַבַּנְקִים וְהַבְּרוֹקֶרִים וְהַמְּנָיוֹת • וְאֵיךְ פִּזְּזוּ וְכִרְכְּרוּ וְהִתְרוֹנְנוּ אֶל נֹכַח הַקֻּפְסָאוֹת הַצִּבְעוֹנִיּוֹת • אֵיךְ הַמַּנְהִיגִים הָיוּ כְּכוֹכָבִים, כְּמַלְאָכִים הַמַּרְעִיפִים מַתָּנוֹת • אֵיךְ כָּל הַצִּפֳּרִים־בְּרֹאשׁ צִיְּצוּ לָהֶם מִכָּל הַחַלּוֹנוֹת • — וְאֵיךְ הָפְכוּ לָהֶם אֶת הֶחָזוֹן הַצִּיּוֹנִי, לְצִיּוּנוֹת שֶׁל חֶזְיוֹנוֹת • אֵיךְ הִשְׁחִיתוּ אוֹתָם בַּחֲוִילוֹת עַל כָּל הַר וְאַרְמוֹנוֹת שֶׁאֵין כְּמוֹתָם • וְעַכְשָׁו — עַכְשָׁו הֵם הֵקִיצוּ: הַכּוֹכָבִים רִמּוּ אוֹתָם • •

וְעַכְשָׁו — הַתַּלְיָן, הֵא צַוָּאר — קוּם שְׁחַט • קַח מַהֵר גַּם אֶת הַמְּעַט שֶׁנּוֹתַר מִן הַמְּעַט • אֶת כִּיסָיו הָרֵיקִים שֶׁל זֶה שֶׁאֶת הָרֶגֶל פָּשַׁט • אֶת הַתִּקְווֹת הַנְּגוּזוֹת בְּאוּלַמֵּי הַמִּשְׁפָּט • וְכָךְ, מוּל הַרְרֵי הַמִּשְׁכַּנְתָּאוֹת שֶׁעֲלֵיהֶם נֶעֶרְמוּ • הֵם רוֹאִים כִּי בָּא קֵץ, כִּי כָּל הַחֲלוֹמוֹת תַּמּוּ • וְהַצֶּדֶק לֹא יוֹפִיעַ, לֹא מִיָּד וְלֹא אַחֲרֵי כֵן • כִּי הֵם יָרוּ בּוֹ מִזְּמַן, אוּלַי שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן • וְעַתָּה, הָלֹךְ יֵלְכוּ וּבָכֹה וְיִשְׂאוּ תּוּגָה וְקִינוֹת • עַל הַקְּדָמִים שֶׁיָּבְשׁוּ, עַל הָאֳרָנִיּוֹת וְהָאַלְקָנוֹת • וְעוֹף הַשָּׁמַיִם יַעֲבֹר גַּם בִּשְׁמֵי אֲרִיאֵל וְיוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל: • פּוּאֶבְּלוֹ אֶסְפַּנְיוֹל! פּוּאֶבְּלוֹ אֶסְפַּנְיוֹל! • •

אוהב ישראל

פְּנֵי הָאַדְמוֹ"ר מְכֻסִּים, וּבְכַעֲסוֹ נִדְמֶה כִּי יִתְמוֹטֵט • בְּנַהֲמַת לִבּוֹ הֵחֵל לְדַבֵּר אִידִישׁ, וּבְאִידִישׁ הוּא דּוֹבֵר אֱמֶת • מַחְשְׁבוֹתָיו הַנִּסְתָּרוֹת בְּרוּחַ מִשְּׂפָתָיו, יִפְתָּחִי, רְאִינוּ. אֵת הַבְּכָנָה • וַאֲנַחְנוּ לָמַדְנוּ, כִּי ח"כ שַׁפִּירָא מַעֲדִיף עַל פְּנֵי הֶרְצֵל — אֶת כָּהֲנָא • כְּלוֹמַר — וְיֵשׁ לְהִתְיַחֵס אֶל דְּבָרָיו בְּכָל הָרְצִינוּת • הוּא קוֹרֵא: הָבוּ לַצִּיּוֹנוּת! וּתְחִי הַגִּזְעָנוּת! • וְשֶׁתֵּלֵךְ הַמְּדִינָה הַצִּיּוֹנִית הַזֹּאת לַאֲבַדּוֹן • וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְשַׂחֲקוּ כַּדּוּרֶגֶל בְּשַׁבָּת בְּאִיצְטַדְיוֹן • וְלוּ יַעַצְרוּ הָאֲמֵרִיקָנִים אֶת כַּסְפָּם וְאֶת נִשְׁקָם • וּבִלְבַד שֶׁהַמִּכְלָלָה הַמּוֹרְמוֹנִית לֹא תּוּקַם • וְעוֹד כְּהֵנָּה וְכָהֵנָּה הוּא מַפְלִיג בִּדְרִישׁוֹתָיו • אַחֶרֶת — יִלְבַּשׁ בִּגְדֵי חַג, וְיֵלֵךְ לְהִשְׁתַּטֵּחַ עַל קִבְרֵי אֲבוֹתָיו • •

וְגַם אֲנַחְנוּ נִלְבַּשׁ בִּגְדֵי חַג, חָבֵר הַכְּנֶסֶת שַׁפִּירָא • סוֹף־כָּל־סוֹף הַצִּיּוֹנוּת אֶת מְהָרְסָהּ וּמַחֲרִיבָהּ הִכִּירָה • סוֹף־כָּל־סוֹף אָנוּ רוֹאִים מֵאֲחוֹרֵי הַחִיּוּךְ הַמָּתוֹק — אֶת הָאֻמָּה כֻּלָּהּ • אֶת הָעַרְמוּמִיּוּת, אֶת הַגִּזְעָנוּת. אֶת הַמַּאפְיָה הַדָּתִית הַגְּדוֹלָה • הַמִּסְתַּתֶּרֶת מֵאֲחוֹרֵי הַמִּלָּה הַנֶּחְמָדָה — „שְׁדֻלָּה"... • אָה, הָאִידִישׁ וְהָאִידִישׁ — הָאִידִישׁ שָׂפָה כָּל־כָּךְ קַלָּה • •

דוד שחם

כסף קטן

תאריכים, תאריכים

שנת 1967.

הפלנו שישה מטוסים סוריים.

פרצה מלחמת ששת־הימים.

1973.

הפלנו 13 מטוסים סוריים.

פרצה מלחמת יום־הכיפורים.

1982.

הפלנו שני מסוקים סוריים.

פרצה מלחמת לבנון.

1985.

הפלנו שני מטוסים סוריים.

?

*

משלי שועלים

כשהתחילו להגיע הידיעות על פרשות הקרקעות בעזה, ושמעתי ש־מדובר בפקידים נלהבי־ביצוע, ש־שקדו קצת יותר מדי על מילוי מיצוות המפלגה בעידוד ההתנח־לויות. מעודף להיטות — כך סבר־תי — הרחיבו את הפרצות הקטנות שנפרצו בגדר המבדילה בין מותר לאסור עוד בימי המערך.

וכשהגדר הזו פרוצה, עוברים בפרצות כל מיני שועלים. פרצות קטנות — שועלים קטנים. פרצות גדולות — שועלים גדולים. ו־אפילו רבי־שועלים.

הפרצות, מתברר, היו גדולות עד כדי כך ששועלים אלה — שלא כבן־מינם המפורסם מהמשל של איזופוס — לא נצטרכו לצום ב־דרך חזרה, גם אחרי שמילאו כר־סם וגם שמו פה ושם בכיסם — להביא לבני־ביתם, לחברים ולידי־דים ומן הסתם גם ל„תנועה".

ההגנה שמעניקה צמרת הליכוד לשועלים שפעלו בפרצות (שמיר: מדוע החקירה הזו נמרצת כל כך?) מביאה אותי לידי פיקפוק אם רק השועלים היו בין הלוקחים, או שמא גם השומרים ואפילו ה־ממונים על השומרים.

*

מחיאות־כפיים

מחיאות־הכפיים הסוערות למיכאל דקל במרכז „חירות" לא באו כדי להפגין שמאמינים לו שאינו אשם בעבירות שבהן הוא נחשד על־פי השמועה, כי אם שהעבירות האלו אינן — לדעת מוחאי־הכפיים — עבירות.

*

טבעת החשד מתהדקת

„אשת חברה ידועה" הורשעה על ניהול בית בושת ונדונה ל־שלושה חודשי מאסר. השופט אסר פירסום שמה.

איך־שהוא הצליח לעורר בנו את הסקרנות! נניח שהיינו קוראים שאיזו אשה, ששמה אינו זכור לנו משום מקום, הורשעה בעבירה כזו. בין הידיעות על הטילים ב־סוריה ועל חוק החזיר, היינו שוכ־חים זאת מייד. עכשיו, משאסרו את פירסום שמה, נתחיל לחשוד בכל מי שתואר האשה שבידיעה הולם אותה!

„אשת חברה"? „ידועה"? — אני מכיר כמה וכמה שתיאור זה הולם אותן. עכשיו כולן חשודות בעיני. אבל לא, הנה כתוב כאן ש„עסקה בעיתונות" ואפילו ב־„מיספר עיתונים". ענין זה מצמצם קצת את המיבחר. מי, לכל ה־רוחות, היא אותה „אשת חברה" ש„עסקה בעיתונות"? האם יכול להיות שזו...? ואולי היא...? ואולי...? לא הייתי מאמין! לעולם לא הייתי חושד בה. אבל, מי ב־ימינו יכול להיות בטוח??

אני ממשיך וקורא. כתוב ש־היא בת 46. זה מוציא מכלל חשד כמה מועמדות. ולא אפרט אם דרך הפתח התחתון או הפתח העליון. לעומת זאת, זה מהדק את טבעת החשד יותר ויותר סביב... וגם סביב... ואולי גם סביב... אוף, אפשר להשתגע מן הסקרנות! צריך לשאול את... הוא בוודאי יודע במי מדובר. ואם הוא לא יודע, אולי... יודעת.

כך הצליח השופט — בלא ספק מתוך כוונה טובה, שלא לבייש מישהו — להטיל צל של חשד על רבות־רבות אחרות.

וגם לא להביא שום תועלת. שהרי, בסופו של דבר, נדע כולנו מי היא.

עמוס קינן

הערות של מה בכך

1. פרו ורבו

אסירי המחתרת, למי שאינו זו־כר, הינם אסירים פליליים לכל דבר. הם נידונו על עבירות חמו־רות, כולל רצח. רצח אינו עבירה פוליטית, אפילו הוא נובע ממניעים פוליטיים. רצח הוא רצח הוא רצח.

בבתי־הסוהר של ישראל יושבים גם רוצחים שרצחו באופן פרטי, ללא גיבוי פוליטי. איש לא ביקש לאפשר להם להתייחד עם נשותיהם למען קיום מיצוות „פרו ורבו".

יש משהו מגעיל באיפה ואיפה, הנדרשת על־ידי גורמים דתיים־פוליטיים לגבי אסירי המחתרת. החל בדבר הנלוז של חקיקה בכנ־סת שתשים לאל ולחוכא ואיטלולא את בתי המשפט, וכלה בבקשה לה־קים אגף ייחוד לאסירי המחתרת עם נשותיהם. אם פרו ורבו היא מיצווה, גם אסיר פלילי רגיל רשאי למלא מיצוות. אם זה תענוג, גם אסיר דתי זכאי לתענוגות. אפלייה מינית בין דתיים לחילוניים ב־אשר לפרו ורבו, היא חלק מהכי־עור ומהזוועה שאליה הגיעה היה־דות במדינת־היהודים. אבר־מין דתי אינו יותר קדוש מאבר־מין חילוני.

*

2. נברני רמת־הגולן

כנברני־רמת הגולן קיימו באדי־קות את מיצוות פרו ורבו. 250 מיליון נברנים מתחרים ביניהם על פיסת אדמה צרה עם כמות מוג־בלת של מזון.

אי־לכך, הם מתאבדים בהמוני־הם, בקפיצה ממצוקי נחל זוויתן אל התהום.

במדינת־ישראל, החילוניים אי־נם קופצים אל התהום. הם מוש־לכים אליה על־ידי הדתיים. אלה המצליחים להימלט מהתהום, יור־דים מהארץ ומשאירים אותה לנב־רני רמת־הגולן.

*

3. איפה ואיפה

איפה ואיפה, רוני מילוא, היא מתן כל הזכויות, כולל הזכות לפ־רות ולרבות, לצד שלך. גם הזכות לרצוח, דרך אגב, שעדיין אינה כלולה במניין תרי"ג המיצוות.

*

4. מיהו יהודי

העניין הזה הולך ומתבהר. יהודי הוא מי שאינו עולה לישראל. מדי־נת היהודים.

*

5. מדינת היהודים

מדינת היהודים היא המקום ש־אליו היהודים אינם באים ומי ש־יכול גם יוצא ממנה.

*

6. מצחיק

מצחיק שבמדינה שאיבדה כל משיכה אליה, עדיין מנסים לחוקק חוקים שיעשו אותה עוד פחות מושכת. מצחיק שלחוק הדחייה וה־הרתעה מהארץ קוראים עדיין „חוק השבות".

*

7. עצמאות

פרשת פולארד היא קץ העצמ־אות, אפילו למראית עין.

אנחנו נושאת המטוסים של ה־עולם החופשי.

הליכוד, שדגל בזה כהשקפה מדינית־אסטרטגית שהגיעה לשי־אה בברית האסטרטגית המגוחכת פרי רוחו של אריק שרון, קוצר את פרי וקיפות קומתו העלובה והמגוחכת, וקיפות קומה של מש־רת גבוה בדרגה.

*

8. בריאות, חינוך, רווחה, סעד

במקום שאלה אינם, אין שום משמעות למלה „בטחון".

על מה יילך צה"ל להגן — על בתי־החולים המתמוטטים, על מע־רכת החינוך המתפוררת, על מער־כת הסעד העלובה המטה לנפול?

על מה נותר לצה"ל להגן, על גבולות? על שטחים? ומה בדבר אותם בני־אדם — אנחנו כולנו — החיים בתוך אותם שטחים, מי יגן עליהם?

הגענו כבר למצב שבו קצינים משוחררי צה"ל, בעלי עבר קרבי מפואר, מתקרבים אל גבול הספר. האם אין איש במערכת הביטחון, המבחין בקשר שבין השניים? הרי, ככל שהביטחון ינגוס בנו יותר, כך יישאר פחות כדי לתת פיצוי הולם ורווחה נאותה לאלה שנתנו נפשם וגופם על ביטחוננו.

אגב, האשמה אינה במערכת הב־יטחונית. האשמה היא במערכת המדינית, שמאז 1948 אינה משכי־לה לפתח אסטרטגיה של שלום ש־תביא להקלת הנטל הביטחוני. בגלל המערכת המדינית, סגני־אלו־פים קרביים מסתובבים בינינו כ־מובטלים מובסים. אוי לאותה חר־פה.

*

9. בחזרה לאחד־העם

מותר לשאול אם לא שגינו.

הציונות המדינית נוסח הרצל ו־הציונות המעשית נוסח בן־גוריון כשלו והכזיבו. אחד־העם דגל ב־ציונות רוחנית. בהקמת מרכז רוח־ני. האם לא צריכים היינו, קודם־כל, להקים כאן מרכז רוחני ורק אם וכאשר יבשלו התנאים, ותיוו־צר יישות בעלת זהות, רק אז לפ־עול ולהיאבק למתן ביטוי מדיני ל־אותה יישות?

שאלה טובה.

לא בטוח אפילו שיש את מי לש־אול אותה. ב„פרו ורבו" עדיין לא יוצרים רוח. ועל כן, השאלה אינה מופנית לא אל הרב פרץ, לא אל כהן־אבידור.

ובאין רוח, מי פרים ורבים אם לא הנברנים למיניהם.

פרו ורבו, נברני רמת־הגולן, נברני־יהודה, נברני שומרון, נברני עזה, נברני הקרקעות הגז"ל והעו־שק והאונאה.

פרו ורבו נברני גוש ו[illegible] הטוהר.

פרו ורבו.

זיוה יריב

כל הארץ סורגים

השפל, והקבלנים שנעלמו כאישון לילה למקום מבטחים מרוחק, הותירו עודף עצום של דירות שאיש לא דר־צה לקנותן. שיכונים שלמים ניצבים כמו ערי רפאים. שלדים של בניינים בלתי גמורים מפארים את נופי ארצ־נו.

מצד שני, קיימת מצוקת צפיפות בבתי־הסוהר, במיוחד בזמן האחרון. מי שלא במעצר, הוא מן הסתם, חוקר משטרה או אחד שברח מן הארץ.

למה לא נוציא מתוק מעז, למה לא יוסבו השיכונים הריקים לבתי־סוהר? ממילא הם נראים כמו בתי־סוהר.

צריך רק להוסיף סורגים, והופ — יש מאות בתי־סוהר חדשים בחינם.

הסבה מקצועית

אם כבר מדברים על הסבה, זה הזמן המתאים ביותר ששר העבודה והרוו־חה יעביר למובטלים קורסים מזורזים להסבה מקצועית.

כל כך הרבה נכתב ונאמר על הפ־נית ידיים עובדות לעיסוקים חיוני־ים שיצעידונו לעצמאות כלכלית. ואיזה מקצוע חיוני היום יותר מאשר חוקר משטרה?!

ועד שתושלם הכשרתם של החוק־רים החדשים, למה לא לייבא חוקרים מחו"ל לעונה הבוערת?

מה יש, הפועלים היוגוסלאבים וה־פורטוגזים שייבאנו לא היו טובים? עוזרת פיליפינית לא עובדת כמו שצריך? מה רע בחוקרי משטרה מה־פיליפינים ומהאיזור?

המשטרה חוקרת

השוטר ששון בן־סירא חזר הביתה בשלוש בלילה, וצנח שדוד על הכור־סה. שלף בבעיטה רופסת את נעליו, וגנח כשכובעו שמוט על פניו:

„אני גמור! חקרתי היום 350 קבל־נים וסוחרי קרקעות".

רוזה, אישתו, רצה למטבח להכין כוס תה.

„לא רוצה תה! עשרים וארבע שעות אני שותה שם תה" הוא נאנח כשהוא מעסה את אצבעות רגליו המ־אובנות.

„אני לא יודע מה יהיה, רוזה. מחר יש לי עוד חמש מאות חשודים", הוא אמר באפיסת כוחות.

„תגיד לאלברט שגם הוא יעשה משהו", מחתה רוזה, „אתה לא יכול לחקור את כל המדינה לבדך".

„אלברט התעלף היום באמצע התישאול. חקר שמונה עשרה שעות. הוא בטיפול נמרץ", אמר ששון.

„אז שעמוס יחקור קצת. למה אתה תמיד פראייר כזה?" התרגזה אשתו.

„עמוס?" אמר ששון כשצחוק מריר בזווית פיו, „הוא חקר היום שש מאות קבלנים".

„אולי תישאר מחר בבית? תגיד שאתה חולה", הציעה רוזה.

„השתגעת? מחר יש לי שלושים עוזרי סגני שרים".

ששון נחת כמו אבן על השטיח, ורוזה עיסתה באמנות את ישבנו הצפוד.

„אני נשבע לך, רוזה, אני כבר לא יודע מה חקרתי אותם היום. אני כבר לא מבדיל ביניהם. שאלתי סוחר קרקעות איפה הוא מביא טלוויזיות מוברחות, וסגן שר שאלתי „ממי הוא קונה הרואין".

„ששון, אתה התמוטט אני אומרת לך" אמרה אשתו.

„התמוטטתי מזמן, רוזה. החשודים באים גדודים־גדודים, טריים ורענ־נים, ואני סחוט כמו לימון. הם מת־חלפים כל הזמן, ואני עובד רצוף. אני נשבע לך, רוזה — אתמול נשבר־תי בחקירה".

„נשברת?" הזדעקה רוזה, „מה זאת אומרת נשברת?"

„הם עמדו לפני, ארבע מאות סוח־רי קרקעות. פתאום הרגשתי סחרחו־רת, פרצתי בבכי, והודיתי בכל".

„מה הודית? מה יש לך להודות?" נבהלה רוזה.

„לא יודע, רוזה, לא זוכר כלום", מילמל החוקר ששון ונרדם על הש־טיח.

למצריים ...
אחת מארצות התיירות
הקוסמות ביותר לעולם כולו.

בקו 100 אוטובוסים ממוזגים ומפוארים.

60.— ש"ח בלבד, הלוך וחזור
($35 כפוף לשער הדולר היציג)
לילדים עד גיל 7, 50% הנחה

שירות מיוחד לנוסעים:
הכנת אשרות כניסה למצריים.

היציאה: מהתחנה המרכזית בת"א בימים א ב ד ה 7.30 בבוקר
החזרה: מתחנת עבסיה בקהיר בימים א ב ד ה 7.30 בבוקר

פרטים, ייעוץ וכרטיסים:
תל־אביב: הירקון 113 טל 291028-298181 (03)
ירושלים: מלון המלך דוד טל 222187-225013 (02)
חיפה: נורדאו 5 טל 665656 (04)
נתניה: שמואל הנציב 6 טל 31343 (053)
אילת: מרכז שלום טל 74217 (059)

"יונייטד טורס" ★ תיירן מצטיין

נתן ברון

נבואות

ישעיהו, ירמיהו, עמוס והושע היו בוודאי נבוכים למראה התחרות החדשה שקמה להם. גם יחזקאל הנביא לא היה יודע כיצד בדיוק להגיב. נביאים חדשים קמו לעם ישראל, והדור החדש ממש מעמיד בצל את הישן.

המדובר, שוב, בתיקשורת. רוח הנבואה שורה על אמצעי התיקשורת בישראל. חלק נכבד מן החומר המתפרסם בדפוס, על גלי האתר או על המסך – עוסק בעתיד, בצפוי במה שיקרה מדווחים על דברים שעומדים לקרות, על החלטות שיתקבלו בעתיד, על צעדים שיינקטו. בקיצור: העתיד, זה העולם הנסתר, שאף אחד אינו יודע מה הוא צופן בחובו, הולך והופך גלוי וברור וידוע.

ראו מה מודיעים לנו באמצעי התיקשורת מדי יום ביומו, ולעתים מדי שעה בשעה: „סגן השר יוזמן לחקירה...”; „המחירים יועלו...”; „מדינות נוספות באפריקה יחדשו...”; „מישרד האנרגיה ישלול...”; „שר־החינוך יודיע...”; „חבר־הכנסת יסנה...”; וכן הלאה וכן הלאה.

המצחיק הוא, שלעתים קרובות הנבואות אינן מתגשמות כלל („פרס יפטר את שרון”; „הדתיים יגישו אי־אמון בממשלה”). אבל מי כבר זוכר מה נכתב או שודר אתמול? היום יום חדש, והוא יביא עימו נבואות חדשות ומענינות.

★

בדרך־כלל היה מקובל, שהתיקשורת צריכה לדווח על ארועים ונושאים שכבר התרחשו. לדווח באובייקטיביות, וכמובן להוסיף, אם יש צורך, פרשנות, תגובות והערכות.

עכשיו, נוצר מצב חדש לחלוטין. לעתים, אתה צריך להתמודד לא עם דבר שכבר אירע – אלא עם תחזית (או, אולי, חזון) שעשויה, או לא עשויה, להתגשם אי־פעם. לך תדע עם הדבר רציני, ואם יש בו משהו.

אבל בנבואות הללו יש יסוד מסוכן. לאחר שמתפרסמת „נבואה” כזו – מתחיל כדור־שלג להתגלגל. נניח שמחר יועלה שם של שר כלשהו – הם עכשיו פופולאריים בנושאים הללו – ובלשון הנביאים המודרניים ייכתב ש„המשטרה תחקור... וכו'”. המשטרה תוכל להכחיש עד השנה הבאה, והשר המדובר יוכל להכחיש עד קץ הימים – משהו כבר נדבק. משהו נכנס לתודעה הציבורית, ויהיה קשה מאוד לסלק אותו ממנה.

לעתים, הנבואה המודרנית הזו היא בסך־הכל כלי־שרת בידי מישהו. נניח, שרוצים לבדוק את תגובת הציבור, או חלקים מן הציבור, לנושא מסויים. מה הבעייה? פונים לאחד הנביאים, והוא מפרסם, או משדר כי „בקרוב יוחלט על...” – והמהומה בעיצומה. ייתכן שכל הענין עורבא פרח – אבל המטרה הושגה.

עד היום לא מצאתי עדיין תשובה לשאלה: היכן, בדיוק, היה פרופסור חיים דורון, יו"ר הנהלת קופת־חולים, כאשר שודרה הידיעה הנבואית: „פרופסור חיים דורון יוחלף על־ידי...” הידיעה שודרה בערב שבת, בשעה 8.15 לערך, לפני כמה שבועות. האם סעד דורון באותו רגע את סעודת־השבת עם משפחתו? אולי התרווח על הכורסה אחרי הארוחה, להאזין לחדשות – ופתאום, „בום”, הוא מודח.

מאז נבואות־הזעם של ירמיהו לא נחלשה, כנראה, עוצמת הנבואה בישראל.

★

אין זה רק ענין של דיוק וחוסר־דיוק. לעתים, כמובן, הנבואות מרייקות. השאלה המרכזית היא, אם אכן זהו ייעודה של התיקשורת, ואם בדרך זו היא ממלאת את תפקידה בצורה הטובה ביותר.

ספק גדול.

החזיר עטרה ליושנה
נעלה
המבצע לחידוש פני התנועה

בואו נדבר "תכלס"

כולנו גדלנו על החינוך הממלכתי הדתי. ינקנו אותו עם חלב אמנו. הלכנו לגני ילדים ובתי ספר ממלכתיים-דתיים. המשכנו בבתי ספר תיכוניים דתיים, בישיבות תיכוניות, ישיבות הסדר, מכללות ואולפנות. רבים מאיתנו בוגרי אוניברסיטת בר-אילן. ומי מאיתנו לא הצטרף לבני עקיבא או לתנועת הנוער הדתי הלומד והעובד?! אנחנו מקבלים את כל המוסדות האלה כדבר מובן מאליו, נכס צאן ברזל שתמיד יעמוד לנו. ובינינו - זה לא כך! בואו נדבר "תכלס". שום הישג דתי לאומי בחינוך, בהתישבות, בשרותים הדתיים ובתחומים נוספים אינו בטוח. האמת היא שרק תנועה דתית לאומית גדולה, חזקה ומאוחדת תדאג להשקיע מאמצים, רוחניים וחומריים כאחד, בכדי לשמור ולטפח את היש הדתי לאומי.

ולכן אם עכשיו לא נתפקד, לא נזכה לראות בועידה הקרובה פנים חדשות... ואם לא נזכה לראות בועידה פנים חדשות, לא תבחר גם הנהגה חדשה... ואם לא תבחר הנהגה חדשה, לא תהיה עוד תנועה דתית לאומית גדולה, חזקה ומאוחדת. בקיצור... אם עכשיו לא נתפקד, אנו כורתים את הענף עליו אנחנו יושבים.

הדור הצעיר

בוא והתפקד!

התנועה הדתית לאומית

מנידוי לתהילה

עם סיום שנת לורנס באנגליה

מאת א.ב. יפה

ד.ה. לורנס

מי שנחשב היום לאחד מגדולי הרומאניסטים האנגליים במאה העשרים חי את ארבעים־וחמש שנות חייו בנידוי ובהשפלה. ד.ה. לורנס (1885—1930) לא נשכח. 1985 היתה באנגליה „שנת לורנס": ספריו פורסמו במהדורות חדשות, כתבי־יד חדשים מעזבונו נתגלו ואף הסערות סביב „מאהבה של ליידי צ'טרלי" לא שככו (ב־1960 נערך המישפט האחרון על מוסריותו של הרומאן). יותר מאלף ספרי ביוגראפיה, זיכרונות, ביקורת ופרשנות עליו ועל יצירתו הופיעו בדפוס ואין זה עדיין סוף פסוק. רק השנה פורסמו באנגליה שמונה ספרים חדשים.

האירוע המרכזי והאופייני ביותר ל„שנת לורנס" היה קבלתו ל„פינת המשוררים" בווסטמינסטר אבי, פינה שבה נקבעו לוחות זיכרון לגדולי המשוררים והסופרים האנגליים. כל עוד הקפיד הממסד הבריטי על מידת ה„מהוגנות" של המונצחים ב„פינת המשוררים", לא היה בה מקום ללורנס, כשם שלא ניתנה שם דריסת־רגל לעוד אחדים מחשובי היוצרים של הספרות האנגלית לדורותיה, שחייהם הפרטיים לא היו עשויים ללא־רבב או שיצירותיהם נחשבו לבלתי־מוסריות. לורד ביירון, למשל, שמת ב־1824, הוחרם ב„פינת המשוררים" ולא זכה להתקבל אליה אלא בשנות השישים המתירניות. גם ג'ורג' אליוט המתינה מאה שנה עד שנתקבלה, ולאו דווקא בשל האופי הבלתי־מוסרי של כתיבתה אלא משום שלא היתה נשואה לגבר עימו חיה. דילן תומס, זכה ל„לוח" משלו רק ב־1982, עשרים ותשע שנים אחרי מותו, מכיוון שחי חיי הוללות ונתן בכוס עינו. לורנס המתין לכבוד חמישים וחמש שנה, וזכה בו רק במלאת מאה שנה להולדתו. הממסד נכנע, כנראה, משום שחש עד כמה מגוחך להחרים סופר שהרומאנים שלו נמכרו רק במהדורות־הכיס של הוצאת פנגווין בשישה־עשר מיליון עותקים. אבל, כדי להציל את הכבוד, באו ראשי הכנסיה, כראש הקתדראלה של ווסטמינסטר, הרוורנד אדווארד קארפנטר, והכריזו כי „לורנס היה אישיות גדולה ועל כן אי־אפשר שהוא לא יעורר את הבריות להרהר באמונה הנוצרית". נוסף לכך מצא קארפנטר באחת הביוגראפיות פרט מעניין: בנעוריו היה לורנס נוהג לשיר הימנונים עם בני מישפחתו מסביב לפסנתר...

הפרדה בין מין לאהבה

בחודשים האחרונים קראתי כמה מן הספרים החדשים על לורנס שהופיעו השנה באנגליה. ספרו של אנתוני ברג'ס הוא אולי הטוב והמיקצועי שבהם, אך כתוב בצורה די מאולתרת, ואינו משתדל להעמיק ולמצות את הנושא. ספרו של קית סאגאר כתוב ברהיטות על יסוד מידע בדוק היטב, ואילו הקובץ „לורנס והמסורת" מביא צרור מסות ומחקרים של היבטים שונים ביצירתו, ביניהם גם מסתו של פרופ' ה.מ. דלסקי מהאוניברסיטה העברית על „לורנס וג'ורג' אליוט".

אך קריאה חוזרת בספר ישן היא זו שגרמה לי קורת־רוח יתירה. כוונתי לספרו של ריצ'ארד אלדינגטון * „דיוקן של גאון, אבל..." שהוא ביוגראפיה שנכתבה על־ידי סופר מוכשר, שהיה מעורב חלקית למחות בפרשיות אחת מחיי הסופר האנגלי הנודע. אלדינגטון ואשתו הראשונה, המשוררת הילדה דוליטל, היו בחוג הידידים המקורב ללורנס. לאחר משבר בחיי הנשואין, התאהב אלדינגטון בדורותי יורק, ולאחר שהתגרש מהילדה דוליטל, נשא אותה לאשה. כשהיה המשבר בעיצומו ביקשה הילדה דוליטל חסות וניחומים אצל לורנס. הוא עודד אותה תחילה, בין השאר כדי להיפרע מאשתו שלו, פרידה, שניהלה אז רומאן עם ססיל גראי, אך בסופו של דבר דחה את פיתוייה, רב עם ססיל גראי, וגראי מצא שפה משותפת עם הילדה דוליטל עד שברחו יחדיו. גראי עצמו סיפר על הפרשה באוטוביוגראפיה „כיסאות מוסיקאליים". אלדינגטון היה הרבה יותר דיסקרטי ולא הזכיר דבר וחצי דבר על פרשה זו בספרו על לורנס, אך לעומת ביוגראפים אחרים העז הרבה יותר. הוא שבר רבות מהמוסכמות, שהיו מקובלות באנגליה לגבי ד.ה. לורנס, ומשום־כך התקבל ספרו על־ידי הביקורת בקרירות רבה ואפילו בעוינות. אלדינגטון אינו מקבל את ההנחה כי לורנס היה „נביא שיחרור החושים", שדגל בחיי מין חופשיים ומלאים. הוא מסביר את הרקע הביוגראפי שלו שגרם לכך שלורנס יפריד הפרדה מוחלטת בין המין לאהבה. הוא התייחס לתשוקה המינית כאל משהו מנותק ומנוכר שאינו קשור כלל בישותה של אשה. הוא לא חשק מעולם באשה שהכיר מקרוב, שהיה מיודד איתה או שהכירה בחוג המשפחה. אלדינגטון מוצא כי שורש הרע טמון באמו של לורנס ובחינוך הפוריטאני שנתנה לו. היא שמרה על „תומתו" עד גיל מאוחר מאוד; בן עשרים ושלוש עדיין היה „טהור". הוא חשש מאוד פן יוודע לאמו על קשריו עם נערות. היה מתנצל ומתייסר שמא תחשוד בו כי הוא מקיים יחסים „בלתי־כשרים" עם אשה, ושמר בסוד כל מה שנגע לחיי המין שלו, כאילו היה בכך משהו מלוכלך ופסול. יחסיו עם ידידת־נעוריו ג'סי צ'אמברס היו „טהורים" לחלוטין והוא לא העלה על דעתו כי הקשר הנפשי יכול להיות כרוך עם חיי החושים. בשלב מסויים התכוון לשאתה לאשה, אך התלבט מאוד ולבסוף החליט לנתק את קשריו עימה. כאשר סיפר זאת לאמו היא היתה נרגשת ומרוצה מאוד. בהיותו בן עשרים וחמש עדיין לא ניסה אפילו להתמרד נגד היחס הכפייתי של אמו ולהשתחרר ממנו. רק בהיותו בן עשרים ושבע, אחרי מות אמו, התאהב בפרידה, אשה ממוצא גרמני, שהיתה נשואה לפרופ' ארנסט וויקלי מאוניברסיטת נוטינגהאם, ומבוגרת מלורנס בעשר שנים, ברח איתה וחי עימה שנים רבות לפני שיכול היה לשאתה לאשה (משום שבעלה סירב לתת לה גט).

תמונות מחיי נשואין

חייו של לורנס עם פרידה היו סוערים, מלאי מריבות וקטטות. אלדינגטון אינו מנסה לחפות על כך, אם כי אינו טוען שלא היתה אהבה ביניהם. אלדינגטון גם אינו תולה את כל האשמה בפרידה: מריבות רבות פרצו בגלל שיגעונותיו, עקשנותו ועמדותיו הפרובוקאטיביות של לורנס. אבל פרידה עצמה מודה בזיכרונותיה כי לורנס נתן לה הרבה מאוד, ובזכות כך החזיקו חיי הנשואין שלהם מעמד. פרידה ניסתה פעמים אחדות לעזוב אותו, היו לה כמה מאהבים, אך תמיד חזרה אליו. גם בדרכו של לורנס היו פיתויים, אך דומה כי מעולם לא בגד בפרידה. במחיצתו נמצאו נשים חינניות, שניסו למשוך אותו אליהן. היה לו יחס של הערצה לליידי סינתיה אסקוית, ואולי אפילו נבטה בלבו אהבה אליה, אבל היתה זו אהבה אפלטונית. גם יחסיו עם קתרין מנספילד, רעייתו של ג'ון מידלטון־מארי, היו מבוססים על ידידות ספרותית עדינה. לעומת זאת היו היחסים עם הנשים שרצו ללכת בעקבותיו לקולוניה האוטופית שביקש לייסד מורכבים יותר. דורותי ברט, אוטולין מורל ובעיקר מייבל לודג'־לוהאן, היו חשודות בעיני פרידה בכוונות זרות. בעיקר מייבל דודג'־לוהאן, שישבה אז בעיר קטנה בניו־מקסיקו, טאוס, והזמינה את לורנס ואת אשתו לבוא להתארח ואולי להניח שם את היסוד לקולוניה שלורנס חלם עליה, „רננים". לורנס לא נענה אף לאחת מהן. כאשר דורותי ברט רמזה לו בצורה די ברורה שהיתה רוצה להעמיק את היחסים ביניהם, השיב לה לורנס בצורה לא פחות ברורה: „אין כל טעם לנסות ליצור יחסי קירבה בינינו — שום דבר לא יצא מזה. אני כשלעצמי איבדתי כבר כל רצון לידידות אינטימית ואינטנסיווית. אני מסתפק בהכרות. מוטב לנו ללכת איש איש בדרכו שלו. חיים משותפים אינם אלא אשליה, כי הנטייה הטבעית היא לגרום פירוד בין בני־אדם, ואף להסית אותם זה נגד זה..."

לפרידה היו התפרצויות של קנאה. פעם, כאשר דורותי ברט באה לבקר אצלם, עמדה פרידה על כך שהיא תתאכסן במלון ולא בביתם. „איני רוצה שברט תהיה עוד שותפה לחיינו", אמרה. לורנס רגז, התפרץ ולבסוף נכנע, כרגיל. בספרו של אלדינגטון נמצאים גם גילויים חושפניים אחרים, וביניהם על המצוקה החומרית ששׂרתה בביתו של לורנס רוב שנות חייו. כמה מספריו הוחרמו על־ידי השילטונות בשל „אי־מוסריותם" ולא היתה לו הכנסה מהם. עורכיהם של כתבי־העת לא היו להוטים ביותר אחר סיפוריו. למסותיו ההגותיות התקשה תמיד למצוא מו"ל. הוא חי בצימצום ולעתים אפילו בדלות, והיה נזקק למענקים ולהלוואות. לידי חיים של רווחה לא הגיע מעולם, אף לא לאחר שכמה מספריו (בעיקר „מאהבה של ליידי צ'טרלי") נהפכו לרבי־מכר. אז הופיעו ההוצאות הפיראטיות השונות — בגלל האיסור שהטילו השילטונות על הפצת הספר — ואחרים התעשרו על חשבונו. הוא עצמו נשאר שרוי במצוקתו החומרית.

חשוד בבגידה ובריגול

במשך שנים רבות ערך גלות. בגרמניה, באיטליה, באמריקה, באוסטרליה. לאנגליה היה חוזר לחודשים אחדים, אך מעולם לא היכה בה שורש. במולדתו חש נרדף, מושפל, מוחרם, מושמץ, מנודה. בריחתו ממנה היתה מרצון, אבל לדעתו גם מתוך הכרח. בעיקר, רב היה סבלו בשנות מלחמת העולם, כאשר בשל נישואיו עם אשה גרמניה, נחשד על־ידי שילטונות אנגליה בבגידה ואפילו בריגול. הבולשת עקבה אחריו, ערכה חיפושים בביתו, הוא הוזמן לחקירות בסקוטלנד־יארד, ולבסוף יעצו לו לחזור לאמריקה. אילו באמת היו להם הוכחות נגדו, אומר אלדינגטון, ודאי שלא היו מייעצים לו לצאת לאמריקה, אלא נוקטים נגדו צעדים של ממש. אבל, כיוון שלא מצאו נגדו שום ראיות מרשיעות, הסתפקו בכך שהציקו לו ומררו לחייו.

פעם, בשעת בילוי סוף־שבוע בביתו של ססיל גראי בבוסיגראן, נעכרה עליו רוחו והוא החל לפזם לעצמו, שירי־עם גרמניים, בצורה מרגיזה ופרובוקאטיווית בולטת. גראי התעצבן וביקש ממנו להפסיק. נשתרר אלם רב־מתח. לפתע נפתחה הדלת ונכנסו קצין עם שלושה אנשים נתעבים, שאמרו כי ראו אלומת־אור בוקעת מאחר החלונות בקומה העליונה. דומה כי המשרתת עברה עם נר בידה ליד חלון שלא היה מכוסה בווילון. ההסבר לא נתקבל על דעת אנשי הצבא. הם האשימו את גראי בהפרת חוקי החירום של האפלה, העליבוהו וקנסוהו בעשרים לירות שטרלינג. החשוד העיקרי היה לורנס. כעבור מיספר ימים נערך בביתו חיפוש, ולמחרת ביקרו אצלו קצין צבא, שני בלשים ושוטר, החרימו פנקסים וניירות, והשאירו לו פקודה מטעם שילטונות הצבא לעזוב עם אשתו את מחוז קורנוואל, תוך שלושה ימים ולהתייצב במשטרה תוך עשרים וארבע שעות לאחר שיגיעו ליעדם החדש. לפני שעזב את קורנוואל ערך לורנס מדורה גדולה והעלה באש את כל כתבי־היד הישנים שלו. היתה זו תגובתו הטבעית להלם שניתך עליו על־ידי גירושו השרירותי. אז „נפגם בו משהו לנצח", אמרה פרידה. „גם כשנזכר כעבור חמש שנים במה שעבר עליו אז, היה דואב ואחוז־רעדה, חסר־אונים..."

אלדינגטון מודה כי היו לו ללורנס כמה תכונות שלא חיבבוהו על הבריות. הוא היה עצבני, חסר־סובלנות, פרובוקאטיווי. מעשיו עוררו התנגדות ואפילו איבה. הוא היה ארוגאנטי, לא ידע לשים רסן ללשונו והעליב ללא כל סיבה. גם בידידיו הקרובים ביותר היה פוגע ומסתכסך עם אלה שלהם היה זקוק ביותר. היתה בו מידה של מיזאנטרופיות שלא יכול היה להתגבר עליה, אם כי לא היה מסוגל לחיות חיי בדידות בלי יחסים קרובים עם ידידים אחדים. הוא אומנם סבל מהיותו נרדף, אך תרם לא מעט לכך.

אלדינגטון כתב ספר חושפני, נועז, גלוי. לא ניסה לטייח או לחפות. הוא עצמו סלח ללורנס וזאת בעיקר משום שהכיר בגדולתו כסופר. במקום אחד בספרו מצויות שורות שהן אולי המפתח ליחסו ללורנס: „...הוא היה נאמן לדימיון היוצר והזוכר שלו. הוא העניק לקוראיו מניסיון החיים שלו לא בצורת 'הכתיבה הנאה' אלא כמומנט של חיים נעלים שהישרה עליהם. זה היה ייחודו של לורנס כסופר".

* Richard Aldington: Lawrence, Portrait of a Genious But... Collier Books, New-York, 1961.

בעריכת יוסי סתוי

שלי אלקיים

מתוך שירת הארכיטקט

איך אומרים שוקולד בסנסקריט

ללואיס לנדס־לוי

אֵיךְ אוֹמְרִים שׁוֹקוֹלָד בְּסַנְסְקְרִיט?
אֵיךְ אוֹמְרִים בְּסַנְסְקְרִיט, לוּאִיס
אֶת מַה שֶּׁעִבְרִית הָיְתָה יוֹדַעַת
לוּ לֵילוֹת טִיבֶּט וּמִינְכֶן שֶׁלְּךָ
הָרוּ בִּירוּשָׁלַיִם.

אַמְסְטֶרְדַאם, בָּתֵּי הַלְּבֵנִים שְׂרוּפוֹת
עַל תְּעָלוֹת הַמַּיִם.
וְהַשָּׁמַיִם כָּאן, לוּאִיס, כְּמוֹ
בְּכָל מָקוֹם, כְּרֶגַע,
מַה שֶּׁאֶחָד
אֵינוֹ נִפְרָד לִשְׁנַיִם.

אֲנִי לֹא אֶכְאַב אֶת הַכְּאֵב שֶׁלְּךָ, לוּאִיס,
לֹא יוֹדַעַת עֲדַיִן אֵיךְ
לָגַעַת
בְּצִיּוֹן הַקֹּדֶשׁ
בִּלְשׁוֹנְךָ

לְךָ מַה נֶּחְרַב עַכְשָׁו
כְּמוֹ חָלָב שֶׁמִּתְהַפֵּךְ בְּתוֹךְ קְרָבָיו.
כְּיַיִן שֶׁמֵּת לִהְיוֹת יַיִן.
כְּאֶבֶן שֶׁנִּרְדֶּמֶת אֶל עַצְמָהּ
וְעוֹשָׂה בָּהּ הָרוּחַ וְעוֹשִׂים בָּהּ הַמַּיִם
וְנוֹקֵב בָּהּ הַשֹּׁרֶשׁ וְנוֹקֵב הָאֶתְמוֹל
רֶגַע אָרֹךְ הִיא נִרְדֶּמֶת —
מִתְעוֹרֶרֶת — חוֹל.

בְּמָקוֹם אֶחָד
בִּזְמַן אֶחָד
בֵּין
גֶּבֶר אֶחָד
וְאִשָּׁה
אַחַת
מִי יָשֵׁן, שֶׁמֵּת לִהְיוֹת עַצְמוֹ —
מִי שֶׁמִּתְהַפֵּךְ פְּנִימוֹ —
מַחְמִיץ
מַחְמִיץ
אֶת הָרֶגַע הַזֶּה הָאֶחָד
שֶׁבֵּין
גֶּבֶר אֶחָד
לְאִשָּׁה אַחַת
בָּרֶגַע הַזֶּה בְּדִיּוּק אַתְּ רוֹצָה שׁוֹקוֹלָד,
לוּאִיס.

דרך נופים אחרים

מאת מנחם פרי

יוסף אורן פירסם במוסף זה (10.11.85) מאמר על סיפרם של יונת ואלכסנדר סנד „נקרא לו ליאון". אורן חולק על „הערותי הפרשניות" שנדפסו על גב הספר. על־פי תפיסתו, עיקר הספר הוא מאמצם של גיבוריו, אנדי ואוריה, לבדוק מה קושרם לאחר שנים של חיים משותפים ולברר העודם אוהבים זה את זה. לאור הבנה כזו, אין פלא שהרומאן נראה לו מתמסמס בגודש של יחידות בלתי־רלוואנטיות, ועל כן הוא גם חולק על הערכתי את הספר.

מאמרו של אורן רצוף אי־דיוקים. יונת ואלכסנדר סנד לא כתבו טרילוגיה; מאיה לא היתה מסוממת; גם ההשערה שיונת סנד אחראית לתודעה הנשית בספר ואילו אלכסנדר לגברית אין לה על מה שתסמוך. אבל העיקר: העובדה שחלק ניכר מן היחידות שבספר אינן נענות לתימה הפרשנית של אורן היתה צריכה לחיות לגביו דגל אדום, הרומז שאולי התימה הפרשנית שלו עצמה מוטעית, ולאו דווקא שהספר מתפורר. הדרך היחידה להתמודד עם הטענה כזאת היא להציג אלטרנטיבה פרשנית שלאורה הספר אחדותי — כי אכן, מה שנראה לאורן מיותר, הוא לדידי הלב והעיקר.

אני מביא כאן, בתיקונים קלים, דברים שאמרתי על הספר בדיון שהתקיים בקיבוץ רביבים. ההקדשה לאבות ישורון, המשורר שכל גוף שלו הוא שני גופים, גם היא אינה מיקרית.

יונת ואלכסנדר סנד

לאבות ישורון, באהבה

מ ל י ם

שנתיים לפני החורבן
לא קראו לחורבן חורבן;
שנתיים לפני השואה
לא היה לה שם.

מה היתה המלה חורבן
שנתיים לפני החורבן?
מלה לתאר דבר לא טוב,
שהלוואי לא יבוא.

מה היתה המלה שואה
שנתיים לפני השואה?
היא היתה מלה לרעש גדול,
משהו עם המולה.

שיר זה של מאיר ויזלטיר נראה לי כמוטו הולם לדיון בספרם של יונת ואלכסנדר סנד „נקרא לו ליאון". אפשר לראות בשיר שתי משמעויות שונות, במידה מסויימת אפילו מנוגדות זו לזו: השיר, ש־נכתב שנתיים לפני מלחמת יום־הכיפורים, הוא, מצד אחד, שיר על אופוריה: בני־אדם חיים בגן־עדן של שוטים, לעולם אינם מוכנים למה שעתיד לקרות. מצד שני: מלים, מערכת־סימנים, הן צל עלוב של הדבר עצמו. בלי שחווית את המצבים הנוראים עצמם — המלים אינן אומרות הרבה. המשמעות השניה היא אשר נוגעת באחד מתחומי ההתמודדות וההישג של „נקרא לו ליאון". זהו ספר העומד על המתח שבין מלה לבין מה שמבקשים לייצג בה ועל התהום שבין הנשוער לבין הלא־משוער. זהו אומנם רק קו אחד של משמעותו, אבל אנסה לפתח קו זה תחילה.

המלים הן שלד

מלים כשלעצמן הן רק שלד, סכימה, באין להן קונקרטיזציה חווייתית. המלה „שואה", שנתיים לפני השואה האמיתית, אינה אומרת דבר. רק כשחווית את הדברים, המלה „שואה" מתמלאת לגביך בתוכן קונקרטי. אבל אם חווית את הדברים, איך תעביר אותם למישהו אחר, שלא היה שם? ואם חווית, איך תשמר את החוויה בהמשך חייך? הרי אתה חי אותה כל פעם מחדש רק מתוך הפרספקטיבה המתעצמת של ההווה שהולכת ומעוותת את הדברים, משליכה עליהם כל מיני שכבות, מאירה אותם באור של השכבות האלה, עד שאינך יודע עוד מהו מה. אם יש לך בעיה עם פרספקטיבה בחלל, אם אתה רואה משהו מרחוק ואינך רואה אותו היטב, אתה יכול לגשת, להתקרב. אבל בפרספקטיבה של זמן אי־אפשר להתקרב, אי־אפשר לגעת או להצביע: הנה זהו. ואם חווית — מה בא מן החוויה ומה ממך עצמך?

שני אנשים עוברים אותו ארוע, ארוע מיוחד, שונה מכל דבר אחר בעולם, ואין זה בדיוק אותו דבר לגבי שניהם. ועוד: בעצם, כל דבר שאתה קולט, אתה קולט אותו דרך תקדימים. כל קליטה של דבר מסוים, של זמן מסוים, אינה תודעה חדשה, עצמאית, אלא היא גם פעילות־גומלין עם כל הידע שלנו, עם העבר שלנו, עם כל הזמנים. הדברים הכי יחודיים מכוסים בכל הידע שלנו שקדם להם, בכל עברנו. ומעניין: ככל שהדברים הם יותר חד־פעמיים, כן מעיקה יותר התלות בתקדימים, לוחץ יותר הצורך בעימות. אדם שעולה לאוטובוס בארץ זרה, ואינו יודע למי ואיך משלמים, עדיין קיים לגביו תקדים של אוטובוס המוכר לו מארצו. עצם העליה לאוטובוס אינה דבר חדש, כשם שכניסה למיסעדה אינה לגבינו דבר חדש, כי יש לנו סכימה של מיסעדה בראשנו. אבל אדם שמגיע, נאמר, מן הג'ונגל לקיבוץ במידבר, ומעולם לא ראה קיבוץ, אינו יכול להשוות בין שני דומים, וקל לו יותר לעמת את הדברים שנגש עם דברים מנוגדים להם, או לא שייכים להם; מנוס מעימות אין לו, משום שאי־אפשר לקלוט שום דבר רק לעצמו.

לפנינו, אם כן, מערכת מורכבת של בעיות: כל ארוע בעולם הוא ארוע יחודי; ולמרות זה, כשאנחנו קולטים אותו, ברגע של הווה, הוא בעצם כבר מכוסה בכל העבר שלנו. אנחנו מתקרבים אליו רק דרך העבר ורק דרך הידע שלנו, וככל שהוא יותר יחודי כן אנחנו מתקרבים אליו דרך דברים שבכלל אינם שייכים אליו. אחר־כך, עם הזמן, הוא הולך ומתכסה בשכבות נוספות של ההווה שלנו, שנושרות כל הזמן והופכות להיות עוד שיכבה של עבר. ואם אתה רוצה להשיל מעליך את כל השכבות האלה של ההווה, או של העבר, אם אינך יכול לחיות את העבר מבעד לשכבות שנערמו עליו או לחיות את ההווה גם מתוך תודעת העבר — אתה מגיע לאחד משני הקצוות של העימעום, המעוצבים ב„נקרא לו ליאון": שימורו של העבר כחפצים בלי שימוש (צלינה) כמוהו כרגעי עימעום ההווה באלכוהול (של ליאון).

זמן שמחוץ לזמנים

סרטי־ההקלטה החסויים שליאון מותיר אחריו, וב־הם עדותו על שנות המלחמה בוורשה, אינם מפוענחים עד סופו של הספר. בתחילתו של הספר נדמה לנו שזה הדבר: ימצאו או לא ימצאו את הפסקול? בסופו של הספר אנחנו מבינים שאין זה משנה, משום שהבעיה היא שאי־אפשר להבהיר, אלא שבצידה מת־קיימת ומעוצבת הבעיה איך בכל־זאת אפשר להב־היר. אם כן, קומפלקס שלם של בעיות. קודם־כל, תיעוד, יצוג במלים או בתמונה, מסירה לזולת שלא היה שם. וזה דבר פרובלמטי: המיוחד חומק, יש תהום בלתי־עבירה בין משוער ללא משוער. גם ה־זיכרונות מתמוססים בשכבות של הווה שבאו אחריהם. וכל אלה הם מושאי התודעה ומושאי ההתבוננות. אין זה ספר שבא להראות, אלא ספר הנאבק על אפשרות של ראייה.

אבל, כשם שבספרם הקודם של יונת ואלכסנדר סנד „בכר ארץ נושבת" לא היה דווקא ספר על הקיבוץ, כך „נקרא לו ליאון" אינו בהכרח ספר על השואה. הוא ספר שבו השואה היא קוטב־עימות ותריזמה להרבה דברים אחרים, שהם בעיני מרכזו של הכתוב. נכון, אנחנו מוזמנים להתבונן בדבר יחודי, חסר תקדים: בזמן המכונה בספר „זמן שמחוץ לזמנים"; דבר שכולנו מסכימים שהוא שונה בכל דבר אחר, שהוא נורא מכל, קיצוני מכל; נכון, אנחנו מובאים בפני הבעיה של קליטת השואה, שימורה וסיפור עליה. אבל אנחנו מובאים גם בפני הבעיה של קליטה בהירה של חוויות ההווה בשעת התרחשותן, כל חוויה, והעברתן לזולת. והמאבק נגד עימעום הראייה, כל ראייה. ועל כן אני אומר: אין זה ספר על בעיית תיעוד השואה, אפילו לא על התהום שבין היצוג לדבר עצמו, או בין הווה לעבר; אלה רק פרטים מתוך מיכלול רחב יותר.

במרכזו של „נקרא לו ליאון" עומדות שאלות גדו־לות של אופן־חיים וטעם־חיים. הרצון להבין ולשמור ולזכור ולהעביר הלאה — כל אלה הם משמעות ה־קיום החי. ובעיית ההבהרה, ומקומה של ההבהרה בחיים — הם אחד ממרכזי הספר. ההבהרה היא אקט קראטיבי, היא מעשה של יצירה שוב ושוב מחדש.

ועוד נקודה: מדברי עד כה אין לטעות כאילו מדובר כאן בספר פסבדו־פילוסופי. הפיתרון של הספר, התהליך שהדברים עוברים בו, הוא תהליך שמתרחש בתוך־תוכם של אנשים, והדמויות המר־כזיות עוברות כאן תמורה. אנסה עתה להאיר את הכללותו בשורה של פרטים. הייתי יכול להדגים כאן ממרבית הפרטים שבספר, אבל דבר זה אינו ניתן בגבולותיו של הדיון. אסתפק בהעלאת שמונה־תשעה פרטים, כדי לחזור אחר־כך ולגבש את עיקרו של הספר.

לחיות עבר בהווה

„נקרא להם אנדי ואוריה", ואחר־כך „נקרא לו ליאון". בעיני אלה מישפטים מרכזיים; הספר כאילו מספר דברים שהיו, ובכל־זאת הם כאילו מומצאים. היומן של ליאון כאילו ישנו, אלא שהוא בעצם מומצא. גם הילד כך, הילד שמספרים לו את הסיפור. יש לנו סרט תיעודי על גיטו וארשה, בזה נפתח הספר, והבעיה של הסרט היא לעבור את מחסום עולם־הסרטים, „המחסומים עכשיו גבוהים". הסרט הוא בשחור־לבן, כך צילמו אז, אלה תצלומים אמי־תיים — ודווקא משום שאלה תצלומים אמיתיים הם אינם עוברים את המחסום. אין די באותנטיות, צריך איזו מיסגרת של ההווה, בצבע.

ומכאן לדבר מרכזי ומורכב יותר: פסל־העץ בכנ־סיה שבכפר. „הרבה טרחה למסור מה קרה לה שם עם אותו פסל וידעה שהיא נכשלת במאמציה". כאמור, אחת הבעיות היא למסור לזולת, משום שאתה צריך למסור את זה במלים, ומשום ש„התלהבות לגילוי משלך מעוררת הסתייגות בזולת, שלא היה שותף לאותו גילוי". אנדי חווה את הפסל בגלל עברה, בגלל פסל אחר, והיא יודעת שבעת ובעונה אחת „דבר מסויים לא שייך לכאן ושהוא כאן בלי שום ספק", והדבר עוד מחריף כשמתברר שזה בכלל פסל אחר, שהפסל ההוא היה רק בזיכרון מן העבר ויצר את החוויה ההווית, העזה כל־כך, ושאי־אפשר להע־ביר אותה בעזרת מלים לאוריה. ומצד אחר, החובה למסור את הדברים, לשתף את הזולת, אחרת הדברים „נעלמים בנבכי הזיכרון הבודד". למסור, לספר, ל־שתף — אלה אינם רק יסוד התרבות, אלא הם גם טעם חייו של האדם. „אוריה אמר משהו על מאדונות בכלל — והיא קראה מיד שאין לזה שום קשר עם מאדונות בכלל, שום קשר — — וכבר נלכדו שניהם בגלגלי־שיניים של מלים". המרחק בין המלים וה־הכללות לבין הדברים הנחווים אינו נותן מנוח. גם אם כבר עברו שנים מאז „חגגו בחיוך סלחני ספרים על נישואים אידיאליים, מישפטים כמו; אין שני לילות זהים בחיי נישואים כשם שאין שני עלים זהים בעלוותו של אילן אחד" — הנה „כמעט עליהם לחזור שלא מצאו לומר הרבה יותר מזה", שכן שני אנשים זה עם זה ורוח מול זה, כל אחד מהם יכול לנחש מה מתרחש במוחו של האחר ו„עשוי להיות מסנוור כמו ברק וגדוש חלקיקים כמו חומר ומתחלף ומשתנה — —" וגו'.

כאן הבעיה היא לא רק לחיות את העבר בהווה, להחיות את העבר בעתיד, אלא להבין מה קורה אצל הזולת, אצל האחר. אדם מבקש להבין, להתמצא, מחפש סימן, נותן סימנים. אדם בא למידבר, רואה אפור־חום ורק אפור־חום, אחיד, ואז הוא מתחיל לתת סימנים לצבע במידבר: „אמרו צבע הגמל, צבע עדרי כבשים". המטאפורה הופכת לכלי חיוני לצורך התמצאות, וגם התקדימים חוזרים, כמו, למשל, ה־טירה. המיבנה שליד הקיבוץ בנגב מכונה דווקא „טירה", על־פי הטירה האירופית בתמונה שאביו של אוריה קנה באיזו עיר־שדה בפולין. אתה לא יכול להיפטר מן העבר, ממש כשם שאינך יכול להיפטר מכובע־הקש הפלורנטיני, שיש עליו סיפור עליז כל־כך בספר.

גם את הזמן שמחוץ לזמנים, את השואה חסרת התקדים, אי־אפשר לחיות או למסור במנותק. כדי למסור אותם צריך את הטקסט של משורר כמו משה־לייב האלפערן, שנכתב בקונטקסט אחר, ואת איוב, ואת יאן קוחאנובסקי, גוי בידוע, ואת נתן־נטע האנובר, שהוא תמים כל־כך לעומת מה שקרה ב־שואה, חושב שהדבר הנורא ביותר זה חמלניצקי, ומן הקצה ההפוך: כשאומרים כאן, בישראל: „וכאן בינינו מיקלחות נגד גאז" — איזה תידהוד זה יוצר, תידהוד של אותו עבר שלא היה לו תקדים ושכבר הפך תקדים, בעל־כורחנו. ומשה יכול לעשות זיסטה (עמ' 117): „חולדות בתעלות, לא, אולי היו, אני לא ראיתי. בגיטו היו, התרוצצו לאור היום בין ההריסות, מחנות שלמים, גדולות כמו גמלים... לא אמר 'כמו חתולים' או 'כמו פילים', אמר 'כמו גמלים', ואוריה חשב: מחווה למארחיו במידבר ופלט צחקוק".

עירבוב בין חומרים

אחדות מן הדוגמאות האחרונות לקוחות מ„יומנו המשוער של ליאון", אותו יומן שעורר כידוע פולמוס מכיוונים שונים. ביסודו של הפולמוס הזה יש, לדעתי, עירבוב מאוד־מאוד מסוכן בין החומרים שמהם יוצ־אים הסופרים לבין הספר עצמו, היצירה המוגמרת. אם אמן מן הרנסאנס מפסל את דוד ולוקח לו כמודל נער מסויים מוונציה, אפשר כמובן לחקור את חייו של אותו נער, שהיו אולי מרתקים ומדהימים ועתירי־מאורעות; אבל כשאנחנו מתבוננים בפסל, ומנסחים לעצמנו את משמעותו לגבינו, ואת האופן שבו הוא מעצב את דמותו של דוד, אין שום שייכות בין זה לבין השאלה מי הוא אותו נער, והאם הוא היה כליל־מידות יותר או פחות מאשר הדמות המפוסלת. אחד מגיבורי הרומאן הזה הוא ליאון, או מי שהוסכם לקרוא לו כך. והיומן הוא יומן משוער של ליאון, בעולמו של הספר הזה היומן הומצא, והוא אכן הומ־צא, כפי שהומצאה דמותה של צלינה, אף אם נזדמן לכולנו להכיר את האשה ששימשה לה אב־טיפוס. על־פי אופן קיומו בספר היומן הוא יומן משוער, אפילו היו באים ומוכיחים לי שרוב קטעיו הועתקו מיומן ידוע של אדם ידוע. מה גם שאין כאן, לפי מיטב ידיעתי, אפילו קטע אחד מועתק מיומן קיים. ואולי השאלה המעניינת היא מדוע וכיצד נתקבלו הקטעים „המומצאים ביותר" של היומן כאילו הם אותנטיים, כגון הקטע שבו לידיה אומרת: „ייכנס הרקב בעצמותינו! איך המצאנו את הקללה הזאת 'כצאן לטבח'? מטעמים יעשו מזה" — או הקטע שבין ליאון לבין האברך המשליך את הקאפוטה, או קטע־המפתח להבנת הגבולות שהציבו לעצמם הסופ־רים, ממציאי היומן: „לא, ידידי, יש סודות שאקח אתי לקבר. נדמה לך שהנה מצאת? א פייג! אני עד כאן, ואף לא צעד אחד נוסף. כלל אחד למדתי, כלל גדול בתורת המחתרת, שהפך לי טבע שני: אם אתה רוצה להסתיר משהו, גלה הכל, חוץ מדבר אחד, החשוב באמת", ואפשר לתהות מדוע וכיצד היו ש־התאכזבו כביכול, כאילו הובטח איזה דבר סופי, איזו מסירה טוטאלית של השואה, איזו אמת גדולה, וכאילו ליאון הבדוי (עד כמה שאני מכיר אין אחד כזה ששמו ליאון ושכתב יומנים) לא כתב ביומנו המשוער: „מבין הדפים אני מושיט לך לשון ארוכה, לא, ידידי".

בחזור להכללות. „נקרא לו ליאון" בנוי על מצב פרדוקסאלי שכדי לחיות בתוכו צריך לקבל אותו, והתהליך אצל הדמויות המרכזיות בספר הוא תהליך של קבלתו. כל פלוס במצב פרדוקסאלי זה הוא גם מינוס, מחיר בלתי־נמנע של ההבהרה החלקית. ה־מאבק המרכזי בספר הוא מאבק על קליטה בהירה ומדוייקת עד כמה שאפשר — מאבק כנגד עמימות החיים והיסחפותם אל מסה אמורפית שבולעת הכל. קליטה בהירה בין אדם לזולת, אבל גם בין אדם ל־עצמו. ההווה נחווה דרך מקומות אחרים, נוף דרך נופים אחרים, זמן דרך זמנים אחרים, פסל דרך פסל אחר. זה תנאי למגע עם דברים, ובמיוחד עם דברים חד־פעמיים. ולסיכך — מגע אינו מתאפשר בלי הס־תרה. קליטת כל דבר כמושווה לדבר אחר היא תנאי לתפיסת היחודי; קליטה כזו מקהה את היחודי, אך היא גם הדרך היחידה אליו — ולכן אין כאן אמירות מוחלטות, אין כאן שלימויות, לכל דבר יש מחיר. איש לא יוכל לחיות בשלימות את חוויית האחר. אבל כדי לחיות, להבין, את עצמך, את החוויה שלך, אתה גם צריך להתחזות לאחר, לראות את עצמך מבחוץ, או לראות את עצמך דרך פרספקטיבה של זמן אחר — אחרת לא תבין את עצמך באמת, ובלעדי זה אי־אפשר. כלומר: הכלים מוצגים כפגומים, בלתי־אפשריים, אבל גם בלתי־נמנעים. אינך יכול להתבונן בלי לדמיין, ואינך יכול לדמיין מתוך שיכחה של מה שהתבוננת בו.

יש צורך לזכור ולספר, זה טעם התרבות, טעם החיים. ולספר זה לעוות, זה להמציא, אבל זאת גם הדרך היחידה כדי לשמר. אי־אפשר לשמר באופן מלא, לשמר באמת, אבל בלי זה אין כלום. הסיפור והדימיון הם הדרך אל החוויה והם גם המחסום מפניה. התהליך שעוברים גיבורי הספר העיקריים הוא ללמוד לקבל את החלקי. זהו תהליך של התפייסות עם הבעיה חסרת־המוצא. יש רגעים שאתה מרגיש שגם החלקי הוא הרבה, יש רגעים של אשליה קצרה שזה מלא. הכתוב אינו מנסה להאריך את האשליה, גם לא להשליך אותה. הסיום הברברי, רגע־החסד הברברי, רגע חמקמק וחולף של אף־על־פי־כן, מושג בגלל היכולת לקבל ש„התחבר מה שהתחבר". לא יותר מזה, גם לא פחות".

גדולתו של הספר הזה אינה רק בהעמדתו של אשכול בעיות „סמיוטיות" כבעיות מרכזיות של ה־קיום האנושי, וגם לא רק בחשיפה המורכבת שלהן. יכולתו מתבטאת גם בהעמדת שפע של פרטים נבו־נים, יחודיים, ואנשים אמינים — איש איש במיוחדותו, ועם זאת מסובבים איש איש עוד סיבוב של בורג לחזור אל בעיה אחת מרכזית.

מרדכי הרטל

תנורים

בְּעָצְמוֹ שֶׁל חֹרֶף נָשָׂא אָבִי גִּזְרֵי עֵצִים
לְתַנּוּרִים. נְשִׁיפוֹתָיו הִלְהִיבוּ
אֶת הָאֵשׁ בַּתַּנּוּרִים,
וּבִתְנוּעוֹת יָדַיִם חֲשׂוּפוֹת נִשְׁאַל
מַדּוּעַ הַנֵּךְ מֻזְנַח, אֲדוֹנָי.

בְּבֵית הַקֹּר נָשָׂא אוֹתִי מִקִּיר
לְקִיר וְשָׁר: קוֹלוֹ כְּעֵץ נִשְׂרָף.

בְּעָצְמוֹ שֶׁל חֹרֶף הִגַּעְנוּ לָאָרֶץ.
אֲנִי כְּמוֹ מַסִּיק קְטָרִים לְאַחַר שֶׁהֻמְצָא
קַטָּר חַשְׁמַלִּי, אָמַר. הַקַּטָּר הַיָּשָׁן הֻסַּע
לַמּוּזֵיאוֹן. הָאֵפֶר טָאטֵא הַחוּצָה,
וְכָאן אֵין צֹרֶךְ אַף לֹא בְּאַחַת.
לֹא אוּכַל לְהִכָּנֵס לְשׁוּם בַּיִת,
לֹא אֶשְׁמַע אֶת הַשָּׂפָה.
מַקִּיר נִשְׁמָתוֹ הַמְּזֻנַּחַת.

כְּשֶׁאֲנִי כּוֹתֵב אֲנִי כְּמוֹ קַטָּר יָשָׁן שֶׁנִּגְרַר
לְאֵתֶר לְצָרְכֵי הַסְרָטָה, וְאָבִי חוֹזֵר וּמַסִּיק.

*

לעמר רבין

נִשְׁמָתְךָ כְּמוֹ שַׁלְהֶבֶת פַּנָּס רוּחַ
בֵּין דָּפְנוֹת הַגַּעַר
מְאִירָה אֶת הַפָּנִים שֶׁמֵּאֲחוֹרֵי
הַפָּנִים עַל פְּנֵי אֲנָשִׁים
בַּעֲלֵי גֶּפֶן עוֹלָה נִקְרָה.
עוֹד עוֹנַת בָּצִיר.

וּבְתִיקְךָ סִפְרֵי שִׁירָה.
קְרִיאַת שִׁיר בְּסוֹף קְרִיאַת הַגֶּבֶר.
וְאַתָּה כָּאן.

ביאליק על „סימני המחלה" שלנו

לקראת י' בטבת, יום הולדתו של המשורר

מאת דוד תמר

ביאליק ייסד, כידוע, את „עונג שבת" ב„אוהל שם" בתל־אביב, כמדומני בשנת 1927, והיה נושא שם את דבריו בשבת בין מנחה למעריב, בשעת „רעוא דרעוין", כאשר החמה מסתלקת מראש האילנות יחד עם הנשמה יתירה של שבת. ביאליק היה גאה במיפעלו זה, ואמר למשורר ש. שלום: „הוא [א"א קבק] אינו יודע, משכיל שרוף זה, להעריך כראוי מתנה נפלאה זו שניתנה לישראל ושבת שמה (הדברים נאמרו לפני שא.א. קבק נעשה בסוף ימיו לשומר־מסורת. ש.ש.). באיזה דברי תיפלות היו אנשי תל־אביב מבלים את שבתם, אילמלי ערכתי להם את ,עונג שבת' שלי ב־אהל שם. תבוא אתי בעוד שעה ותיווכח במו־עיניך" (ש. שלום, עם חיים נחמן ביאליק ומכס ברוד, הוצאת עקד, תשמ"ד, עמ' 44).

חודש ימים לפני פטירתו, בי"ט בסיון תרצ"ד (2.6.1934), לפני צאתו לווינה לניתוח שממנו לא קם, נשא המשורר דברים ב„אוהל שם", שאפשר לראותם כצוואתו, דברים היפים ואקטואליים היום כביום אמירתם, ואולי אף יותר מכן. אם אמר אמימר חכם עדיף מנביא, על אחת כמה וכמה חכם שהוא משורר, או יותר נכון, משורר שהוא חכם. ואלו דבריו, שנתפרסמו בירחון „ההד" בעריכתו של ר' בנימין בחודש תמוז תרצ"ד, זמן קצר לפני פטירתו של המשורר, תחת הכותרת „הישוב חולה"... (מתוך דברי פרידה ב„עונג שבת"):

„מרגיש הנני כי תל־אביב שלנו והישוב בכלל חולים בשעה זו. סימני המחלה נתגלו בזמן האחרון, קודם־כל ביחס לאחינו פליטי החרב והאסון, מגרמניא ומארצות אחרות. במקום לדאוג להם, להכין להם פינה וצל, קורת של דירה בכלל, ולו יהא בצריפים, ניצלנו את אסונם למען בצע כסף. ,מלחמה לה' בעמלק מדור דור', ,אשר קרך בדרך', ואומות שלימות נפסלו לבוא בקהל על ,אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים'. כיצד קיבלנו אנחנו את אחינו פליטי החרב? העלינו את שכר הדירות וגזלנו מהם את פרוטותיהם האחרונות.

„הסימן השני למחלה הוא — הספסרות הבזויה (ההדגשה כאן ולהלן במקור), האוכלת אותנו כעש. ברק השטן של הזהב סימא את עינינו. אנו מתפארים בביאות ובפריחה, במקום שיש רק מהומה ריקה של ספסרות. דונם אחד עובר עשר פעמים מיד ליד, וכל פעם עולה מחירו, ואנו חושבים, שזוהי עליה וגיאות. אין ערך לקרקע מלבד מה שהיא יכולה ליתן לבני־אדם למזונותיהם בשעת חירום וסכנה. אנו עושים בקרקע מה שהספסרות בשעת המלחמה והמהפכות היתה עושה ללחם. שק־הקמח היה עובר עשרות פעמים מיד ליד, ויש שהיה מגיע שוב ושוב לאותה היד, ומחירו היה עולה ומגיע לסכומים מבהילים, אבל סוף סוף לא היה זה אלא שק קמח, ה,מיליונים' ה־מדומים התנדפו כעשן.

„סימן שלישי למחלתנו הוא — הבריחה מן הכפר אל העיר. נתברכנו בפועל העברי, שיצא אל הכפר לחדש את יסודות חיינו, לקשרנו אל האדמה. והנה עכשיו, עם מהומת־השקר של הגיאות בעיר, עוזב הפועל את הכפר, ועובר לחיים הקלים שבעיר.

„ומכאן גם תקלה אחרת, סימן רביעי למחלת השעה — העבודה הזרה. הכיבוש הגדול של עשרות שנים, המיבצר הלאומי הגדול, העבודה העברית, הולך ונת־רב לעינינו. ואין אנו שואלים את עצמנו, מה נעשה מחר ביום פקודה וסכנה, כשפועלים נכרים ימלאו את מושבותינו, מי יעמוד לנו, מי יגן עלינו ביום סערה ושואה...

„והנה הסימן העיקרי למחלת השעה — ההתפוררות הפנימית האיומה, ריבוי המפלגות, שנאת־אחים, ה־אוכלת בנו בכל פה, מעשי הרס והחורבן הפנימי של המפלגות הקיצוניות, כפי שהם מתגלים מסביב ל־משפט הידוע (משפט רצח ארלוזורוב — ד.ת.).

„ולוואי שאזכה לראות בשובי אל הארץ סימנים של הבראה" (ההד, שנה תשיעית, חוברת י', תמוז תרצ"ד). ולא זכה ולא זכינו. דומה שכל מי שבא להוסיף על הדברים הללו אינו אלא גורע.

כאשר קראתי את דבריו האחרונים הללו של ביא־ליק, שיערתי שאולי נדפסו גם בעיתונים אחרים בני התקופה. נתתי זאת לקריאה לפרופ' שמואל ורסס והוא אמר לי מייד, שהדברים נראים לו מוכרים. ביום שלאחר־מכן הראני בטובו את השבועון ,בדרך', שבועון שיצא לאור בוואראשה בעריכתו של א"ל יעקו־בוביץ. שם, בגליון א' באב תרצ"ד (13.7.1934), דהיינו עשרה ימים לאחר פטירתו של המשורר, נת־פרסמו אותם דברים מלה במלה פרט למשפט אחד („חסד גדול עשה לנו הגורל, שנתברכנו בפועל ה־עברי" וכו') ולמשפט האחרון „חולה הוא הישוב, וחולה תל־אביב שלנו. ואני מברך אתכם ואותי, שאזכה לראות בשובי אל הארץ סמנים של הבראה".

□

היצירה והפרשן

ש. שלום מספר עוד על דברים ששמע מפיו של ביאליק: „בדידי הוה עובדא, הוזמנתי פעם לקונצרט של תזמורת מהוללת וסירבתי ללכת. טענתי שאינני מבין כלום במוסיקה. ומכיר בי ידידי המבקר, שהוא מבין גדול בעניינים אלה והבטיח לי, שהוא יפרש לי בשעת הנגינה בלחישה כל מה שטעון פירוש ואז אבין. וכן היה. כל פעם שהתקשיתי בהבנה, הסתכל ידידי בתוכנית וגחן ולחש לי מה שלחש, והנה אורו עיני ותצילינה אזני לשמוע. הבינותי את הכל. מש־נסתיים הקונצרט, פנה המנצח מעל הבמה אל הקהל ואמר: — אנו מתנצלים, שמחמת מחלתו של הנגן הראשי לא יכולנו לנגן את היצירה הרשומה בתוכ־נית, ונאלצנו לנגן יצירה אחרת..." (שם עמ' 44־45).

מה הולמים הדברים הללו פרשנים ומבקרים מסו־יימים של יצירות בכל תחומי האמנות והספרות, שאם הפירוש או הביקורת שלהם אינו מתאים ל־יצירה אחת, הריהו מתאים ליצירה אחרת..

□

סוד שתיקתו של ביאליק

בספרו, הנזכר בראש דברינו, מספר ש. שלום, שבזמן לימודיו בסמינר המזרחי בירושלים ניתנה לו רשות על־ידי מנהל הסמינר, הוא הסופר אליעזר מאיר ליפשיץ, „אחד מבעלי הסגנון המעולים שב־דורו", לכתוב „חיבור חפשי", והוא בחר לכתוב על „מגילת האש", „בין השאר הבעתי בחיבורי את הדעה, שמי שהגיע לפסגה כזאת ולהתלהבות כזאת של שירה, ניצב על סף הדממה הגדולה אשר שם הא־לוהים, וקשרתי לכך חידת ,שתיקתו של ביא־ליק' — — — כעבור שלושים שנה, כאשר ביקרתי בפאריס בביתה של הפסלת חנה אורלוב — — — היא סיפרה לי דברים מפי ביאליק, שהעלו בזכרוני את חיבור הנעורים שלי. לדבריה שאלה את ביאליק — — — מדוע אינו ממשיך לכתוב את שיריו. ביאליק השיב לה — והיא מסרה לי, לבקשתי את הדברים בלשונו ממש — שכל זמן שכתב שירה חייו לא היו חיים, והיה מתהלך נסער ומרוגש, מחוץ לזרם החיים הרגיל, ועתה שוב אין בכוחו לשאת זאת, והוא גמר אומר לחיות את שארית ימיו ככל האדם" (שם עמ' 14־15). דומה שהסבר זה של המשורר יפה כוחו להבנת חידת שתיקתו.

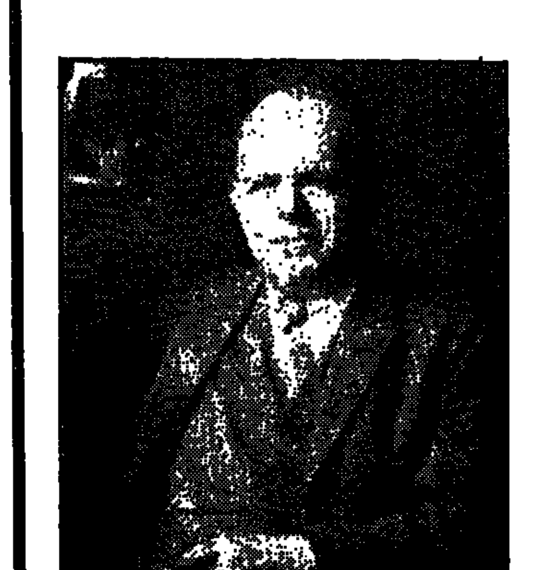

ת.נ. ביאליק

איריס כונר

א

קְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל.
אַבְשָׁלוֹם יוֹשֵׁב בַּחֲשֵׁכָה. שְׂעָרוֹ
גָּדֵל פֶּרַע. עֵינָיו
לְבָנוֹת.
אֵין הוּא שׁוֹמֵעַ לְךָ. קְרָא בְּקוֹל
הָיִיתָ
יָפֶה מִכָּל הַנְּעָרִים. נוֹהַרְתָּ
יָפֶה מִכֻּלָּם.

קְרָא בְּקוֹל. אֱמֹר אֶת שְׁמִי
בְּקוֹל גָּדוֹל. הַחֹשֶׁךְ רוֹבֵץ סְבִיבִי,
חַיָּה מַמְתִּיקָה

מִצְוָה לְנֻגַּע. אֵינֶנִּי יָכוֹל.
שָׁמַיִם וָאָרֶץ סַמּוּ סְבִיבִי, לוֹעֲגִים בְּקוֹל
וַאֲנִי תָּלוּי בִּשְׂעָרִי
עַל הָאֵלָה.

מַיִם נִקְווּ עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה.
מִי אֲהַבְתָּהּ. אֱמֹר
וְהַמָּטָר יָרַד שֵׁנִית. אֱמֹר
אֶת שְׁמִי וְקָרְאוּנִי יָשׁוּב. יוֹשֵׁב בַּחֲשֵׁכָה
לַשָּׁוְא צִפִּיתִי לְמִלַּת סְלִיחָה.
אַתָּה רָחוֹק.
פָּנֶיךָ נִטְבְּעוּ בְּאֹדֶן חֲלוֹמִי
אַתָּה אָהַבְתָּ רַק אוֹתִי
אֱמֹר זֹאת שׁוּב.

אָהַבְתִּי רַק אוֹתְךָ. בָּגַדְתִּי בְּךָ.
אֱמֹר אֶת שְׁמִי וְהַמָּטָר יֵרֵד
בִּצְלִיל סְלִיחָה.

דעה אישית

ציונ־דרך?

מאת עמנואל בר־קדמא

אין ספק, לביתן החדש לאמנות ישראלית נכונו עתידות גדולים. יש שם קירות גבוהים, אור יפה, מרחב. סוף־סוף, גם האמנות הישראלית נכנסה, במוזיאון־ישראל, לווילה. ביום ראשון שעבר, כשהעסק נחנך, היו שם הרבה שמאלץ וגלאנץ, חיוכים מאוזן עד אוזן. תורמים, אמנים ואוצרים התחככו בחברותא חמה ומבסוטה־מעצמה.

אף אחד לא אמר מלה רעה על שום דבר. עם נרות־חנוכה ומוסיקה של מעליות (את הפונצ'־קעס והפונץ' קיבלו רק אח"מים כחורי־אח"מים), קשה שלא להיות וזוהרדעת. ראיתי שם ופגשתי, גם שם, אנשים לא־מאושרים. אבל הם נטרו את זה בליבם. מי רוצה, תחת האור החגיגי ומול קהל־הארועים המקושט, להישמע כמו כלב נובח מול שיירה עוברת.

אבל, בין עכשיו ובין העתידות הגדולים שבדרך – יש תערוכת־הפתיחה: ציונ־דרך באמנות ישראל. כאן השירכה, או שמא נאמר סירחה, היא גדולה. מה שנעשה כאן זו לא פרישה היסטורית, אלא שיכתוב היסטורי. מה שיותר חמור הוא, שגם השיכתוב נעשה בהיסח־הדעת וללא נטילת אחריות מדעית. גם בעריכה מגמתית צריך להיות ביסוס. עורכי־התנ"ך, המגמתיים כמובן, נתנו ציונים למי שעשה את הטוב/רע בעיני ה'.

★

וזה מביא אותנו הישר אל הקטלוג. זהו ספרון גדול, בפורמאט של עיתון־ערב, שרק שני דפיו המרכזיים מוקדשים למשתתפיה הממשיים של התערוכה. כמו תוכניה של הצגה. כל היתר הוא סינתיזה בין פרישה היסטורית סלקטיבית ובין הדפסת רפרודוקציות עם תמלילים־מסבירים של יצירות אמנים, האמורים להיות קשורים לכותרת התערוכה. הווה־אומר: אמנים שהם בבחינת ציונ־דרך. רק שלגבי חלק מהם אין שום קשר ממשי עם התערוכה עצמה.

קחו, למשל, אמן כמו יצחק פרנקל־פרנל. הקטלוג מציג אותו כראשון הציירים המופשטים בישראל, כמי שכפר ב„מורחיום" המקומי ודגל באידיאולוגיה אוניברסאלית – דור שלם לפני אופקים־חדשים. שלא לדבר על כך, שהוא מורם של לבנון, קסטנוגי, הנדלר, הולצמן ואחרים. אבל מהז כל זה עוד לא נותן לו ויזה אל הקירות של התערוכה.

הדוגמה הזאת מחשידה בעיני את אוצר־התערוכה (ועורך הקטלוג), יגאל צלמונה, בשימוש בקטלוג לצורכי אליבי. אומנם – יאמר האוצר־עורך – פלוני אינו מופיע בתערוכה, אבל תראו איזה יופי כתבנו עליו בקטלוג.

המיקרה החמור יותר הוא מיקרהו של אליהו גת, קולוריסט פר־אקסלאנס, מורה ובעל־תורה משלו, שריכז סביבו קבוצות של אמנים. לא בקטלוג ולא בתערוכה.

אני מסתפק רק במיקרים בודדים, משום קוצר־היריעה.

גם הקטלוג וגם התערוכה אינם סקירה היסטורית של אמנות־ישראל. זהו מיסמך־הניצחון של „משפחת זריצקי" על „משפחת ארדון". זו תערוכה של שושלת אחת, עם כמה חריגים, באמנות ישראל. אני יכול להצביע על קטעים שלמים של היסטוריה וגיאוגרפיה באמנות הישראלית, שאינם מיוצגים כלל, או מיוצגים בצורה מגומדת. אני יכול להזכיר כמה שמות, מהקשרים שונים, מאסכולות שונות, מגילים שונים. בין היתר: חיים אתר, יוחנן סימון, שמואל בק, יוסל ברגנר, נפתלי בזם, חיים גליקסברג, משה מוקדי, דני קרוון.

★

ומכאן, אל התערוכה עצמה. היא מתחלקת לשניים: אולם־מבוא, ובו החלק ההיסטורי, ואולם־הביתן עצמו, הנותן תמונת־מצב עכשווית.

על האמינות ההיסטורית של התערוכה כבר דיברנו. צריך לייחד כמה דברים ביחס לאקולוגיה של אולם־המבוא. זהו חלל מפוצל בקירות־חוצצים, שעליו תלוי, בצפיפות של סלאם בכלכתה, כל מה שקרה באמנות הישראלית בין הביל"ויים והחודש שעבר. כל זה, בתאורה היאה יותר למעשה־האהבה מאשר לתצוגה אמנותית המבקשת לכבד את מוצגיה. וזו, כנראה, ההסבר להבעת־העלבון שאיתרתי על פניהם של כמה אמנים, הנוכחים אומנם על הקירות – אבל, לכל הרוחות, איך?!

ובאשר לאולם הגדול: אין לי הרבה חילוקי־דיעות עם האוצר, ואם יש – זה לגיטימי. רק כמה הערות קטנות, כגון זו – או, כן – לא רק מנשה קדישמן אינו מיוצג בתערוכה במיטבו. גם אחרים. אני יודע שבמוזיאון־ישראל מצויות עבודות יותר טובות של קדישמן מאשר זו שנרכשה והוצגה בניו־יורק בידי איילה זקס־אברמוב בהבזק של התפעמות.

ועוד: נחום טבת הוא פסל מצויין. על עבודתו, פסל קיר־רצפה, התלויה בתערוכה, אפשר להגיד רק דברים טובים. אלא שטבת, כמו שהוא תלוי, ממוקם כאילו הוא הדבר החשוב ביותר הקורה בפיסול הישראלי. ואין זה, כמובן, כך.

והתערוכה הזאת מאזכרת תערוכה דידאקטית־היסטורית אחרת, תערוכת אמן־חבורה־זמן, שהוצגה לפני כמה שנים במוזיאון תל־אביב. עקרון־החלוקה היה דומה: חלק היסטורי, לעומת הכאן־ועכשיו. האוצרת דאז, שרה ברייטברג־סמל, היא אישיות בעלת השקפת־עולם אמנותית מוצקת ומוכרת. אני נזכר בגעגועים במידת הכבוד, ההערכה וההערכה ההיסטורית נטולת־הפניות שלפניהם הוריתי את הכובע בתערוכה ההיא.

מכתבים לעורך

המבקר רואה מהירהורי לבו

ביקורתו של יוסף אורן על ספרי „זליג מיינץ ובגעגועיו אל המוות", (מוסף זה 13.12.1985), מעו־רבת חמיתה, זעם וגיחוך. הרי לך שיעור בסיסי לעיתונאי מתחיל כיצד להחדיר את דעותיך האי־שיות, אפילו תמורת מחיקת האמת מקוראיך.

יוסף אורן טוען שאני מטיף לגזענות, להתבד־לות ולטוהר הגזע. הוא שולף קטע מסיפורי, מוחק מתוכו שלושה משפטים הסותרים את הנחתו, ו־קובע קביעות חד־משמעיות.

להלן הקטע כולל משפטים (באות מודגשת), שאותם בחר המבקר לצנזר:

„מה לא עשו היהודים כדי להתחבב על האומה הארורה הזאת. איך חיזרו אחריה במשך השנים. איך התקרבו והתרחקו. איך עלו אליה ואיך ירדו ממנה. אך היא הפנתה ראשה מהם ושילחה אותם חזרה לתפוצות. שוב באו אליה. עתה ניסו להתחכם לה. איך שידלו אותה בעגות ביעור קוצים וייבוש ביצות, ועקירת עשבים שוטים, ונירוש ערבים. משנשארה בבדידותה יצאו לפייס אותה. איך לבשו גלימות וכאפיות כדי להדמות לתושביה הקבועים. איך שינו את עור גופם. איך העשירו את שפתם במלים ועיצורים משפת־ערב. אולם עתה היה עליהם להתחרות בחיזוריהם של המגורשים הער־ביים שהשתדלו להתחבב עליה מחדש".

אורן טוען כי אני מאשים את מגשימי הציונות בהתמזרחות ובלבנטיניזציה, וכי לדעתי הם ראויים לעונש על שהעזו להידמות לערבים, בבחינת מי שיעז להיות דומה לערבי סופו להיענש. אלא מאי, אותם משפטים העוסקים בבעיה האמיתית – ש־הציונות דאגה למעשה לסילוקם, לגירושם, ולני־שולם של הערבים, כדי להתחבב על האדמה הזאת, אורן מסלק. הם לא מתאימים לו. ואכן, כיצד אפ־שר להאשים בגזענות ובהטפה לטוהר הגזע, את מי שטוען כי גם לערבים זכות שווה על פיסת ה־קרקע האהובה?

וזהי רק דוגמה אחת משלל שגיאות הציטוט, התעלמות מהאירוניה וההשמטות המכוונות ש־עושה אורן בספרי, רק כדי לבנות משהו או משהו הנשגב מבינתי. זכותו של המבקר לטעון כי אינני סופר חשוב, זכותו לחשוב שספרי אינו ראוי להד־פסה. הקורא ישפוט ביננו. אולם להאשים אותי ב־הירהורי לבו הסמויים, על כך אני נזעק.

תל־אביב — איתמר לוי

יוסף אורן משיב:

בדקתי מחדש את נוסח דברי ולא מצאתי משפט האומר שאיתמר לוי הינו גזען. עניינו של המבקר הוא עם הספר ולא עם המחבר, והקטע שהמחבר טורח להביאו עתה בשלמותו מדבר אף הוא בעד עצמו, כשם שהספר בשלמותו זועק את הדברים.

אירועים והופעות

פרס ש. שלום

ועדת השופטים של „פרס שלום עליכם לספרות ולאמנות על־שם [illegible]" החליטה להעניק את הפרס לשנת 1985 למשורר ש. שלום. טקס הענקת הפרס יתקיים ביום ראשון (29.12.85), בשעה 19.30, בבית שלום־עליכם, רחוב [illegible] 3, תל־אביב.

מלחמת אלוהים וארוס

סיפורת

אפיקורוס בעל כורחו

אפיקורוס בעל כורחו / יהושע בר־יוסף / כתר / 295 עמודים.

בר־יוסף חוזר כאן לחומר הגודש את כתיבתו בשנים האחרונות: מלחמת אלו־הים וארוס, כשהשני ידו על העליונה. הגיבור הוא הפעם הרמ"א (ריש מתיבתא) עקיפא („קיבא") יונגמן, ראש ישיבה של חוזרים בתשובה שהיצר הרע מכניע אותו, תחילה בעישון סיגריות בשבת ואחר־כך בעניינים שבינו לבינה. מוטב לומר בינו לבינתן, כי במהלך הספר עובר רבינו כמה וכמה מיטות משונות, וסופו שהוא פורש בכלל מן העולם החרדי ועם פטירת אשתו הוא עובר לחיות עם המאהבת ה־אחרונה שלו ועוסק בחיבור „מורה דרך לספקנים". בקיצור, בר־יוסף מעמיד כאן את מאה שערים וחייה באור לא שמח.

תנאים של קיפאון

הקיפאון הגדול / אריה רודריגז / רשפים / 64 עמודים.

ראומה, אשה בת ששים ושש, המתפר־נסת כעובדת ניקיון במשרדה של שגרי־רות, באה מדי ערב אל ביתו של אלברט, איש שרגליו משותקות ובנעוריה היה אה־בתה הגדולה. מאז התאלמנו שניהם והיא מובילה אותו מדי יום לטיול אל שפת־הים בכיסא הגלגלים שלו ומכינה לו ארו־חת־ערב. האם יש אכן אפשרות של ליב־לוב אהבה מחודשת? אם ישנה, אין היא מתממשת בסיפור „הקפאון הגדול" שהוא אחד משבעה סיפורים קצרים בספר.

גורלות של נשים

תחרה / שירלי קונרן / מאנגלית: נורית יהודאי / ספרי ארז / 555 עמודים.

כוכבת קולנוע מפורסמת מזמינה לפגי־שה במלון־פאר ניו־יורקי ארבע נשות קריירה עשירות, בנות ארבעים ושבע: בעלת אחוזה וכרמי יין מצרפת, עורכת שבועון מצליח, רעייתו של חוקר נודע וסופרת מפורסמת. כל אחת מהארבע סבו־רה שרק היא הוזמנה והן מופתעות להי־פגש ועוד יותר מופתעות כשהכוכבת הצעירה נכנסת ומטיחה בפניהן שאלה זועמת: „קדימה, כלבות! מי מכן היא אמי?" וכך נגולים מכאן סי־פורי חייהן של ארבע הנשים, ש־נעוריהן עברו עליהן במחזור אחד בפני־מייה. לבסוף מתברר גם מי מהן ילדה את הבת בהיותה בת חמש עשרה ומתבררת גם זהותו של האב, נסיך ערבי עשיר ומפונק. עיקרו של הספר הוא גילגולי החיים עתירי התפניות וההאהבות של כל חמש הנשים ואם הספר נבחר לשמש יסוד לסידרה עלילתית טלוויזיונית, הרי הקורא לא יתקשה לחוש שהיסוד לכך מונח בסי־פור עצמו, המכיל את כל הנתונים לתסריט כזה.

ריגול ורצח

במלכודת ההיסטוריה / מרק סיגו־ביין / תגא / 224 עמודים.

מדובר בסיפור מתח וריגול ישראלי־מקורי הסובב סביב רשת ריגול סובייטית בישראל וריגול־נגדי ישראלי. בפרשה זו משתלב רצח של סטודנטית יהודיה המת־רחש בספריית האוניברסיטה, שבסופו של דבר מתגלה כרצח מדומה ומבוייש. את פרשת הרצח הזה חוקר בשנינות רבה ידי־דה של הנרצחת, אבל אפילו הוא אינו מצליח, כמעט עד לעמוד האחרון, לגלות את כל האמת, המצוייה ממש מתחת לחוט־מו. תקציר זה מסופר כאן במעורפל, כי לא יהיה זה הוגן לשלול מהקורא את ההפ־תעות הצפויות לו.

נגן הג'יאז המסומם

נשק סודי / חוליו קורטאזאר / מספרדית: ישעיהו אוסטרירן / כתר / 164 עמודים.

את חוליו קורטאזאר (1916 עד 1984) הכיר הקורא העברי לראשונה ב„חיות טרף" ועכשיו ראה אור קובץ סיפורים שני של הסופר היהודי הזה, שנולד בבריסל להורים ארגנטינאים, התגורר בבואנוס איירס ומ־1951 השתקע בפאריס. חיי נדו־דים אלה (הוא גם הירבה לבקר בארצות־הברית) מיזגו בו השפעות ספרותיות אי־רופיות עם דרום־אמריקאיות — קוקטו ואלפרד ז'ארי ובורחאס בכפיפה אחת. כתיבתו נוטה אל הסוריאליסטי והפנטאס־טי ובעולמו שוררת אימה מפני הבלתי־אנושי והזדוני. בספר נכללו חמישה סי־פורים והמרכזי שבהם הוא „הרודף" ש־ענייננו חייו ומותו של נגן ג'יאז מסומם.

שירה

אנתולוגיה אישית

שירי שנות השבעים — מבחר שירה ישראלית / בעריכת חיים עומר / תמוז / 126 עמודים.

זוהי אנתולוגיה שראתה אור ראשון לפני כעשר שנים ויוצאת עתה מחדש בתיקונים ובתוספות. מדובר באנתולוגיה אישית מאוד, נטולת יומרה ל„ייצוגיות" ולשיטתיות. לכן, למשל, שירי משורר אחד אינם מקובצים בה אלא פזורים ב־מקומות שונים בספר. אין גם עקרון כרו־נולוגי או תימאטי בעריכה והכל נתון לתחושת העורך. מוצגים כאן דוד אבידן, חיים באר, מנחם בן, אורי ברנשטיין, חיים גורי, אמיר גלבע, יונה וולך, מאיר ויזלטיר, נתן זך, זלדה, אברהם חלפי, יהודה עמיחי, דליה רביקוביץ, פנחס שדה ורבים וטובים אחרים, ובתוכם גם בעל ההוצאה, אהרן בר. על המיבחר אפשר, כמובן, להתווכח עד בלי גבול, אבל כותב שורות אלה מתרשם שאווירת השירה של שנות השבעים באמת מוצאת כאן ביטוי.

רחל חוזרת

בגני נטעתיך — שירי רחל / תמוז / 167 עמודים.

רחל היא איכשהו הלהיט האחרון של המו"לות הישראלית. תחילה היה לנו ה־כרך הצנוע „שירת רחל" בהוצאת „דבר" ומתוכו קראו דורות של קוראים בשקיקה את השירה הזכה הזאת. אחר־כך נוספו „שירי רחל ומכתביה בכתב־ידה" ולאח־רונה ההוצאה האלבומית הכבדה „רחל", עם מבוא ותמונות ותבנית גדולה. והנה עוד מהדורה, הכוללת הפעם את 144 ה־שירים המקוריים, בכותרת חדשה ועם סי־דור חדש ועוד חידוש קטן ומועיל — מפתח של השורות הראשונות. שיהיה.

חינוך

חינוך לאמנות

הילד ויצירתו האמנותית / דן אמתי / זמורה, ביתן / 188 עמו־דים.

דן אמיתי כבר כתב כמה ספרים מועי־לים על חינוך אמנותי ועל תיאטרון בובות וספרו זה, בתבנית אלבומית ובהוצאה שו־פעת צבע ומשוכללת, הוא כעין סיכום ומדריך כולל להוראת האמנות. יש בו שני צירים: האחד עוסק בהבנת המניעים ה־פסיכולוגיים של ילדים בגילים שונים ל־יצירה אמנותית פלאסטית והשני דן בצורה המעשית ביותר בעבודת החינוך האמנותי, הן מצד הקניית ראשית הידע וההבנה בהתבוננות באמנות והן מצד היצירה ה־עצמית. הספר מבחין בין תקופת היצירה הקדם־ריאליסטית (גיל 9 עד 11) לתקופה הריאליסטית (גיל 12 עד 15), שבה מאמ־צים הילדים גישה חדשה, שמקורה בתחו־שת מעורבות עם המציאות והתבוננות בה מנקודת תצפית קבועה. מצד החינוך ל־התבוננות באמנות, המחבר דוחה את הק־ניית תולדות האמנות ומציע להתרכז ב־בירור הבעיות האמנותיות ודרכי ההבעה בתמונה עצמה, תוך המחשת שיטה זו. בהוראת הציור, הוא רואה את תפקידו העיקרי של המורה כמעודד יוזמות וכ־מאציל השראה. פרק נרחב בספר עוסק בהסדרת הטכניקות המתאימות לשיעורי ציור, וכל הספר גדוש במיבחר מרהיב של ציורי ילדים.

מורים על מורים

להיות מורה / ליקטה וערכה רות פריאל / דברי מבוא וקישור יפרח חביב / תגא / 169 עמודים.

להיות מורה זה מיקצוע, אך גם ייעוד וגם חוויה. הספר מבקש לבטא את כל צדדיה של החוויה הזאת באמצעות אנתו־לוגיה שבה נכללו דברי ספרות ותיעוד משל מורים וסופרים־מורים, בתוכם יעקב חורגין, צבי שרפשטיין, יאנוש קורצ'אק, ד"ר ברוך בן־יהודה, יפרח חביב ואחרים. מתוך סיפורים וזיכרונות עולים כאן יומו הראשון של המורה בכיתה, היחסים עם התלמידים, טיפוסי תלמידים, קשיים ומצ־בים מביכים בכיתה, סיום שנת הלימודים, מיפגש עם תלמידים לשעבר ועוד נושאים מעין אלה, סדורים לענייניהם בפרקים מיוחדים להם.

מחקרים

דיברות לדורות

עשרת הדיברות בראי הדורות / ערך בן־ציון סגל / הוצאת י"ל מאגנס / ח' + 414 עמודים + 20 עמודי תמונות.

מומחה שנון אחד למדעי היהדות אמר פעם שהכל שנאמר בתורה „לא תגנוב" ברור, חד וחלק, אילו נכתב באחד מספרי השו"ת „מנהג ישראל הוא שלא לגנוב", אפשר שיראי־השם היו מייחסים חשיבות וחומרה לאיסור זה בהלכתם. מכל מקום, עשרת הדיברות תופסים מקום מרכזי ב־תורה כתמצית של תורת המידות המקר־אית והשפעתם מרחיקת־לכת גם מעבר לגבולות היהדות. הספר שלפנינו מכנס י"ח מחקרים מעניינים בעשרת הדיברות, אם מצידם ההגותי והתוכני, אם מצידם ההיס־טורי ואם מצידם ה„טכני", כל המחקרים הם פרי עבודתם של טובי המומחים, איש בתחומו, ורק מקוצר המצע נצטרך להס־תפק באיזכור חלקי. פותח את הקובץ מח־קר מקיף של משה ויינפלד על ייחודם ומקומם של עשרת הדיברות במסורת יש־ראל, ולחלקים של אותו נושא נדרשים גם מאיר וייס (הדיברות בפי הנביאים), יהושע עמיר (הדיברות על פי פילון), א"א אורבך (מעמדם בעבודה ובתפילה), ר' שלום אלבק (הדיברות ועיקרי האמונה), נתן רוטנשטרייך דן ביחס שבין הדיברות והאדם ודוד פלוסר בוחן את עיקבותיהם בברית החדשה. על עשרת הדיברות בספ־רות הפיוטים כותבים אהרן מירסקי, עזרא פליישר, יהושע בלאו ויהודה רצבי. ושני מאמרים עוסקים אפילו בצד האמנותי ש־להם — לוחות הברית כסמל היהדות (גד בן־עמי צרפתי) וציורים — במחזור אשכנזי מן המאה הי"ג (בצלאל נרקיס).

אורי סלע
ממכבש הדפוס

שער „הילד ויצירתו האמנותית"
עיצוב: שלמה חותם.
ציור: עדה אמתי (בת 13)

הקיבוץ המאוחד בהגנה

לצבא יהודי עצמאי — הקיבוץ המאוחד בהגנה 1939־1945 / אורי ברנס / יד טבנקין המכון לחקר [illegible], הקיבוץ המאוחד / 479 עמודים + 16 עמודי תמונות.

זה הכרך השני והמשלים (הראשון דן ב־1923 עד 1939) את המחקר המקיף על מעורבותו של הקיבוץ המאוחד בתחומי הגנה וביטחון. הספר נפתח בתקופת הספר הלבן ופרוץ מלחמת־העולם השנייה, כ־אשר היישוב נקלע לאותה סיטואציה ש־עליה אמר ב.ג. כי „נילחם בספר הלבן כאילו לא היה היטלר ונילחם בהיטלר כאילו לא היה ספר לבן". נדונים בו ה־גיוס לצבא, המאבק נגד גזירות העליה (לרבות פרשות „פטריה", „סטרומה", אנ־יות המעפילים שטבעו וטובעו), הקמת ה־פלמ"ח ומעורבותו של הקיבוץ בפיתוחו, ההכנות לאפשרות של פלישה נאצית דרך מצרים, המאבק נגד חיפושי הנשק של הבריטים, פרשת הצנחנים, התגייסות תנו־עות הנוער, העמדות הפוליטיות של ה־קיבוץ המאוחד בענייני הזמן, פעולות חב־רי הקיבוץ בצבא הבריטי ועוד. הספר מיוסד על מקורות כתובים רבים ומקצתם מובאים כנספחים.

חפירות גמלא: עידכון

גמלא / שמריה גוטמן / מהדורה מורחבת ומעודכנת — שמונה עו־נות חפירה בגמלא / הקיבוץ ה־מאוחד / 149 עמודים + 16 עמודי־תמונות + מפה.

עונת חפירות נוספת בגמלא העלתה מן האדמה שפע של ראשי־חץ, צלמיות, מט־בעות, תכשיטים ועוד וחייבה להרחיב ולעדכן את דו"ח המחקר בפרק נרחב חדש, וזה מה שנעשה במהדורה שלפנינו.

האיש שלחם בדמשק

Despatches from Damascus / Michael G. Fry, Itamar Rabinovich / Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, The Shiloah Institute, Tel Aviv University — School of International Relations, University of South California / 225 pages.

גילברט מק־קרת כיהן כקונסול בריטי בדמשק בשנות השלושים: אלה היו שנים רבות פעילות, שנים של תסיסה לאומנית ערבית בסוריה ובארץ־ישראל, וכאן לבשה תסיסה זו צורה של טרור ערבי החל מ־שנת 1936. מק־קרת דיווח לשרי־החוץ הבריטיים, למשרד־החוץ הבריטי ולגור־מים אחרים על המצב הפוליטי, מסר מידע רב והוסיף הארות, פרשנויות והשקפות משלו. מתוך דיווחיו אלה, מתפרסמים ב־ספר 51 מסמכים המהווים עדויות ממקור ראשון על ההתרחשויות שבין 1933 ל־1939. הקורא הישראלי ימצא כאן, בין השאר, ידיעות הקשורות במתרחש בארץ־ישראל ובמאבק הבריטי במנהיגי הערב־הערבי וייתקל בשמותיהם של אישים ה־זכורים למי שחי בתקופת המנדט, כמו סר צ'ארלס טיגארט (על שמו נקראו „מב־צרי טיגארט" המפורסמים של ממשלת המנדט) ואחרים. יש גם מיסמכים הקשו־רים באיומים של ערבים להתנקש בחייו של מק־קרת. למיסמכים הוסיפו העורכים מבוא מקיף הדן בעיקר במדיניות הברי־טית במזרח־התיכון בשנות השלושים. חבל רק שאין לספר מפתח אישים וענ־יינים שהיה מגדיל את ערכו השימושי.

פדיון שבויים באיטליה

איטליה — כרך ה נ"ב / בעריכת ר. בונפיל, י. סרמוניטה / הוצאת י"ל מאגנס / קי"ח + 144 עמודים.

על דרכי פידיון שבויים יהודיים באי־רופה של המאה הט"ו אנו לומדים כאן מצרור של ששים ותשע איגרות של יוסף הכהן, היסטוריון יהודי איטלקי, שמפרסם כאן אברהם דוד. באיגרותיו, מזעיק האיש שמים וארץ במאמציו לגייס ממון לעניין זה, אך מהאיגרות אפשר ללמוד גם על עסקי מישפחתו ועל מאורעות הזמן בכלל. מחקרים אחרים, בעברית ובלועזית, עוס־קים באישיותו של יעקב בן־אליה שנודע באיגרת חריפה כנגד מומר מסית ומדיח (קנת סטאו), בעבריה מן האדומים ומסורות תרגום השבעים (יוהנה ווינברג), ב„חבו־רת צעירים" יהודיים באיטליה של המאה הי"ז (אליוט הורוביץ), בתנועה משיחית לא־נודעת שקמה בצפון איטליה ב־1290 (סילוויה שיין) ובמקורות לתולדות יהודי סרדיניה (מאורו פירני).

עיון

לאספני יודאיקה

A Collectors' Guide to Judaica / Jay Weinstein / Steimatzky / 240 pages + XXXII plates.

האספנות עלתה לגדולה בדורנו. מתח־ביב צדדי (שיש הקושרים אותו לנטיות־נפש ילדותיות) הפכה לענף השקעה מקו־בל, שבו האמנות של לקנות־בזול־למכור־ביוקר שוכללה עד דק. ג'יי ויינשטיין, ה־עומדת בראש מחלקת היודאיקה של בית־המכירות הפומביות סותבי"ס בניו־יורק, מגישה באלבום המהודר הזה מדריך מקיף לאספנים מושבעים, הכולל פרקים כלליים על אמנות יהודית וסיגנונותיה וכן פרקים מפורטים על עבודות מתכת, מנורות שבת ופמוטים, גביעי קידוש, קופסאות בשמים, קישוטי ספר התורה, קופסאות צדקה, קופ־סאות לאתרוגים, מנורות חנוכה, רעשנים ושאר אביזרי פורים, אביזרי ליל הסדר מקערות ועד כוסות אליהו, אריגים ושטי־חים, כלי זכוכית וקראמיקה, ציורים והד־פסים, כתובות, קמעות, מזוזות, תפילין, שעונים, חפצי „בצלאל" ועוד. חסר כאן דיון, לפחות תמציתי, על ספרים וכתבי־יד, אך לעומת זאת יש גם פרק על זיופים וכיצד להיזהר מהם. עוד ימצא כאן האספן מדריך מחירים, לוח תאריכים עבריים, מילון מונחים, רשימה של מוזיאונים ל־אוספים של יודאיקה, ביבליוגרפיה נב־חרת, מפתח ושפע תמונות, רבות מהן בצבעים.

צבעי מולדת

The Israelis — Photographs of a Day in May / Amos Elon / Keter and Harvy N. Abrams / 256 pages.

אל מדף האלבומים, ואולי יותר נכון לומר אל שולחן הקפה, הצטרף באחרונה אלבום מפואר צבעוני המבקש לשקף את חיי ישראל על־ידי תצלומים של 55 צלמים שנעשו (באמת או לכאורה) ביום אחד ויחיד, הוא ה־10 במאי 1984, למן השעה 6 בבוקר — שבה עלה קיבוצניק ביזרעאל על הטרקטור שלו — ועד לשעה 3 בבוקר למחרת, שבה נמשכו הזימרה והנגינה ב־דיסקוטק תל־אביבי. אלבום זה נשפט כבר בעיתונות על פי יומרתו, שאולי אינו עומד בה עד תום, אבל אם להתבונן בו כפשוטו, הרי זה אוסף סטגוני של מראות ישראליים, מוצלח להפליא בתמונות הנוף וההדרות שבו ולגמרי לא רע בתמונות האדם שבו. צריך לקוות שיזכה להצלחה בעולם (השותף השני להוצאה, הארי אב־ראמס, הוא מו"ל רב־יוקרה של ספרי אמנות בארצות־הברית) ויעזור לשלוח תיירים לארץ. מלאכת הספר היא ברמה המקובלת בעולם.

משנחאי לירושלים

Shanghai Lost, Jerusalem Regained / Judith Ben-Eliezer / Steimatzky / 445 pages.

עוד לא סופר הרבה על הקהילה היהו־דית בשאנחאי שבסין, עיר שאליה היגרו בראשית המאה יהודים מרוסיה ומליטא בעיקר והתייהדה בכך שהאנטישמיות לא היתה ידועה בה כלל. שאנחאי היתה עיר מיסחר בינלאומית תוססת והיהודים ש־השתקעו בה נכבשו רובם ככולם לרעיון הציוני בנוסחו הרביזיוניסטי, עלו אחר־כך לארץ ומקצתם מילאו פה תפקידים נכב־דים הן במאבק להקמת המדינה והן ב־מדינה אחרי קומה. יהודית האסר, לימים יהודית בן־אליעזר, מספרת פה את קורות הקהילה הזאת מנקודת־מבטה. מתוארות התהפוכות הפוליטיות והמלחמות שעברו על הארץ הענקית, ממיצעדו של הגנראל צ'אן קאי־שק בבירכתו של ד"ר סון יאט־סן למיגור שילטון שושלת מאנצ'ו האכ־זרית, המאבק בין הכיתות המהפכניות, הכיבוש היפאני במלחמת העולם השנייה ועוד. יש גם פרק מעניין על הגנראל היהודי מוריס „כפול־רובה" כהן, הזר ה־יחיד שהגיע להנהגת הקואומינטאנג, היא מיפלגת השילטון של צ'אן קאי־שק. ברם, כל אלה הם רק רקע לחיים היהודיים ה־ציוניים, החל מתנועת בית"ר, דרך המיפ־גש עם אריה בן־אליעזר, העלייה לארץ, הפעילות במחתרת, פרשת אלטלנה ורא־שית החיים הפוליטיים בישראל.

שני ילדים לעקידה

והאיל לא נאחז בסבך / יוסף בוסק / עברית: מאיר בוסק / עריכה: אריה חרן / מורשת וספרית פוע־לים / 111 עמודים.

אברהם (רומק) בוסק, דודו של מחבר הספר, ששכן בגטו קראקוב שבו החלו הגרמנים בפעולות „שילוח", קיבל הצעה של הכומר הקאתולי קוטשבה להסתיר את שני ילדיו במינזר וכך להצילם. רומק וברוניה אשתו התלבטו הרבה בהצעה זו והתלבטותם הסתיימה בכך שהילדים „שו־לחו" גם הם ולא חזרו. את הפרשה הזאת משחזר המחבר בסיפורו ומובא כאן גם יומנו של אברהם בוסק שנכתב על פת־קים בשנים 1943־1944 במחנה הריכוז ב־פלאשוב ונמצא טמון שם בבקבוק חתום.

לילדים

מהסרט לספר

הבלון האדום / אלברטו למוריס / הביא לדפוס: חנן בן־חורין / תמוז.

הסרט „הבלון האדום", על ידידות של ילד צרפתי עם הבלון שלו, נכנס לקלא־סיקה של הקולנוע זה שנים. עכשיו מובא הסיפור גם כספר מנוקד, עם תצלומי ה־שחור־לבן של הסרט המקורי. חסר כאן, כמובן, יסוד התנועה שהרשים בסרט, אבל משהו מחינו של הסיפור, מן החום וה־תמימות שיש בו, עוברים גם בספר.

לנוער

מצוקות של נוער

עין אחת בוכה / סמדר שיר / איורים: עירית פאנק / תמוז / 111 עמודים.

י"ג הסיפורים שקובצו כאן הם מחיי נוער בגיל העשרה המוקדם וכולם סוב־בים על מצוקות (מכאן שם הספר), אם מצוקתו של נער שאביו החל בקריירה פוליטית וכך נחשפה בעיתון עובדת היותו בן מאומץ ואם זו מצוקתה של נערה, שאביה פוטר מהעבודה והיא מחפשת דרך להחזיר לו את כבודו העצמי.

קצרים ומותחים

הסיפורים המופלאים ביותר בעו־לם / קיבץ ותירגם י. יצחק אהר / 160 עמודים.

יצחק ינאי פיתח שיטה בהגשת סיפורים קצרים לנוער. הוא בוחר סיפורי מתח מש־בחים מספרות העולם, ומגיש אותם ב־שיכתוב תמציתי, לרוב תוך קיצורים נמ־רצים והעמדתם על תמצית עלילתם. כך עשה כבר בשורה של ספרים וכך גם בספר שלפנינו, שבו מובאים עשרים ו־שבעה סיפורי מתח משל אגאתה כריסטי, רומאן גארי, ונסי פאקארד ורבים אחרים, נודעים פחות. בראש הסיפורים תמצא כותרות כמו: „האיש שידיו נטפו דם", „תעלומת הרצח הממוחשב" ועוד כהנה.

חגיגה של עוגות

עוגות לכל חג / חנה שאולוב / צילומים: כלי שטר / מודן / 163 עמודים.

האמת היא, שאפשר לאפות, וקל־וחומר לאכול, עוגות אלה בכל ימות השנה, אבל בספר האלבומי והמהודר שלפנינו הן מסו־דרות לפי חגי השנה: עוגות דבש בראש השנה, עוגות פירות בסוכות ובט"ו ב־שבט, סופגניות מגוונות בחנוכה, אוזני המן ועוגות פרג בפורים, עוגות ללא חמץ בפסח ועוגות גבינה בשבועות. יש גם מבחר עוגות ליום העצמאות, ליום האם (עוגות קלות, שהבנים יכולים להכין), עוגות יום הולדת ועוגות יום נישואין. העיצוב נאה מאוד, אף כי אולי בזבזני קצת ואת צילומי העוגות, כמעט אפשר לאכול מן הדף.

כל החיים שיחה

מאת אריאל הירשפלד

משה בן־שאול, ספר קטלוגים פרטיים, ספרית־פועלים, תל־אביב, 96 עמ'.

רוב שירי „ספר קטלוגים פרטיים" דומים לרוב שיריו הקודמים של בן־שאול: שירה שהיא כריקמת חיבור בין שירות אחרות, מובחנות יותר, חזקות יותר ואותנטיות יותר של משוררים אחרים. הפואטיקה המודרניסטית נתפסת בשיריו לא־אחת כמסווה לנטיה שירית נוסטלגית ופשוטה, שהיה לה אולי נוח בצורות מסורתיות יותר ובעברית „תקינית" יותר. משהו לא אותנטי, סתגלני, עוטף אותה בחבירים פרוצים ובקישורים פיגורטיביים „קשים" ומסבך אותה שלא לצורך, והיא במשך השנים מסתבכת והולכת. צורת שיריו אינה תקפה. כשאתה קורא אותם, אינך חש ואינך מבין מה הסיבה ומה התכלית לחיתוכי השורות והבתים, לטישטוש הנושא התחבירי ולהשמטה האופיינית של סימני הפיסוק; ובמקום שאתה מבין, אתה מגלה לעיתים סתמיות ולעיתים קוצר־יד.

אבל יש ב„ספר קטלוגים פרטיים" שירים השונים מכל אלה, שירים הנראים כמבליחים מבעד לערפל

משה בן־שאול

המילולי והם בהירים ומגובשים ועומדים בסתירה מוחלטת לפואטיקה כפולת־הפנים — מקור התולשה של השירים האחרים. רוב השירים בחלקו הראשון של הספר — „מחזור עשר המילים" וכמה קטעי שירים בחלקו האחרון (שממנו שאוב שם הספר) „ספר קטלוגים פרטיים" — מגלים כוח שירי, מורכבות (לא סיבוך) וטון מפתיעים. הזיוף נעלם וגילוי־לב נוגע ללב עולה במקומו; גילוי־לב שחלק מדברו הוא ענין הזיוף עצמו. הנה, למשל, השיר „לצייר":

רציתי לצייר דג
יותר מזה לאכול דג
יותר מזה לקחת ממנו את קשקשיו
ולשים על גופי
והיכן קשקש הבדולח היחיד אשר דיברתי עליו
בדברי על קשקשי הבדולח
בשיחה הנבונה הזאת
כמורשת הפינה.

ניצחון וגועל

השיר פותח בשלוש רציות, כל אחת גדולה מן הקודמת לה ושונה ממנה באופן עקרוני: הראשונה — „לצייר דג", לחיות אמן לגבי הדג, לתנציתו, להעבירו מעבר למיתרס שבין האנושי והטבע, דרך הפיכתו ממששות לרוח. הרציה השניה — „לאכול דג", לחיות ממנו, להעבירו מן הטבע אל האדם דרך בליעת גופו בגוף. והרציה השלישית, הגדולה מכולן — „ללבוש" את הדג — זאמכת הכל על פיו. זו הרציה הגדולה ביותר שניתן להעלות על הדעת: לעבור את המיתרס שבין האדם והטבע בדרך ההפוכה: להיכנס אל תוכו; לשים את גופו של הדג על הגוף. אין זו רק התחפשות, אלא מעבר מלא ניצחון וגועל אל קיום אחר. זהו מעבר הכרוך ביותר משמץ של אובדן־צלם. יש ברציה השלישית הזאת משהו מקולו של ילד, תלוחש בסוד ומתמוגג מצחוק כבוש על מעשה קונדס שרצה לעשות, אבל גם משהו מקולו של איש מבוגר מאוד, המתוודה על מעשה שהוא בתחום הנורא.

וכאן בא מיפנה: אין עוד דג, טבע ורציות גדולות, אלא רק „קשקש בדולח", שהוא שיחזור מלאכותי, יפה עד מאוד, אבל מת, אנאורגאני לגמרי, של כיסוי הדג. ומדובר על „קשקש הבדולח היחיד" בין „קשקשי הבדולח"; על קשקש המנותק וזה מכבר מתפקידו ככיסוי, ואפילו מלאכותי, לדג. קשקש יחיד שהפך לסמל: מיבנה אנושי מגונדר, מעודן ויחיד במינו, הרחוק ככל האפשר מ„טבעי" ומ„דג"; „קשקש הבדולח היחידי" (שאיננו!) הוא המימוש האמנותי הקיצוני, המתוחכם והמופשט ביותר לכיסוף אל הטבע ואל המגע עימו. וסמל הכיסופים הזה אינו עוד חלק מרצון לצייר, לאכול ולהתחפש, כמו ילד או כמו משוגע, אלא הוא חלק מדיבור („דיברתי עליו, בדברי... בשיחה") המרוחק כבר מרחק רב מן הרצון לגעת בדברים, ואין צריך לומר: מן הדברים עצמם. האיש המדבר בשיר קורס כאן עור נגידים — הוא „איש מדברי", דברן. הוא מדבר ומפנה את הקורא אל דיבורו, ומצבו בחיים הוא מצב של „שיחה". כל־כך הרבה דיבור יש בשלוש השורות האלה בשיר, הכל דיבור: „קשקש הבדולח היחיד" אינו עוד חלק מכיסוף, אלא הוא חלק מנושא־שיחה בשיחה גדולה יותר. כל החיים היו שיחה.

טון ומיבנה

השיחה היפה הזאת, השיחה האינטלקטואלית־אסתטית הזאת, שנושאיה בדולחים, היא הדבר הרחוק ביותר מן הגועל והשגב של האכילה וההתחפשות. היא ה„נגועה", והנגע שלה הוא התבוסה: הוויתור על כל הרציות הגדולות, ההשלמה עם מצב ה„שיחה". הדובר ממש מתפורר במהלך סופו של השיר. האמירה מתפוררת, הקול כאילו בוגד בה מגודל הייאוש. אבל שיאו של השיר הוא בשאלה הפותחת את כל המישפט הזה: „היכן קשקש הבדולח אשר" וכו', והעיקר בשאלה זו הוא הטון שלה, הנתפס דרך כמה דברים. ראשית: המיקום של השאלה בהקשר. העובדה שהיא מן ההווה הר עומד מול העבר והרציות הגדולות שבו, שהיא פתיחה ועיקר של מישפט ארוך אשר חלקיו משתעבדים זה לזה (מכאן שהיא הקטע הגבוה ביותר במלודיה של המישפט, היורדת והולכת אחריה עד הסוף). רשנית: המיבנה של השאלה עצמה. העתיד להתפצל הלאה בהמשך המישפט — המיבנה של „שרשרת יחודים" (קשקש; איזה קשקש — הבדולח; איזה קשקש בדולח — היחיד; איזה קשקש בדולח היחיד — אשר וכו'), המייצג נטיה כפייתית ליחד ולהגדיר משהו במדוייק, נטיה המגלה יותר ויותר עד כמה היא מתרחקת מיחוד הגדרה וכיצד היא הופכת מילולית יותר ויותר.

כל הדברים האלה בונים באופן כלשהו טון שקשה להגדירו, אך אין כל ספק בקיומו ובעוצמתו: יש בו תיאטרליות פאתטית, ובד־בבד עימה — ידיעה שלמה בדבר זיופה וריקנותה העקרונית. יש בו רעשנות וגדלות מהולות בהרבה עלבון ועליבות.

הטון הזה מושג בכמת שירים, והוא העיקר; הכל מוביל אליו. הוא מלא כוח, כשעניינו הוא ריפיון והתפוררות, והוא מלא אמת, כשעניינו הוא זיוף. הטון הזה מהווה עמוד־שדרה לשירים: הם מתגבשים סביבו גם בתוכנם וגם במיבנה שלהם. השיר „לצייר" הוא דוגמה מובהקת לגיבוש הזה. כל יסוד מיסודותיו — חלוקתו הסימטרית סביב המיפנה בין הטונים והזמנים, אורכי שורותיו וחיתוכיהן, מיבניו התחביריים ואוצר מיליו — מכוון ליצירת הטון הזה.

נדבך על נדבך

המפתיע בטון הזה הוא מורכבותו. הוא נבנה מתוך מרכיבים רבים המורכבים יחד בחסכנות ובר אינות רבה. אין הוא מוותר על הנוסטלגיה ואין הוא מסתפק באיזו אירוניה שתצטרף אליה ותעמיד אותה בספק (כאירוניה הגסה שבספרו הקודם של בן־שאול „קבר חלוץ"), אלא הוא שומר על הנוסטלגיה, מעדן את האירוניה ומוסיף להן עוד כמה קולות מרים, שאין להם הגדרה. זאת ועוד, הטון ניבנה לאורך השירים נדבך על נדבך: הקורא בתחילת השיר עדיין אינו מבחין בו, והקורא רק את סיומו, בלי לראות מה הוביל אליו ואת זיקתו אל מה שקדם לו, מפסיד בו הרבה. כלומר, הרצף של השיר, עצם מהלכו, מגוייס ביעילות מירבית לבניית הטון.

תודעת הזיוף, הבאה כאן לידי ביטוי מורכב כל־כך, מנוסחת בשירים בדרך־כלל על־ידי הפנייה אל תחום הדיבור, הדברנות, הדברה; אל קטעי־קישור נוסחאיים האופייניים לכל שיחה אינטלקטואלית, המתרבים ככל שהשיחה נואלת יותר. לפעמים באה רק מלה אחת מן הזארגון הזה, ובהינף אחד עוטפת הכל בדוק מר של אינטלקטואליות נואלת, של „שיחה נגועה". ראה, למשל, השימוש הווירטואוזי במלה „וכדומה" בסיומו של השיר „המלה מעין".

אינני מבין את הקשר והזיקה בין השירים האלה לבין רבים משיריו האחרים של בן־שאול. לא ראיתי התפתחות איטית, המובילה אל הגיבוש הזה. זו ממש קפיצת הדרך. הדיספרופורציה המסויימת בין כמות המלל, שהוכרבה כאן על השיר „לצייר", לבין גודלו הכמותי של השיר, לא באה לטשטש את עובדת מיעוטם של שירים ברמה הזאת בספר, אלא היא באה לבטא את חשיבות מציאותם, בספר ובכלל, ואת השמחה למצוא אותם.

אי של כוח ושפיות

מאת אילה בלאנדר

חיים כרותים, יומנה של אתי הילסום, 1941—1943, הוצאת כתר, 1985, 163 עמ'.

השואה נתפסת לא פעם כמין פסק־זמן שבו נעצרו החיים והתרחש חיזיון אפוקליפטי, שאיננו מסוגלים להבינו. לאנשים שלא חוו אותה, היא נראית כמין „חור שחור", טוטאלי, שהקרבנות, המלחמה, הזוועות — נבלעים בתוכו. בתוך הוואקום הזה מותכים הפנים והגוונים השונים — והופכים לגוש מפחיד, מאיים ובלתי נקלט. צל זה נופל על בני־אדם ומטשטש את אנושיותם: הם הופכים לאנונימיים. לרוחות רפאים שנלכדו בכאוס והיו לחלק מהתרחשות מיתולוגית נוראה, הנראית מרוחקת ככל שהזמן חולף.

הספר „חיים כרותים" מחזיר את השואה אל סף

אתי הילסום

הדלת, הופך אותה ל„אנושית". היא תופסת מקום בין חפצי־הבית המוכרים של אתי הילסום, ובנפשו של הקורא, מכרסמת מדי פעם בפינה אחרת, חודרת לאט־לאט ונוגסת באמונה, באופטימיות, במוכר. הבית חדל להיות מיבצרו של האדם; הגורל שאין ממנו מנוס, מכרסם את קירות הבית ואת קירות הנפש. החרדה מופיעה לראשונה רק ברמז, עד שהדיאגנוזה הסופית מצהירה עליו ואחר כמו צל שנופל על קטע מואר, מתפשט לאט לתוכו, מצמצם את משטחי האור הנסוג — ומשאיר רק נקודת אור אחת, שלהיעלמה מצפים באימה גוברת.

החיים ממשיכים

אבל — וזה כוחו של הספר — הנקודה הזו נשארת. גם אם אתי הילסום נספתה בשואה — חייה ביומן ממשיכים לצמוח, והם מלאים אמונה. טבעת החנק מתהדקת, הקירות סביבה הולכים ונעשים צרים, והיא מתקלפת באיטיות מכל שכבות ה„שומר" — תחילה מנוחות פיזית, וכשהגזרות גוברות גם מדברים שבנפש — הגבר שהיא אוהבת, הכתיבה, הספרים, החברים, ולבסוף היא נשלחת למחנה. אך ככל שנושרות ממנה ההגנות האנושיות, וככל שהחרדה והסבל מתעצמים — אין היא מאבדת את אמונה במשמרות החיים. יומן מתעד תהליך של התפשטות הגשמיות — עד לגרעין העמוק; צילום רנטגן של הנפש החודר אל הנקודה הגבישית והיולית ביותר. לכן גם השם שניתן לספר אינו מתאים כל־כך לדעתי — ווזהי אולי הטעות היחידה של המו"ל ההולנדי, שעשה בו מלאכת עריכה מלאת השראה. הוא הצליח לראות את הפוטנציאל האנושי הספרותי הטמון בארבע מאות עמודי היומן, שהיו כתובים בכתב־יד קשה לקריאה, עמודים שנעזרו במשך שנים על־ידי מו"לים רבים. הוא קיצר את דפי היומן בהרבה (השמיט קטעים אבל לא שינה דבר במישפטים עצמם), ויצר ספר העומד בפני עצמו, כיצירה ספרותית בעלת התפתחות ורצף — ולא רק כתעודה אנושית־היסטורית.

להיעדרות המלחמה בחלקו הראשון של היומן, שנכתב בין השנים 1941־1943, יש אפקט מיוחד במינו — גם פסיכולוגי וגם ספרותי. מסעה של אתי הילסום לתוך נפשה, החרשניות שלה, החוכמה העמוקה, הרגישות, ההומור, כושר־האבחנה וכושר־הכתיבה — מעמידים את היומן כמין אי של כוח ושפיות בתוך הטירוף של הזמן. ודווקא בכך הוא מקרב אותנו להבנת הזעזוע של ההשמדה. כמו בטרגדיה יוונית, שבה הצופה יודע דברים שהנפש הפועלת אינה יודעת, ובכך קונה לעצמו איזו ראייה כפולה של הדברים, גם כאן הידיעה של ההתרחשויות ההסטוריות — גם אם אין הן חודרות לתוך היומן — מעניקה להתרחשויות הפנימיות עוצמה. זוהי מלחמה נפשית, פרטית מאוד, של בני־אור בבני־חושך, אם כי אצל הילסום גם הגרמנים הם בני־אדם ולכן הזוועה אנושית כל־כך.

דיוק בפרטים

יחודו הספרותי של היומן נובע מהעובדה שאתי הילסום היא אמן לא רק אדם. היא יוצרת העומדת על גבול ההבשלה, המתחבטת בשאלות של טכניקת הכתיבה, הנאבקת ללכוד את משמעות החיים בתוך מלים ומישפטים, ובעלת צורך חסר פשרות לחפש את הביטוי האמיתי ביותר: „הייתי רוצה לכתוב אך ורק מלים שהן חלק אורגני מאיזו שתיקה גדולה. המלים צריכות להדגיש את השתיקה. כמו בציור היפני, שמצוייר בו ענף פורח בפינה התחתונה, כמה משיכות מכחול מעודנות — אבל דיוק בקטן שבפרטים, ומסביבך החלל הרחב, לא חלל ריק, אלא חלל מלא השראה".

המודעות לדיוק משווה לספר מיבנה ספרותי מתוכנן. היא גם מודעת לאותו חיץ רב־משמעות הקיים בין הפנים לחוץ, ובמקרה שלה, בין שלמותה הפנימית — והאיום החיצוני. הספר בשלמותו מתקבל כמשל על יחסי הגומלין של האדם עם העולם. בחירתה בחומרים הפנימיים, יוצרת מצב שבו בלב האימה והחרדה ממשיכים להתקיים חיי נפש אמיתיים: „ובשלב מסויים משהו צומח בתוכך ואתה יודע שלעולם לא תאבד אותו עוד". המציאות החיצונית, משווה מימד כמעט קפקאי להתמודדותה על שלמותה הפנימית, וגם על השאלה שהיא מעמידה — האומנם האמנות חשובה מהחיים עצמם. היא מגיעה למסקנה שהאמנות משועבדת בסופו של דבר לחיים, כי אין דבר שהאדם לא יוותר עליו כדי להמשיך לחיות, אך גם אם היא מכירה בעליונות החיים, היומן הוא קריאת תיגר על הקביעה שלה עצמה.

היומן הוא ספרות גם בזכות סיגנונו המיוחד: תערובת אמינה של האישי עם הכללי, של פרטים קטנים ביותר, יום־יומיים, אפורים, לפעמים חושניים, כמו התבוננות בטבע, ביופי, במזון — המופיעים כשהם כרוכים בתהייה אינטלקטואלית חודרת ומושפת. בנשימה אחת היא מספרת על כאבי בטן ועל מהות הכאב הקיומי. כי כמו בחיים עצמם — מופיעים אצלה הגשמי והרוחני, הגדול והקטן, כשהם אחוזים זה בזה ואינם מנותקים. הפרטים הקטנים הופכים לשלד הנושא את הרוח הגדולה: „החיים והמוות והסבל והשימחה, השלפוחיות ברגליים, העייפות והיסמין שמאחורי הבית, והרדיפות, מעשי האכזריות הרבים מספור, כל זה מצוי בתוכי, כל זה הוא שלמות אחת".

אשה משוחררת

זווית מעניינת נוספת ליומנה של אתי הילסום — סיפור של אשה משוחררת באמת. אתי בת עשרים ושבע, מתגלה כנון־קונפורמיסטית השואפת להגשים את עצמה מבלי להתחשב במוסכמות. לא תוך נפנוף דגלים — אלא על־ידי חיפוש אחר מהותה כאדם — וכאדם שהוא גם אשה. כבת למשפחה יהודית־הולנדית רחוקה מהיהדות, היא מחפשת אחר אלוהים משלה. במהלך מסע זה היא עוקבת אחר נשמתה, ומגיעה למסקנה שאלוהים הוא דבר־מה הנמצא בתוכה, ולכן גם לא ניתן לקחת אותו ממנה. במשך היומן היא מפתחת תפיסה דתית מיוחדת המבוססת על איזו אלוהות „פרטית", פנימית, ואין היא מוותרת על אמונתה גם בתנאים קשים ביותר: „גם במאה העשרים אפשר עוד להאמין בנסים. ואני מאמינה באלוהים, למרות שעוד מעט יאכלו אותי הכינים".

בד בבד עם ההתפתחות הדתית עולה מהיומן סיפור אהבתה הגדולה ליוליוס ספיר, אבי ה„פסיכו־כירולוגיה", מהגר יהודי שהגיע להולנד בתחילת המלחמה והיה בעל קסם אישי רב ואישיות מגנטית. אהבתה לספיר בן החמישים וחמש, היא תערובת של חושניות עזה וקירבה נפשית רוחנית גדולה. יש לשער שפסיכולוגים יעשו מטעמים מיומנה. במיוחד יצביעו על תסביך אב — כי נוסף ליחסים שקיימה עם יוליוס ספיר, היו לה קשרים מיניים גם עם בעל־הבית שבו גרה, שהיה בן ששים ושתיים (נוסף למאהבים אחרים שאת קיומם היא מזכירה במלים ספורות). גם אתי הילסום עצמה נמשכה לעסוק בפסיכולוגיה ובניתוח חיי הנפש, ואף היתה בעלת תואר בתחום זה. כמה מתאוריה את הוריה ואת יחסיה איתם, מדהימים בעומקם (הקטע שבו היא מתארת את יחסיה עם אביה, מזכיר את מיכתבו של קפקא לאביו). בסופו של דבר, למרות שזיותן אישי — המשמעות ה„רכילאית" אהבתה היא מתעלה לדרגה של כתב־הגנה על החיים ועל בני־האדם.

יוסף יחזקאל

תודה

תודה לכל
הנושאים אותי על כפים.
צר לי על כך שהאמנתם
לתאורי גן העדן שלי
כאלו אשרתי קיום גן העדן שלכם
שראיתי אותו עשן

לא כל שנה
שרה לי השחרור;
עלי להסביר לכם:
צריך ממש לבוא אל שקמי אשקלון,
לגעת בכרכמי נחל־איילון
אז אפשר לשוב הביתה
ולזכר שהיית שם.

כעששית

אני מצייר
זאת אומרת אני רואה
אני מצייר
זאת אומרת
הייתי שם, ראיתי, עודני זוכר
ולא הייתי שם אף
בלי שאחלום על שובי אל
המקום ואצטער מקנו לא יצאתי
כל ספר הזכרונות יהיה בלא היה.
לא אהיה אחראי לכבוד או לקבלת פנים
בנקדה בה אמורים להפגש על הקיים
אמיל על פני הבד.
כאור הנוגע בחלון של חצות.
בעששית ההולכת להכתב בין אלה.

(מתוך ספר שירים שעתיד לצאת לאור בהוצאת „סימן קריאה")

מאת עודד ברושי

באמנות

סטייה מהדימוי

משה קופפרמן, ציורים חדשים, גלריה שרה גילת, רח' פינסקר 4, ירושלים.

נאמר לי שאחת המבקרות בגלריה שאלה „האם קופפרמן התאהב?" התשובה אינה חשובה. די בשאלה כדי לתאר את הריגוש החזותי המתעורר במי שרגיל לציוריו של קופפרמן ולפתע מבחין בפינה ובשוליים של ציור חדש שרידים של צבע ירוק זוהר, כמעט מתכתי. היום־יום של קופפרמן מאופיין בגוני צבע סגול־אפור, שהוא עשיר ורווי מבחינה חושית. זהו צבע שטוח ועם זאת רב־ממדי וספוג זיכרונות (לפעמים קשה לברוח מקלישאות). התנועה היום־יומית של קופפרמן היא אופקית ורב־שיכבתית. תנועה של ציור ומחיקה הבאים חליפות. קופפרמן היה נוהג לזעזע, לעתים, את פסי הרוחב בתנועות סייסמיות, מלאות ביטחון.

רצוי להזכיר שהסגול (במיוחד הסגול־האפרפר של קופפרמן) הוא „צבע־לא־טבעי", צבע שאינו מזוהה עם טבע בציור. זו אולי הסיבה שהופעתו הכמעט־אוטונומית של הסגול, החוזר לאורך שנים בציורי קופפרמן, אינה מבליטה את חסרונו של צבע אחר. כאילו יש לסגול חיים משלו, אטמוספירה וחוקים משלו. הירוק, כניגודו המושלם, סמל הטבע הצומח, בולט איפוא, הרבה מעבר לשטח הזעיר שהוא תופס על הבד. אם הסגול של קופפרמן הוא עולם אחד, הרי שהירוק המופיע בשוליים הוא עולם אחר המוסתר על־ידי הסגול. הירוק מבצבץ מן השוליים כאילו היה חסום שם כל הזמן ועתה ניתן להציץ אליו מעבר לכתמו של הציור הקופפרמני. אותה גברת ששאלה אם קופפרמן התאהב, אולי ראתה בירוק רמיזה לטבע האחר, הפורח, המצוי אי־שם מעבר לכבדות ולמחוייבות האמירה האינטלקטואלית שמאפיינת את קופפרמן. אותן רמיזות ירוקות המופיעות בשוליים גורמות לניגוד כזה שהן מעמידות בשאלה את הסגול של קופפרמן. אותה תחושה של אמת כמעט־מדעית המלווה רבים מציוריו מועמדת לפתע בסימן שאלה על־ידי הצייר עצמו. זהו קופפרמן אודות קופפרמן, ולא רק בצבע כי אם גם בהנחות הצבע, בתנועה ובמישחקי המיחבר (קומפוזיציה). חלקם חדשים, חלקם הופיעו בעבר, אבל לא באינטנסיביות שכזו.

במיספר ציורים מרכזיים בסידרה החדשה שובר קופפרמן את הסטאטיות הסגורה והרווחה האופיינית לו, ומתחיל לשחק במיבנים דינאמיים, בגופים בתנועה, במעגלים מסתובבים, בתנועות של התפשטות וקווים מרוסקים המלווים תנועה של נוף. בציור אחד הוא מניח מלבני צבע ויוצר אשלייה של קולאז' ארכיטקטוני. הוא מניח לצבע הלבן לנזול על הבד כמהות של חוסר־שליטה הבא מצייר המזוהה עם שליטה ואיפוק. אפשר לתפוס את הניסיונות הסיגנוניים של קופפרמן כבדיקה של ערוצים חדשים ואלטרנטיבות סיגנוניות. הם רחוקים מתובנות כשם שקופפרמן רחוק ממנה, אולם הם באים בניגוד חריף למדי לדימוי המגובש שיצר לעצמו, וזו אולי המשמעות העיקרית שלהם. זו מגמה שניכרה כבר בתערוכת הרישומים שקופפרמן ערך בגלריה שרה לוי לפני חודש. סטייה מהדימוי הכמעט־אקסיומטי אל תכנים צייריים כמעט הפוכים, שמעמידה את הקהל של קופפרמן כמיבחן וכתוצאה מכך, את קופפרמן עצמו.

משה קופפרמן: שבירת הסטאטיות

חיים לוסקי: איזכורים „אמנותיים"

פחד מחשיפה

חיים לוסקי, עבודות תלת־ממדיות, גלריה שרה לוי, רח' פינלס 10, ת"א.

החומר הראשון אצל חיים לוסקי (34) הוא התסביך האינטלקטואלי המתבטא בשמות העבודות: „שנה למותו של מישל פוקו", „עלמות אבינון — זה קונסטרוקציה" או „מבוא להכרה רחוניות". העבודות שלוסקי, המוצגות בדרך־כלל עם צילום, הציג עד היום, נעשו כמעט בכל מדיום אפשרי: וידיאו, 8 מ"מ, מיצג, קולאז', פיסול מרחבים מכובים הכתיבה. הניסיון להעמיד את העשייה האמנותית כמיבצע פילוסופי ניכרת היטב בניסוחים המופיעים על דף ההסבר שהוכן לתערוכה ומכילים ביטויים כ„מערכת מחושבת של הסטמים", „קרע בין מסמן למסומן" (רמז ללימודים אקדמאיים בנאיים לסטרוקטורליזם), „פענוח לת פירוק מערכות" ו„בילוי התודעה המרטית את המשמעות הבלומת בשעלה צעמה". והציטוטים המובאים אכן הם מתוך להקשרם, אולם ההקשר המעקרי אינו מוסיף הרבה להבהרתם.

התופעה השנייה הבולטת אצל לוסקי היא עיסוק אובססיבי במלים, בתארים ובטקסים של העולם האמנותי. בקולאז' בנוסח המידרשה, הנושא את השם „מיגדל דוזי", מופיע תצלום של זריצקי. בעבודה מידרשאית אחרת מופיעה כתיבה אוטומטית (דושאן) ומאוזכרים בה שמות ציירים: טוטים של אמנים מקומיים, כמעט כל עבודה שלו מכילה ציטוטים ואיזכורים ליצירות מפורסמות או לאמנים אחרים.

התופעה השלישית היא הפחד מחשיפה. החרדה והאימה מפני העמידה מאחורי אמירה אמנותית ישירה ובלתי־מתחכמת. תהליך היצירה של לוסקי נתפס כמין עווית של פעולות היטהרות מפיטנני חרדה מעיקים. האיזכור החוזר של שמות ידועים בתחום הפילוסופיה האמנות כפוקו, סואן, לוי־שטראוס או זריצקי מתפקד כמו בפולחן כישוף. השימוש בשם בתוך יצירת אמנות נותן לאמן סוג של חזקה עליו; הוא מקל על המועקה והצל שמטילים עליו אותם שמות.

עיקרון דומה פועל אצל לוסקי בקשר לשימוש בחומרים. כמעט שאין אצלו שתי עבודות העשויות בטכניקה זהה. בעבודה אחת הוא משתמש בתבליט וחומר מבוקע, בשנייה בסיפתי סודה וברזל, בשלישית בצילום משחר, ברביעית בדבק אוקסי ונייר וכך הלאה. לוסקי „נסמי" מטכניקה או מחומר מסויים על־ידי שימוש חד־פעמי בהם (על מישקל: „השתמש וזרוק"). לשם מה להיסתר מחומרים ומטכניקות במקום לפתח ולשכלל? התשובה היחידה הנראית לי ברגע זה היא שלוסקי תופס את האמנות כדבר שעימו הוא מתמודד ונאבק, מרבר מציק המכשה ניהיליסטי. השימוש החד־פעמי בטכניקות ובחומרים הוא בבחינת רדוקציה הדרגתית של מה שהאמנות נעשית ממנו. אם נבחנים הדברים עד כאן הרי שעבודותיו של לוסקי אינן אובייקטים אמנותיים במובן הרגיל (פסל, ציור), כי אם שאריות ושרידים של תהליך התנהגותי מסויים, תהליך שבו משמשים החיים והאמנות בעירבוביה.

הומור אירוני

יוסי אשר, ציורים, גלריה מימד קסו, הגות השמרים מרוזה, דיזנגוף־סנטר, ת"א.

יוסי אשר יוצר בטכניקה מעורבת על נייר המשלבת הדפס, צביעה, ורישום. הנושא החוזר הוא כלי עבודה של האמן והמדפיס, חפצים בסטודיו. בעבודות הטובות הוא מתמקד בחפץ אחד ומגדיל אותו: גלגלת של דפוס או מיברשת צבע ובאמצעותו מגניד מישטחי דיו כהים עם רישומי פחם דקים. הוא שומר על נימה נאיבית־שידבותית עם עדינות של גראפיקה יפאנית, ואינו מנסה לשבור שיאים ריגשיים. ציורי הסטודיו וכלי העבודה הם „אמנות על עשיית אמנות" עם נימה של הומור אירוני כשחושבים על כך שהמיברשת והגלגלת שבציור נעשו בעזרת שני כלים אלה. בכמה מהציורים המפורטים יותר מאבד יוסי אשר לפעמים את האיזון המיחברי, באחרים הוא מצליח לשמור על מיחבר כולל שאינו מגניד מתחים. יצירותיו של יוסי אשר מהוות דוגמה נאה לאמנות אנקדוטאלית בטעם טוב, המשלבת משהו מההומור של גרפיקת הכריות האמנותית עם המחוייבות של ציור.

גודש מטורף

איתמר אותיון, ציורים, גלריה אחד העם 90, אחד העם 90, ת"א.

אינני יודע את גילו של איתמר אותיון ופרטים ביוגראפיים אחרים, מן הסיבה הפשוטה שבגלריה „אחד העם" לא נוהג לספק נתונים מסוג זה לקהל. אותיון מצייר בשמן על בדים גדולים, ציור יקר ושאפתני, והוא אינו חוסך בצבע ולעתים מטפל איתו על הבד. אותיון מציג אקספרסיוניזם פוסט־מודרניסטי סוער כשהמוטיב החוזר היחיד הוא הידה המופיע כמעור בצידו העליון של כל ציור. הציורים הם סוג של פנטסיות, ליצנים, מלכים, מיפלצות ואברי מין מודגשים מופיעים בהם. יש משהו מגלומני בציוריו, מעין ניסיון ליצור מציאות מתוך הפנטסיה. לממש את הפרוזודיה תוך היסחפות אקסטטית של מריחות צבע שמן חושני. השימוש בצבע הוא אמוציונלי טהור והסרעבות; ללא ניסיון ליצור תיאוריות. ניתן לאתר אצלו השפעות מעניינות של מירו ופיקאסו, יש משהו די מרשים בביטחון העצמי הזה שעל סף השטות ובגודש המטורף של הצבעים, אולם נידמה לעתים שרוב הציורים אינם אלא אמפליפיקציות (הגדלות, העצמות) של עיוננות ציוריים מינוריים. העצמות רועשות שאין להן תמיד כיסוי בתוכן.

בלי חולצה

ברוך רביב, צילומים, הגלריה העירונית, רח' יפו 17, ירושלים.

ברוך רביב (40) בן קבוץ גזל־יגור למד צילום בבצלאל ובקבוצת אוכסקורה. הצילום של רביב ישיר ובלתי־מיתוחכם. זהו גירסה ישראלית לסיגנון הריאליזם החדש בצילום האמריקני (וראה תערוכת לי פרידלנדר במוזיאון ת"א). צילום תיעודי בעיקרו, שאינו מבקש מהמופיעים בו לעשות „פוזה". התצלומים הטובים הם אלה שמצליחים לשקף את האווירה האנונימית בדרך־כלל והכנה של חיי הקיבוץ ואלה שבהם הוא מצלם טבע דומם. רביב סוטה לעתים מהריאליזם הישיר כשהוא מצלם מתנדבות שהורידו את חולצתן או כשהוא מציב אשה כבריכה על ערימת שחת. צילומים אחרונים אלה פוגמים במקצת בהישגי הראשונים.

תגובות

שירה כפוליטיקה ופוליטיקה כמין

במאמרו „יונה וולך הערך הנקוב" (מוסף זה, 8.11.1985) נדמה לי שדוד אבידן שבר שיא חדש בביקורת הפאלית, הידועה בחוגים שאינם מה־מנים עליו (כגון חוקרי ספרות הממציאים מונחים חשודים כפוסט־מודרניזם) כביקורת השופטת יצירה ספרותית על־פי *המהות המינית של היוצר/ת* — לא *על־פי ערכה*, מקוריותה, תרומתה, או השפעתה של היצירה.

כדי לעשות סדר בשוק המניות הספרותי, ואולי מתוך חשש שמא נשכח מי הם המשוררים החשובים באמת (בין השאר, כמובן, דוד אבידן עצמו), הוא מזכיר לנו שיונה וולך היתה לא עלינו משוררת — כלומר אזרחית מדרגה שניה, אחת שכותבת באופן „קדם־לוגי, קדם־התבכסאתי, בוודאי קדם־ניסוחי". כדי שלא נערב חלילה מין בשאינו מינו, הוא מזכיר לנו שבשירה (כמו בבית־הכנסת?) מצויות שתי רשויות. אחת לגברים, היא הרשות הקבועת והרצינית, ואחת לנשים. ובעזרת הנשים נגד מי כבר היה ליונה וולך להתחרות? רחל, בת מרים, אלישבע, לאה גולדברג, ובימינו, דליה רביקוביץ ואולי עוד כמה חדשות שערכן לא כל־כך ברור (מי שמע על זלדה? או על ע. טור מלכא?)

הדימוי החוזר במאמרו של אבידן הוא זה של תחרות. הוא מציג את השירה כתחרות ספורט שבה מחנקים הפרסים הנבחרים ביותר לבעלי השרירים המפותחים ביותר: „וולך ניסתה בכחות הצלחה להתמודד על מסלול התחרות של המשוררים (ההדגשה במקור. א.פ.), ושם היא איננה, לדעתי מתמודדת רצינית". כלומר „משוררת טיוטית", אשר „סבלה מהשכלה בלתי מספקת" יכלה אולי להיחשב למשהו רציני במסלול הפחות מפותח והפחות רציני של הנשים, אך כבעלת אינטלקט ממוצע וכמי שחסרה „מודעות ומיומנות כלומר מיקצוענות פואטית", הס מלהזכיר את שמה בין אלה הראויים באמת להכרה רצינית. דהיינו המשוררים.

אבידן אינו מסביר ממתי הפכו מידות תרומיות, כגון „השכלה מספקת" לאלמנט הקובע איכותה של שירה, ומדוע שירה טובה היא דווקא „מיקצוענית". כמה וכמה משוררים ומשוררות, החשובים אפילו מאבידן (. . .) היו חסרי־השכלה או חולי־רוח — האם היה בכל אלה כדי לגרוע מערך שירתם?

לבסוף כיוון שאבידן סבור שיש בידו לדרג כראוי לא רק משוררים ומשוררות, אלא גם חוקרים ומבקרים כגון מנחם בן, מנחם פרי, וגבריאל מוקד, אולי כדאי שיחשוב גם על ערכם של מאמריו במיסגרת „השירה כפוליטיקה והפוליטיקה כשירה". אם מטרתו לשרת את מטרותיו שלו, הרי הוא מצליח ללא ספק כפוליטיקאי שנון. אם מטרתו להאיר את עינינו כמשורר או כפילוסוף, לא נראה לי שפסיקותיו הבלתי־מנומקות והציונים הבלתי־מבוססים שהוא מחלק מעשירים את ההשכלה הממוצעת של ציבור הקוראים של מוסף זה. אחרי הכל, כבר קדמו לו (בין השאר זיוה שמיר במוסף זה) בביקורת על התישבחות הרגשניות, שפרצו אל הדפוס מיד אחרי מותה של יונה וולך. אך מכאן ועד לפסיקה סופית על „הערך הנקוב" (הרמז חד־משמעי עבה ומיני) של שירי וולך, או של שירי נשים בכלל — ארוך המסלול, מפותל ורב־מהמורות.

אסתר פוקס
אוניברסיטת אריזונה — טוסאן

*

דוד אבידן משיב:

האימוך הניסוחי היקשה עלי קצת את הקריאה. אבל יש כאן גם איבוד תוכני לא מבוטל. לכן אנסה לבודד את הטיעונים השונים במיכתבה של הדוקטור (האוניברסיטה העברית, ספרות עברית) ולהתייחס בקיצור לכל טיעון לגופו:

א. לא הזכרתי מעולם „חוקרי ספרות, הממציאים מונחים חשודים כפוסט־מודרניזם" — אלא דיברתי על קבוצת כותבים, שאימצו לעצמם את המונח ללא גיבוי טקסטואלי, תיאורטי או אחר. אני מקווה, שהכנים של עיתונים, בדרכם מנתב"ג לארה"ב, אינם משתנים, כפי שיכולים דברים להשתנות בנסיעות־זמן, למשל.

ב. הדגשת העובדה, שיונה וולך היתה חשובה כמשוררת (החשובה במאה העשרים), לא היתה במקורה שלי, אלא של מנחם פרי, ומה שקובע יותר: של יונה וולך עצמה. יונה היתה מודעת להיותה משוררת ולעובדה, שגרעין־חומריה היה מידע על היישות הנשית, אבל שאפה ללא־הרף לחצות את הקו אשה־גבר ולעבור לצד השני, כלומר להפוך ממשוררת למשורר. בניגוד לכותבת — הפינה וולך את ההבדל הקטן, שרק טרחתי לציין, כי לא הצליחה לבטלו. בניסוח „קדם־לוגי, קדם־התבכסאותי, קדם־ניסוחי" התייחסתי להערה של פרופ' אריה זקס ב„הארץ", שיונה וולך היתה „פרא אדם". כדאי שהכותבת תעיין במאמר שנית.

ג. הביקורת שלי אינה פאלית, כהצעתה תנועות של ד"ר פוקס. כשאני קובע עובדה אובייקטיבית, שאין עליה עוררים: בשיאי־הביצוע השיריים, המדעיים והמחקריים יש עדיין רוב גדול של גברים, וממילא מיעוט קטן של נשים. שום קריירה של אשה־גאונית (או גאונה, כפי שאמרה לי פעם בחן משוררת צעירה) לא נבלמה בשל היותה אשה. מדוע המוח הגברי מתפקד יותר לגובה ולמעלה והמוח הנשי לרוחב ולמטה — זהו ענין לדיון נפרד.

ד. ד"ר פוקס מתרעמת עלי, שאני מזכיר „אינטלקט ממוצע" ו„חוסר השכלה מספקת" כמיגבלות בתחום הכתיבה השירית. אולי באוניברסיטה המסויימת, שבה היא מפעילה את מוחה הנשי — בהצלחה, לתקותי — אין תביעות ממרצים/ות לאינטלקט ולהשכלה, אבל בתחום הכתיבה הספרותית המורכבת ביותר (שירה) אלה נתונים הכרחיים. העובדה, שגברים ונשים חסרי השכלה ואפילו „חולי־רוח" אחרים, כאיזכורה הנרגש של ד"ר פוקס, כתבו ומלילים, שיש בהם ענין זה או אחר, מעניינת כשלעצמה — אבל קשה להניח, שבלי אינטלקט והשכלה הם הגיעו לתוצאות מרשימות. הכותבת גם אינה מציינת במי מדובר, באיזו תקופה, באיזו שפה/תרבות ובאילו נסיבות חברתיות או נורמאטיביות קרה הדבר המופלא הזה.

ה. יצא, איפוא, שד"ר פוקס אינה מנמקת, אלא פתם פ: קנת — ולא אני.

ו. לא דירגתי מבקרים וחוקרים, רק הזכרתי אותם בסדר־ירץ לפי הענין הנדון (כבר לא ברור, בשלב זה, לאיזה ממאמרי היא מתכוונת). גם לא דירגתי משוררים — רק חיוויתי את דעתי על משורר או שניים (שוב, באיזה מאמר?). מצטער.

ולבסוף: אני מודה למחמאת הכותבת. שאני, לדעתה, „פוליטיקאי שנון" ושאני „מצליח לשרת את מטרותיי". אני מאחל לד"ר פוקס, שתשכיל לשרת את מטרותיה, הפוליטיות והמחקריות, ביותר הצלחה בעתיד.

אל הקוראים

המשך סידרתו של דוד אבידן „השירה כפוליטיקה והפוליטיקה כשירה" נדחה מסיבות טכניות לשבוע הבא.

פרשת השבוע

ויגש

מאת מנחם בקר

על דברי הכתוב בפרשתנו: „כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים" מ"ו, כ"ז) מעיר רש"י: כשיצאו (יעקב ובניו) לבוא מארץ כנען לא היו אלא שישים ושש... ומשבאו שם (למצרים) היו שנעשה עימה (= עם יוכבד) בהולדת משה, והיא יוכבד בין החומות (=שבבואם לבירת מצרים, נולדה יוכבד ללוי בן יעקב והשלימה מניין יעקב וביתו לשבעים).

שואל בעניין זה הפרשן הספרדי רבי אברהם אבן־עזרא (1164—1089): למה לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עימה (= עם יוכבד) בהולדת משה, והיא בת ק"ל (מאה ושלושים) שנה ולמה הזכיר דבר שרה, שהיתה בת תשעים (כשילדה את יצחק)?

השיב על שאלה זו רבי יעקב קראנץ, הידוע בכינויו „המגיד מדובנא" (1804—1741), במשל הבא: מעשה בחבורת קבצנים, שנזדמנו לאכסניה אחת והיו מסיחים על הקורות אותם בשעה שהם מחזרים על פתחי אחינו בני ישראל.

פתח אחד הקבצנים ואמר: עלינו להודות בכך, שאין הימים בזמן הזה כימים שעברו. בעבר הייתי זוכה לעתים בנדבה ראויה לשמה, ונמצאו גם בעלי־בתים שכיבדוני בארוחה דשנה. לא כן בזמן הזה, שהבריות מקמצים ידיהם יותר ויותר; ואפילו עשירים מופלגים יוצאים ידי חובה בפרוטה שחוקה, שאין בה ממש.

השיב כנגדו קבצן אחד בזחיחות־הדעת: אני דווקא זוכה להצלחה גדולה במעשי־ידי, ולא מכבר העניק לי גביר אחד רובל שלם.

רובל שלם? — נרעשו כל בני החבורה — מתי והיכן אירע לך הדבר?

הדבר אירע — השיב הקבצן היהיר — בעיירה פלונית. נזדמנתי לשם בשעת סעודת פורים וקיבלתי מידי הגביר הגדול שבעיירה רובל שלם.

נצטחקו כנגדו חבריו הקבצנים ואמרו: אילו סיפרת לנו שקיבלת רובל באחד מימות השנה הרגילים, היה הדבר בעינינו משום חידוש הראוי לציון. אך כיוון שהדבר קרה בפורים, אין כל רבותא במענק הגדול שהגביר העניק לך! הרי פורים הוא יום אחד ומיוחד בשנה, שבו שרויים הבריות בגילו־מין של מצווה; וכאשר אדם מצוי במצב־רוח מרומם רחב גם הלב ואפילו קמצן שבקמצנים פותח ידו לרווחה...

הוא הדבר — סיים המגיד מדובנא — בפרשת אימנו שרה לעומת הקורות את יוכבד אם משה. התורה מוצאת לנכון לספר לנו, ששרה ילדה את יצחק כשהיתה בת תשעים, כי בימים ההם היה בכך משום פלא גדול, הראוי לציון. לעומת זאת ידוע לנו מפי רבותינו הדגולים, שנשי ישראל במצרים ילדו שלא כדרך הטבע: כל אשה ילדה שם שישה בכרס אחד, וכל הילדים שנולדו להן היו בריאים וחזקים, ככתוב: „וירבו ויעצמו במאוד מאוד" (שמות א', ז'). במצב זה — שהכול רואים ניסים גלויים יום יום — כלום צריך הכתוב להודיענו במפורש, שאישה פלונית ילדה לעת זקנה באורח פלא?!

[illegible]

„ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון, והורדתם את שיבתי ברעה שאולה" (מ"ד, כ"ט)

כך אמר יעקב: בתחילה, כשהיה בנימין יושב אצלו (לפני שהאחים הורידוהו למצרים בפקודת יוסף), היתה דעתי מיושבת על אחיו (יוסף) ועל אימו (רחל). ועכשיו (שנלקח ממנו בנימין), דומה אני כאילו שלשתם (רחל, יוסף, ובנימין) לקחתם בבת אחת.

למה יעקב אבינו דומה בגעגועיו על בנימין? לנר שהיו לו שלושה פיות דולקים (וכשכבו שני פיות, לא הרגישו בכך הבריות). ביקש אום לכבות אחד מהם (= הפה האחרון שהאיר), כבה כל הנר כולו (= נדמה היה שכבו אותה שעה כל שלושת הפיות שבנר.

[illegible]

יוחסם של גדולי ישראל לגינוני כבוד מופלגים רבי עקיבא אייגר מפוזנה (1837—1961) ורבי יעקב לורבערבוים מליסה (בעל ה„נתיבות": 1832—1762) באו פעם לווארשה, בירת פולין, כדי להשתתף באסיפת רבנים חשובה. כמנהג ישראל בימים ההם, יצאו לקראת הרבנים הגאונים אלפים מבני העיר; ושני האורחים החשובים הושבו במרכבה הדורה, הרתומה לצמד סוסים אבירים. וכאשר השיירה התקרבה למרכז העיר, התירו ראשי הקהילה את הסוסים הרתומים, ואברכים שמחים וצוהלים רתמו עצמם למרכבת הרבנים האורחים.

*

כשהרגיש בדבר רבי עקיבא אייגר, הענוותן המופלג, אמר בליבו: למי חולקים כאן יהודי ווארשה כבוד גדול זה? ודאי מתכוונים בכך לגדול־הדור, רבי יעקב שליט"א! מיד החליק ממקום־מושבו והצטרף אל חבורת האברכים, המושכים את המרכבה; ומרוב צפיפות לא חשו ההמונים שמסביב למרכבה במעשה הגאון האורח.

רבי יעקב מליסה ישב אותה שעה בעיניים עצומות והרהר, בסוגיא הלכתית, שעסק בה קודם צאתו לדרך. משום כך לא חש מיד במעשה חבירו, הגאון רבי עקיבא אייגר. אולם כחבירו הדגול אמר גם הוא בליבו, מגודל ענוותו: ודאי חולקים כאן בני ווארשה כבוד גדול זה לרבה של פוזנה! כיוון שכך השמיט עצמו רבי יעקב בחשאי ממקום־מושבו והתערב בקהל הגדול שמסביב למרכבה. וכשהגיעה השיירה הצוהלת למקום־האכסניה, הוברר לקהל החוגגים שהמרכבה ההדורה, שהסיעו זה עתה במו ידיהם, ריקה מאדם...

„הרוצח מראס־בורקה אינו מטורף"

(המשך מעמוד 11)

טה: היכן הכבוד שלכם? מדוע אתם ממשיכים לבוא למצרים? מדוע ממשלת ישראל איננה אוסרת על אזרחיה לבקר במצרים, עד שהפרשה האומללה הזאת תוברר עד תום?"

נקמה מאוחרת

ואמנם, קורא־העיתונים המצרי הממוצע מכיר רק את העובדות ה„יבשות" על שבעה ישראלים, שנרצחו בידי חייל „מטורף". כל מה שהתרחש לאחר מכן – התבטאותו האומללה של הנשיא מובארק, שזהו „עניין קטן" והתנצלותו, סידרת הקריאות הטלפוניות לביתו של שגריר ישראל בקהיר, משה ששון, בלילה ההוא, כאשר שר הפנים המצרי, שר ההגנה וכל פקידי משרד החוץ שטיפלו בנושא, הציעו „כל עזרה שתידרש" ומיהרו להביע צערם – כל הפרטים הללו, שהיה בפירסומם כדי להאיר צד נוסף בפרשה ולהכין את דעת־הקהל לקראת פירסום גזר־הדין, נעלמו מידיעת הציבור המצרי.

לאופוזיציה – כשהעתון „אהאלי" מנצח על המקהלה – זוהי הזדמנות־פז לחסל חשבונות ישנים עם ישראל ולהגחיך את המימסד, „הממשיך לדבוק בהסכם־השלום השנוא". כך, למשל, מיהרו גורמים באופוזיציה לקשור את הרצח בראס־בורקה עם רצח הנשיא סאדאת, לפני ארבע שנים. „המכנה המשותף" לשני המקרים: התנגדותם של הרוצחים להסכם השלום. כדי להמחיש את מערכת הלחצים שמפעילה ישראל על שלטונות מצרים, הם „מתנדבים" לחשוף „סקופ" נוסף: אריק שרון, לטענתם, תבע ממצרים להוציא להורג את רוצחי סאדאת – כתנאי לביצוע הנסיגה מסיני. אם לא תסיימו את הפרשה, איים שרון, ישראל לא תיסוג.

וזהו שקר המתפרסם שחור על גבי לבן, מבלי שאיש בקהיר יטרח להכחישו. וכמוהו גם הפירסום על נציג ישראלי היושב דרך קבע, כביכול, באולם הדיונים בסואץ.

כתב־האישום נגד חאטר מנוסח בלשון, שאיננה משתמעת לשתי פנים: רצח בכוונה תחילה של שבעה ישראלים וניסיון לרצוח שלושה ישראלים נוספים. באולם התחוללה דראמה־זוטא, כאשר התובע הצבאי הראשי, סגן־אלוף מחמוד עבד אל־עאל, נקט, על פי הדיווחים, „נימה תיאטרלית מוגזמת", כשדרש „דם תחת דם" ו„צוואר לעומת צוואר". והנאשם, שהבין באותו רגע, אולי בפעם הראשונה, את חומרת מצבו, התעלף באולם בית־המשפט.

לפי עדותו של חאטר, בישיבה הראשונה של בית־המשפט, רצח הישראלים בראס־בורקה קשור אצלו בזיכרון מימי הילדות. כשנתבקש להסביר מדוע עשה את אשר עשה, סיפר חאטר, כי פעל מתוך נקמה על פגיעת מטוסי צה"ל בכפר נגע־חמארי, סמוך לכפר הולדתו. בהתקפה ההיא, על בית־סיפרו, באפריל 1970, נהרגו 47 ילדים ו־30 אחרים נפצעו. אם מקבלים את הגירסה הזאת, יוצא שהנאשם, שהיה אז בן תשע, המתין 15 שנה לשעת־כושר, כדי לנקום.

גם אימו הקשישה של הרוצח מילאה תפקיד בדראמה שהתחוללה בבית־הדין הצבאי בסואץ. לאחר ביקור ראשון אצל העצור, היא מיהרה להודיע: „אינני מצטערת על רצח היהודים. שמחתי שהיהודים הללו מתו. אבל אני דואגת לגורלו של בני". והאטר, שחקירתו הממושכת החלה לתת בו אותות, ביקש, לפי המלצת סניגוריו, כי אימו לא תוכנס עוד אל אולם החקירות: „אינני רוצה שהיא תראה אותי בעליבותי. היא אשה קשישה וחולה והמראה שלי עלול לגרום לה שתתרגש. אף אינני רוצה שיצלמו אותנו יחד, כדי שהשלטונות לא ישתמשו בתצלום הזה, לצרכי תעמולה". עורכי־הדין מיהרו להדליף לעתונות את כל הסיפורים הללו.

השפוי היחידי

יצויין, כי כמי שמואשם ברצח בכוונה תחילה של שבעה מטיילים, מקל חאטר על מלאכתו של התובע. לאורך כל החקירות והישיבות המוקדמות של בית־המשפט, לא יצאה מפיו, ולו פעם אחת, מילה של חרטה. אחיו הצעיר, עבד אל־מונעים, שזומן אף הוא לחקירה, התפאר, כי מסע התרומות, המתנהל מחוץ למצרים, הניב עד כה יותר מ־15 אלף דולר. „מעולם לא ביקשנו ולעולם לא בקש פיצוי כספי עבור מעשה־הגבורה שעשה אחי למען המולדת". הסביר בגאווה.

בירושלים מאמינים, כי סולימן חאטר יוצא להורג. קשה למצוא נסיבות מקילות לרצח ארבעה ילדים ושלושה מבוגרים, שטיילו לתומם בראס־בורקה. לא תעמוד לחאטר הטענה, כאילו ביצע את המעשה „מתוך התקף אמוק פתאומי".

העתון הכווייתי „אל־ווטן", המפרסם מדי יום את סכום התרומות, הנשלחות למשפחת הרוצח, בצירוף מכתבי הברכה והעידוד, הבליט אחד מן המכתבים הללו: „אל תאמינו לסיפורי המעשיות... אומרים שסולימן הוא משוגע... האמינו לנו, סולימן הוא השפוי היחיד בין כולם"...

האוניברסיטה הפתוחה

יום עיון

במסגרת הקורס

„יהודים בעידן של תמורות"

09:15 — התכנסות

09:30 — ד"ר מנחם בן ששון (האוניברסיטה העברית בירושלים) — הקהילה היהודית בצפון אפריקה „בזמנים הישנים".

10:30 — 11:30 — הקרנת הסרט „נציב המלח" של הבמאי חיים שירן מהטלוויזיה הלימודית.

11:30 — 12:00 — הפסקה

12:00 — 13:30 — א. שיחה עם הבימאי מר שירן על הסרט.
ב. דיון בהנחיית חיים סעדון על הנושא: „באיזו מידה משקפים הספר והסרט את עידן התמורות בחברה היהודית בצפון אפריקה".

13:30 — 14:30 — ד"ר הנרי וסרמן (יד ושם והאוניברסיטה הפתוחה), „השינוי בסטריאוטיפ היהודי כמשקף של עידן התמורות".

יום העיון יתקיים ביום חמישי י"ד טבת תשמ"ו, 26.12.85 באולם „בני ציון" שבבית התפוצות על שם נחום גולדמן, בקמפוס אוניברסיטת תל־אביב.

מפעלי ידיעות אחרונות מחלקת הספרים

כוכב השביט „האלי"

סיפורם המוזר של כוכבי השביט
מאת איזאק אסימוב

הידעת כי יש המייחסים את אסון הר־הגעש בקולומביה ופגעי־טבע אחרים ל„האלי"?

בכל רחבי העולם יש צפיה דרוכה לקראת הופעתו של כוכב השביט „האלי" בשמים. צי של חלליות עושה דרכו מכדור הארץ לכיוון „האלי" ההולך ומתקרב אלינו, כפי שקרה ב־1910.
איזאק אסימוב, מחברם של למעלה מ־300 ספרים שהקנו לו מוניטין, בשל כשרונו להגיש בעיות מדעיות מסובכות בצורה פשוטה ומובנת, זורע אור על שאלות רבות הכרוכות בהופעתם המוזרה והמבעיתה של כוכבי שביט בשמינו.

מחיר הספר — 10,100.– שקלים

למנוחתך הספח: —

לכב' ידיעות אחרונות ת"ד 37744 תל־אביב 61376
נא לשלוח אלי הספר „כוכב השביט האלי".
רצ"ב המחאה/המחאות דואר בסך ....
השם: .... הכתובת: ....
מיקוד: .... טלפון: ....

הכל לגג

בניית גגות קומפלט, פרגולות וגגונים, מרובים רעפים

אחריות מלאה על העבודה

טל. 03־900385

אוניברסיטת תל־אביב

המרכז לפתוח על־שם פנחס ספיר ליד אוניברסיטת תל־אביב

החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה
המכון למחקר חברתי

מתכבדים להזמין את הציבור לערב־עיון שיוקדש לנושא

„תהליך השלום - סכנה לדמוקרטיה?"

במסגרת הכינוסים השנתיים לזכרו של אהרון זאב ז"ל

משתתפים: פרופ' יוחנן פרס יושב־ראש
פרופ' שלמה דשן
ח"כ זבולון המר
ח"כ יאיר צבן
מר משה שמיר
פרופ' יונתן שפירא

ערב־העיון ייערך ביום ה', י"ד בטבת, תשמ"ו, 26 בדצמבר, 1985 בשעה 18.00, באולם בר־שירה, אוניברסיטת תל־אביב.

הדיון יהיה פתוח, בהשתתפות הקהל.

מעוניינים לקנות

משרד נסיעות

נא לפנות לת.ד. 17122 תל־אביב מיקוד 61171

סודיות מובטחת

לכ' א. שרף
ת.ד. 49250
תל־אביב 61490
טל': 03־826198

ספר שהוא להיט – לראשונה בארץ בלעדית אמרות ופתגמים בצירוף איורים וקריקטורות

150 עמודים במחיר 14,000 שקל כולל מ.ע.מ.

הנני מזמין את ספר האמרות – רצ"ב המחאה על סך 14,000 שקל

שם פרטי ומשפחה .... ת.ז. ....

כתובת .... מיקוד ....

הוברמן ובניו בע"מ

מספרי הטלפון החדשים שלנו:

03־811507
03־811508

למכירה/להשכרה

א. חנות בשוק התקוה ת"א מבוססת, בעלת מוניטין של 25 שנה בענף המזון שטח 240 מ"ר
ב. מחסן 1200 מ"ר + 2000 מ"ר חצר ומשרד באשדוד.

מציעים רציניים בלבד יכתבו לת.ד. 37133 ת"א

מכרז

למכירת מרצדס דיזל 608
ארגז 4 מטר, במצב מצויין!
להגיש הצעות בשעות העבודה

„זדקה" — היוזמים 5 אור־יהודה
טלפון: 03־344478

ידידות אוניברסיטת בר־אילן

מתכבדת להודיע על קיום

מכירה פומבית של תמונות וחפצי אמנות

שתתקיים אי"ה ביום שלישי י"ב בטבת תשמ"ו (24.12.85) בשעה 8.00 באולם ארגנטינה שבקרית האוניברסיטה.

כל ההכנסות מהמכירות יוקדשו להקמת קרן מלגות לסטודנטים מעוטי יכולת.

המכירה בהנהלת מר מני פאר.

התזת חול

המכללה לאומנות הזכוכית

נמל יפו
שער ראשי
ת.ד. 8344
ת"א־יפו.
טל. 837149

להשכרה בהרצליה

אולם 700 מ"ר

גובה 5.50 מטר   3 דולר למטר

טלפון: 03־252470

להשכרה בצפון ת"א קומת משרדים מפוארת (400 מ"ר)

אפשרות להשכרה חלקית של 110–140 מ"ר

* שטיחים מקיר לקיר
* טלפונים
* אפשרות לריהוט
* חניה

בהצעות רציניות
נא לפנות בכתב לת.ד. 6525 ת"א 61 060.

50% משותפות למכירה

בעסק ליבוא ציוד תעשייתי לעיבוד מתכת, טיפול תרמי, ביקורת ומדידה, אוטומציה ורובוטיקה, אביזרי מיגון וריתוך.
העסק בעל מוניטין רב בסקטור הבטחוני והתעשייתי.

לפנות ת.ד. 1334 ת"א 31872/7, עבור יואל.

למלון בטבריה דרושים

★ משקיע/ה
★ שותף/ים
★ יזם לפרוייקט תיירות פנים

פרטים:
ת.ד. 525, טבריה

הסתדרות מדיצינית הדסה
ההנהלה המרכזית

הסתדרות מדיצינית הדסה

מכרז לעבודות הדברה

הנהלת הדסה מבקשת בזה הצעות לביצוע עבודות הדברה במוסדות הדסה בעיר ירושלים ובעין־כרם.

פרטי המכרז ניתן להשיג במחלקת שרותי משק הבית, אצל גברת דליה ליס בקרית הדסה עין כרם, טל' 446236, 447236 או 02־427427/236.

את ההצעות למכרז יש להגיש עד 5.1.86 במעטפה סגורה, למח' שרותי משק בית בציון „מכרז לעבודות הדברה".

הנהלת הדסה אינה מתחייבת לקבל את ההצעה הזולה ביותר או כל הצעה שהיא.

ארגון מושבי הנגב
המחלקה לביטוח

הודעה

הננו להודיע שהגענו להסכמה עם חברת „הסנה" לחדש את כל פוליסות הביטוח בגין רכוש, דירות, טרקטורים וכן המשך טיפול בביטוח רכב וחממות, כולל כיסוי תביעות לביטוחים שחודשו באמצעותנו.

לחברת בניה גדולה

דרושות
קרקעות לבניה

אפשרית גם

עיסקת אחוזים

ברמת השרון, הרצליה ובירושלים

הצעות נא להפנות לת.ד. 7943, ירושלים

שיכון עובדים בע"מ

מציעה בזה למכירה

מכונית
פורד אסקורט 1300

את המכונית משנת ייצור 1979 ניתן לראות בחניון אביב רח' דובנוב (מפלס תחתון) – לפנות לצביקה.

הצעות בצרוף צ'ק בנקאי בשיעור 10% מערך ההצעה יש להמציא למשרדי החברה, רח' לאונרדו דה וינצ'י 21 ת"א (חדר 21) עד יום ו' 27.12.85 בשעה 11.00 בבוקר.

המכונית תועבר על שם הקונה ועל חשבונו ביום המכירה.

אין המוכר חייב לקבל ההצעה הגבוהה ביותר או כל הצעה שהיא.

צעדת ביקעת הירדן השישית

הצעדה הגדולה במדינה תתקיים בט"ז בשבט תשמ"ו – 26.1.1986.

פרטים במרכז הפועל
בטלפון: 03־260181

מטה הצעדה טלפון: 02־941410
02־941255
02־941254

דירות עם (מיסודה של „רסקו") בע"מ
דרך פתח־תקוה 44, תל־אביב

להשכרה משרדים ושטחים מסחריים

★ ברמת גן – בבורסת היהלומים ב„בנין רסקו 2000" שטחים בגדלים שונים המתאימים במיוחד למשרדים, מסחר, אופנה, אולמי תצוגה ומוסדות. אפשרות להתאמה בהתאם לצרכי הלקוח. כניסה תוך 6 חודשים.
★ בת"א, ברח' הר־סיני 3 – 13 ח' בק"ק, מסודרים + טלפונים.
★ בת"א, במגדל שלום, 600 מ"ר בקומה 16.
★ בת"א, ברח' יצחק שדה 34, 7 ח' בק"ב + מעלית, מסודרים + טלפונים.
★ באזור, באזור התעשיה, בנין משרדים 2 קומות, 185 מ"ר + רחבת חניה. אפשרות עם שטח פתוח עד 10 דונם לאחסנה.

• בפרטים נא לפנות למר נתן, טל.: 03–378766 – בימים א'–ה' בשעות 15.00 – 08.30; בימי ו' 12.00 – 08.00

דירות עם (מיסודה של „רסקו") בע"מ
דרך פתח־תקוה 44, תל־אביב

למכירה דירות יד שניה

★ בת"א־באבו–בביר דירות 1½ ח' — $18,000 בשקלים
★ בת"א־באבו–בביר דירות 3 ח'בק"ק — $28,000 בשקלים
הדירות מתאימות במיוחד לזוגות צעירים
★ בקרית־אונו דירת 1½ ח' בק"ק עם אפשרות לתוספת בניה — $45,000 בשקלים

• בפרטים נא לפנות למר נתן, טל.: 03–378766 – בימים א'–ה' בשעות 15.00 – 08.30; בימי ו' 12.00 – 08.00

תאגיד
מדרשת שדה בוקר בנגב

מכרז למכירת רכב פרטי

1. רכב פרטי מסוג פורד קורטינה L 1600 סמ"ק + גיר אוטומטי + מזגן, מס' רישוי – 91־600־32, נסע עד 8.86.
2. ניתן לראות את הרכב במדרשת שדה־בוקר, משעה 08.00 עד 15.00, מדי יום בתיאום עם מר מוטי אברג'יל, טלפון 057־56006.
3. את ההצעות יש להגיש עד לתאריך 27.12.85, שעה 12.00, בצירוף המחאה בנקאית בשעור 10% מערך ההצעה.
4. הזוכה המכרז יקבל הרכב לאחר ביצוע העברת בעלות ודמי העברה יחולו על הזוכה.
5. אין אנו מתחייבים לקבל את ההצעה הגבוהה או הצעה כלשהי.
6. הצעות לשלוח בדואר רשום לפי הכתובת: מדרשת שדה־בוקר, מיקוד 84990, עבור מכרז „פורד קורטינה".

יוסי אליהוא, מנהל כללי

י.ת.ד.

ארגון הורים לילדי תסמונת דאון

דובי, התינוק שהוצג ב„מבט שני", איננו התינוק היחידי שלא למד לבכות.

יש עוד תינוקות כמוהו עם תסמונת דאון, נטושים בבתי חולים.

משפחות ויחידים המעוניינים לעזור ומשפחות עם ילדים עם תסמונת דאון המעוניינים ביעוץ פנו אלינו:
י.ת.ד., רחוב עזה 42 ירושלים, טל. 02־631728, 02־638384, בימים ב', ד', ו' בין השעות 10.00–13.00.

להפעלת עסק משגשג בעל רווחים עצומים
דרוש בדחיפות משקיע/מלווה לסכום של 6,000,000 שקל בלבד
לפרטים 03־499956 כל היום בערב ובשבת!

למכירה בענף המזון
עסק גדול ורווחי
בעל מוניטין לרציניים בלבד
טל' 03־893591 בערב

למכירה
מכונית מוריס
שנת 1930 לפני שפוץ
03־830981, 03־831354
8.00־16.00 מ'

מישלב
מכון ישראלי להשכלה בפיקוח משרד החינוך והתרבות
ההרשמה החלה!

בי"ס למבוגרים
ללימודי בגרות כיתות בוקר וערב

הכנה לבחינות בגרות בכל המקצועות לקראת מועד קיץ 1986

מקצועות נוספים לבחינות בגרות: מדעי החברה; תולדות האמנות; ביולוגיה.
קורסים מיוחדים: מתמטיקה 5 יח' לימוד * פתיחת כיתות ערב: 1.1.1986
פיסיקה 5 יח' לימוד * פתיחת כיתות בוקר: 5.1.1986

מיוחד למישלב: אפשרות שימוש במחשב אישי עם תכנה מיוחדת שהוכנה עבור תלמידי מישלב בלבד.

לזרועות הבטחון, חיילים משוחררים עד שנה וחצי-הנחה של 125%

פרטים והרשמה: 14.00-08.00 לפנה"צ, 20.30-16.30 אחה"צ
ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ־ישראל - מפעלי תרבות וחינוך בע"מ
מישלב, מכון ישראלי להשכלה,
רח' וייצמן 53, תל־אביב, מיקוד 62091, ת.ד. 21373, טל. 9-263186־03

המרכז ללימוד שפות מציע

קורסים באנגלית בת"א ובירושלים

1. אנגלית עם דגש על שיחות:
מטרת הקורסים לפתח מיומנות תקשורתית – האזנה ודיבור, ושיפור יכולת הבנת הנקרא.

2. אנגלית הבנת הנקרא: לצרכים אקדמיים
הקורסים יפתחו ב־23 בפברואר 86, בשני מרכזי לימוד בתל־אביב ובירושלים, הלימודים יתקיימו בשעות הבוקר או אחר הצהריים בשתי מתכונות:

לימוד אינטנסיבי: 4 שעות כל יום במשך 6 שבועות.
לימוד רגיל: 3 שעות פעמים בשבוע במשך 18 שבועות.
או 3 שעות פעם בשבוע במשך 18 שבועות.

המורים נמנים על סגל ההוראה של האוניברסיטה הפתוחה וכולם דוברי אנגלית מלידה.

מועדי הרשמה
בתל־אביב: בימים א' ג' ד' 22, 24, 25 בדצמבר 85
בין השעות 09.00 – 14.00; ובימים ב' ה' 23, 26 בדצמבר 85
בין השעות 9.00 – 18.00, באוניברסיטה הפתוחה, רח' קלאוזנר 16 רמת אביב, חדר 321.
בירושלים: בימים א – ה 29, 30, 31 בדצמבר ו־1, 2, בינואר 86, בין השעות 09.00 – 12.00 ו־16.00 – 19.00, במלון אריאל, דרך חברון פינת אבו־טור, מול תחנת הרכבת.
פרטים נוספים על הלימודים ניתן לקבל:
בתל־אביב: בטלפון 422626־03 ו־423857־03 בימים א – ה
בין השעות 09.00 – 14.00.
בירושלים: בטלפון 719222־02 שלוחה 126 בימי ובשעות ההרשמה.

סיור בביה"ס הטכני של חיל האויר
בבאר־שבע

הורים המעוניינים בפרטים על אפשרויות הלימוד של ילדיהם (בוגרי כיתות ח' ט' – בנים ובנות)

בבית־הספר הטכני של חיל־האויר בבאר־שבע

מוזמנים לביקור בבית־הספר עם ילדיהם

ביום רביעי, 1 בינואר 1986

במגמה להתרשם מרמת ביה"ס ומהנושאים הנלמדים בו.
שעות הביקור בביה"ס: משעה 14.30 עד 17.00, לביה"ס ניתן להגיע באוטובוס מספר 2, היוצא משוק באר־שבע לנווה־נוי (משק עזר), או בהסעים מטעם ביה"ס שיוצאו מתחנת אגד ב"ש (מול מגרש החניה) החל משעה 14.15 כל שלושים דקות.
ביה"ס הוא ללא פנימיה.

המכון להשתלמות מקצועית משולבת

למד במוסד צבורי מוכר
לתושבי תל־אביב והסביבה
נמשכת ההרשמה לקורסים הבאים:

* עיצוב חלונות ראוה
* שיוור פרחים מקצועי
* נושאים נבחרים בגרפיקה
* יסודות בעיצוב פנים

פרטים והרשמה כל יום משעה 8.00 – 19.00 ביום ו' עד 13.00
תל־אביב: שד' דוד המלך 39 מיקוד 64954 טל: 234507, 233231/293
רח' התבור 32 מיקוד 65255 טל': 657065, 660086
בי"ס אורט י"א רח' בת ציון 10 כניסה מרח' יצחק שדה 76 טל': 330917
חולון: ככר ויצמן 5 ימים א, ב, ד, ה שעות: 9.00–12.30 ו־16.00–19.00 יום ו' שעות: 9.00–12.30 טל': 843256
הרצליה: מועצת הפועלים רח' בן גוריון 22 טל': 554792, ימים א'–ו' בין השעות: 9.00–13.00, יום ב' בין השעות: 16.00–19.00
בת־ים: לשכת המודיעין העירונית, שד' העצמאות פינת ירושלים בימים א' עד ה' בין השעות: 9.00–13.00, 16.00–19.00 טל': 506803
רמת־גן: בי"ס אורה רח' אורה 6, ימים א' עד ה' בין השעות 16.00–19.00 טל': 722109
פתח־תקוה: סמינר שיין קפלן 42 – ימים א, ב, ד, שעות: 16.00–19.00 טל': 9224924, 9221379
רמלה: רח' קרן היסוד 1, שכונת נוראה, רמלה. (בי"ס נוה יצחק לשעבר) טל': 226125־08.

ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י
האיגוד הארצי של עובדי הדפוס

רשת עמל
המוסד להכשרה, להשתלמות והסבה מקצועית
בסיוע קרן השתלמות מחקר והכשרת כח אדם מקצועי בענפי הדפוס, הנייר, הכריכות והמוציאים לאור

בתל־אביב
קורסים והשתלמויות ערב לעובדים במקצועות הדפוס – עיוני ומעשי

מקצועות ההשתלמות
* צילום אופסט למתחילים
* הרכבה (מונטז') – ולוחות למתחילים
* הדפסת אופסט למתחילים
* הדפסת אופסט למתקדמים

פרטים והרשמה: –
בית־ספר ע"ש לודוי דוויס "עמל" – מגמת הדפוס
רח' בני אפרים 226, מעוז אביב, תל־אביב
טלפון: 477337־03

קו הטלפון פתוח מתאריך 24.12.85
בימים א'–ה' 08.00 – 12.00
וביום ג' 16.00 – 19.00
תחילת הקורסים 24.2.86

אורט ישראל
המערכת ללימודי מבוגרים
היחידה ללימודים בכתב.

★ מבוא לתיכנות מחשבים
★ שפות מחשב: בייסיק, קובול.
תירגול מעשי – בכיתות לימוד באמצעות מסופי מחשב.
★ קורס עממי בהתכתבות בשפת הבייסיק.
אנו מעמידים לרשותך חומר הדרכה, יעוץ טלפוני ומחשב – בביתך.

תל־אביב: שד' דוד המלך 39, מיקוד 64594, טל' 233231/293, 234507; רחוב התבור 32, מיקוד 65255, טל' 657065, 660086
ירושלים: דורות ראשונים 8, מיקוד 94625, טל' 226455, 221979־02
חיפה: שמריהו־לוין 30, מיקוד 33103, טל' 666182, 664671־04
באר־שבע: הפלמ"ח 127, מיקוד 84244, טל' 33777־057
נתניה: רח' ירושלים 1, טל' 32727־053. אשדוד: רוגוזין 32, טל' 22261־055

לנוחותכם, לימדו בביתכם, בזמנכם הפנוי.

נפוח זכוכית

המכללה לאומנות הזכוכית
נמל יפו
שער ראשי
ת.ד. 8344
ת"א־יפו.
טל. 837149

המכון להשתלמות מקצועית משולבת

מהנדס,
הנדסאי,
טכנאי

נמשכת ההרשמה להשתלמויות הבאות:
☆ מיקרופרוססורים.
☆ רובוטיקה ובקרה ממוחשבת.
☆ תוכניתן מחשבים – סוג 1

פרטים והרשמה – כל יום משעה 08.00 – 19.00 ביום ו' עד 13.00.

תל־אביב שד' דוד המלך 39 מיקוד 64954 טל: 233231/293 234507	חיפה שמריהו לוין 30 מיקוד 33103 טל': 666182 664671
ירושלים: רח' דורות ראשונים 8 (סמטה מהסתדרות) טל': 221979 223033	נתניה: ירושלים 1 מיקוד 42437 טל': 23727

מכון שי
נפתחים קורסים
הנהלת חשבונות
סוגים 2, 3, 4 ★ הנה"ש ממוחשבת ★ קורס חשבי שכר חינם ★ פתיחה 25.12
פרטים והרשמה: ז'בוטינסקי 106 ת"א (בבנין מגדל הרצליה) טל. 263114־03 בשעות 16.00-19.00

לימודי
גרפיקה
ברמה גבוהה
בשילוב לימודי התמחות בסטודיו בהדרכת טובי המורים בארץ
*
נותרו מספר מקומות בקורס ערב חדש שיפתח ברמת־גן ב־30.12.85
*
,,עיצוב גרפי" סטודיו וביה"ס לגרפיקה
טל. 794319, 781454־03
– נסיון ומוניטין משנת 1964 –

לרופא שיניים
מחשב אפל 3 + תוכנה
לניהול מרפאה + מדפסת
טל 34986־063 בעבודה
65897־063 בבית

למפעל בהתפתחות דרושים מיד־שניה
★ שולחנות עבודה
★ שולחנות אוכל
★ ארונות וארון שרטוט
נא לפנות טלפונית 224591־08

המכון לשפה
ספרדית
29 שנות נסיון • מורים בעלי נסיון רב • כתות מצומצמות
קורס לשיחה שוטפת • קורס אינטנסיבי • קסטות ללימוד
הקורס למתחילים מאפשר לדבר תוך 4 חודשים
דיזנגוף 184, 220223־03; 584375־052

הסביבה.
סדנא לעיצוב פנים ואדריכלות
נחלת־יצחק 36 (מנורת המאור 8), תל־אביב
נפתחה ההרשמה לסמסטר אביב
– קורסים טרום מקצועיים (ללא מיומנות קודמת)
סמסטר מיוחד להכרות עם עולם העיצוב והאמנויות החזותיות.
הלימודים יתקיימו 4 פעמים בשבוע בשעות אחה"צ והערב.
מספר המקומות מוגבל.
פרטים והרשמה בסדנא: מנורת המאור 8 (נחלת יצחק 36) ת"א.
בימים א', ב', ד', ה'. 12.00–14.00 בלבד. פניות טלפוניות לא תענינה.

שניר
סוכנות לביטוח
להקמת מחלקת סוכנים
דרושים מועמדים לקורס בביטוח חיים
שייפתח בתל־אביב ב־29.12.85
יתקבלו מועמדים:
- בעלי השכלה תיכונית ומעלה
- מעל גיל 24
- בעלי רכב
מסלול קידום – אפשרות לניהול
לקביעת ראיון נא לפנות לטלפונים: 223830, 224390־03

למוסד פיננסי גדול
דרושים
מהנדס/הנדסאי חשמל
בעל נסיון של 5 שנים לפחות
בתחומים הבאים:
- דיזל גנטורים
- מערכות אל־פסק (U.P.S)
- מערכות פיקוד ובקרה. רצוי הכרת מערכות פיקוד אלקטרוניות ומערכות ממוחשבות.
יתרון לבעל נסיון במערכות מיזוג אויר מרכזיות, נושאי בינוי וחסכון באנרגיה.
הנדסאי/טכנאי מיזוג אויר
בעל נסיון של 5 שנים לפחות בתחזוקה של מערכות מיזוג אויר מרכזיות גדולות.
על המועמד להיות בעל רשיון חשמלאי מוסמך לפחות, ובעל ידע ונסיון במערכות פיקוד ובקרה, רצוי אלקטרוניות.
נא לפנות לת.ד. 29878 ת"א, בצרוף קורות חיים ונסיון מקצועי.
סודיות מובטחת.

בצלאל
אקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים
עוזר ראשי למנהל האגף לקשרי ציבור ולהסברה
לאקדמיה בצלאל דרוש/ה מועמד/ת למשרה הנ"ל.
דרישות המשרה:
- שליטה מוחלטת באנגלית ובעברית (שפת אם אנגלית – יתרון).
- נסיון עשיר בעבודות של קשרי ציבור.
- נסיון קודם וכשרון בעבודה עיתונאית וקשרים עם העתונות הישראלית והבינלאומית.
- השכלה אקדמאית (B.A.) בתחום מדעי החברה או הרוח.
אחריות בעל התפקיד תכלול:
- הוצאת ידיעון (בוליטין) של המוסד באנגלית ובעברית.
- הפצת הודעות לעתונות המקומית והזרה.
- ארגון טכסים ופיקוח עליהם.
- סיוע בגיוס תרומות.
הדרגה המוצעת 6 – 3 מח"ר.
תנאי הכרחי: מקום מגורים – ירושלים.
על הבקשות, בצירוף תולדות חיים ואישורי השכלה ונסיון, להגיע עד 27.12.85 אל: האגף לכח אדם ת.ד. 7314 ירושלים

למפעל תעשייתי בצפון הארץ
דרוש
סגן מנהל אגף שיווק
– לניהול, קידום ושיווק מערכות טכניות בארץ ובחו"ל.
הכישורים הדרושים:
* נסיון בניהול מו"מ מסחרי וטכני בעסקות מורכבות בשווקים אזרחיים וצבאיים.
* בעל רקע טכני תעשייתי נרחב.
* שליטה מלאה בשפות עברית ואנגלית.
* מהנדס מכונות או בעל השכלה מקבילה.
נא לפנות בכתב בציון קורות חיים ונסיון בעבודה לת.ר. 4353 חיפה עבור מספר 2147 (מיקוד 31040)
– סודיות מלאה מובטחת –

לחברת אמן מחשבים
דרושה
קבנית דסקטים
מנוסה באנגלית
256355־03

לקריאום' תל אביב דן השרון
דרושים:
א. קופאיות (אפשרות מתלמדות)
למשרה חלקית או מלאה במשמרות, לעבודה באזור רמת השרון וצפון תל אביב.
ב. קצבים – לעבודה באזור גוש דן.
המעוניינים יפנו דרך שרות התעסוקה שליד מקום מגוריהם לקריאום' תל אביב דן השרון, רח' התפוצה ישראל 13, גבעתיים בימים א' – ה' בין השעות 08.00 – 14.00. ניתן לקבל פרטים בטלפון 779141־03 קו פנימי 279.

להברת בת"א
דרושה
גרפיקאית ביצועיסטית
למשרה מעניינת
ת.ד. 502 ת"א

בקרית־אונו דרוש
מחלק עיתונים
בשעות הבוקר המוקדמות, בעל אופניים או אופנוע.
להתקשר בשעות הערב 358283־03.

HORON חורון מערכות בע"מ
בקרת תעשייתית ורכיבים
חברה צעירה ודינמית העוסקת בתכנון, ביצוע והקמה של מערכות בקרה תעשייתיות משולבות בבקרים מתוכנתים תוצרת OMERON ומחשבים – מתרחבת.
דרושים
נציגי מכירות מעולים
למכשור ובקרים תעשייתיים
כישורים:
* השכלה: 12 שנות לימוד, מגמה טכנית, מכשור ובקרה.
* נסיון במכירות – רצוי.
* רכב חובה.
* ידיעת השפה האנגלית – רצויה.
נכונות לעבודה מאומצת ובלתי שגרתית.
הכנסה כספית מובטחת
נא לפנות: 482450/490877/472529־03
רח' יד המעביר 9, ת"א ת.ד. 24092 מיקוד 61240.

לחברת מאסטרו שרותי תוכנה
דרושים
מתכנתים / מתכננים
בעלי ניסיון של שנתיים למחשבים מסוג IBM 4381, SYS-38 לסביבה של קובול, מסדי נתונים, מערכות אינטראקטיביות, מרכז מידע, ורשת תקשורת מחשבים ארצית מתקדמת.
תנאי קידום מצויינים לבעלי יוזמה ומוטיבציה.
לפנות 472282־03 לאריאלה.

איש מחשבים בקהילה
תאור התפקיד:
פיתוח תוכניות והפעלת מסגרות קהילתיות באמצעות מחשבים.
דרישות התפקיד:
* ידע במיקרו מחשבים כולל שפת חלוגו.
* יכולת ליזום ולפתח תוכניות
* יכולת לעבוד עם אנשים ולתכנן ולבצע פרוייקטים והכשרות
המעוניינים יפנו לאינטראקשן רחוב המשביר 4 מגדל, אשקלון. טלפון 22158־051, 22157־051

לחברת אלקטרוניקה מצליחה באזור המרכז
דרוש
מנהל מחלקת רכש ולוגיסטיקה
המועמד המתאים יהיה בעל ניסיון של 5 שנים בתפקיד זהה, רצויה השכלה אקדמאית בתחום הטכני, יכולת משא ומתן בדרגים בכירים לנושאי פיתוח/פרוייקטים, יכולת ניהול צוות קניינים ואנשי רכש.
תנאים הולמים למועמד המתאים.
המשרה מיועדת לנשים ולגברים כאחד.
נא לפנות בכתב בצירוף קורות חיים לת.ד. 7095 תל אביב 61070 ולציין "מנהל רכש".

לחברה תעשיתית בת"א
דרושה
פקידת יבוא
למחלקת יבוא
* בעלת נסיון
* ידיעה טובה בקריאה וכתיבה באנגלית והדפסה אנגלית ועברית (כולל תיפעול טלקס)
לפנות בכתב באנגלית ל־ת.ד. 21207 ת"א מיקוד 61211

מנהל טכני
לשירות מכונות צילום מסמכים.
לניהול, אירגון ופיתוח.
נסיון הכרחי.
תנאים טובים למועמד המתאים
לפנות בכתב יד. בפרטים לת.ד. 22432 תל־אביב מיקוד 61223.
סודיות מובטחת.

מכונאי דיזל לציוד בנין
באזור המרכז
* נסיון 5 שנים.
* רשיון נהיגה.
* עדיפות לתושבי חולון/בת־ים
לקביעת ראיון נא לפנות טלפונית למחי בת ארם, טל': 627800־03; 627860־03 ביום א'.

למפעל מתכת לעיבוד שבבי באזור המרכז דרושים:
1) מנהל עבודה בכיר
2) חרט מעולה
עם נסיון
3) כרסם מעולה
עם נסיון
4) מסגר מעולה
עם נסיון
לפרטים נא לפנות בשעות הערב בין השעות 19:00–21:00 טלפון 474001־08 לאלי
תנאים טובים למתאימים
סודיות מובטחת

לקונצרן בניה ציבורי גדול
דרוש
רואה חשבון מתחיל
לאחר סטז' לעבודה מקצועית מעניינת ומגוונת באגף הכספים.
מועמדים מתאימים יפנו בכתב־יד בצרוף קורות חיים פלוס מספר טלפון להתקשרות, לת.ד. 1678 תל־אביב, מיקוד – 61016.

לאילן – איגוד ישראלי לילדים נפגעים
דרושים:
1) מורה לחינוך מיוחד
2) מטפל/ת
3) עובדים במקצועות פרה רפואיים
עבור מסגרת יומית לנבים מתבגרים עם פיגור שכלי – באזור קריאון.
נא להתקשר טלפונית 2-248141־03

לודזיה
דרוש:
טכנאי/הנדסאי תעשיית לניהול:
נסיון בארי"ש נוהלים, ושוטות שכר עידוד
לפנות בכתב בציון טלפון אל ת.ד. 34, חולון 58100

אבי־גד מערכות
בית ויזה תל־אביב
* **פקידה בכירה**
אנגלית – עברית, נסיון בטלקס ומעבד תמלילים.
* **איש שיווק בכיר**
נסיון בענף מערכות אזעקה.
להתקשר טלפונית 217121־03 10.00 – 12.00 לפניות בכתב ת.ד. 2060 גבעתיים 53120
סודיות מובטחת

למפעל מזון גדול בצפון הארץ דרוש
טכנולוג מזון
תנאים טובים ואפשרויות קידום
נא לפנות בכתב יד לת.ד. 4353 חיפה עבור מספר 2146 (מיקוד 31040)
– סודיות מובטחת –

למפעל תעשייתי גדול במפרץ חיפה
דרוש
מנהל/ת חשבונות מדופלם
* נסיון 5 – 3 שנים במפעל תעשייתי גדול
* נסיון בניהול הנה"ש ממוחשבת
* ידיעת השפה האנגלית – יתרון.
בדבר פרטים ובצירוף קורות חיים, נא לפנות לת.ד. 787 חיפה.

לפרוטק הנדסה בע"מ
דרושים/ות
מחווטים/ות
במשרה מלאה לעבודה ברמת־גן.
שעות העבודה 08.00־16.45
5 ימים בשבוע.
לפנות לשלמה ברונר 733286־03

דרוש ברמלה
מחלק עיתוני בוקר
מתאים לסטודנט או לפנסיונר בעל אופניים או אופנוע.
להתקשר לכודש 237192־08 בשבת או בשעות הערב.

הלוח הכללי

למעבדת מחקר ופיתוח שימושי באיזור תל־אביב
ד ר ו ש י ם

מהנדסי אלקטרוניקה
לעבודה בנושאי תאימות אלקטרומגנטית ו־R.F.I. נדרש ידע ונסיון בתחום ה־R.F, מערכות קליטה ואבחון אותות (משרה 415)

מהנדסי אלקטרוניקה
לעבודה בצוות פיתוח העוסק בתכנון מערכות ספרתיות ואנלוגיות מתקדמות משולבות מיקרומחשבים. בעלי נסיון של 3 שנים לפחות. (משרה 417)

מהנדסי אלקטרוניקה
לעבודה בתחומים הבאים: ניהול מערכת תיב"מ (SYSTEM MANAGER) מחשבים:–
הכרת מבנה מחשבים, ציוד פריפרלי ותקשורת בין מחשבים
כתיבת מפרטים טכניים בנושאים הנ"ל.
בעלי ניסיון של 3 שנים לפחות. (משרה 416)

מהנדסי RF
לעבודה בצוות פיתוח העוסק בתכנון מגברים, מתנדים, מסננים וכיו"ב. בעלי נסיון של 3 שנים לפחות. (משרה 418)
מועמדים מתאימים מתבקשים לפנות למחלקת משאבי אנוש ת.ד. 39054 תל־אביב מיקוד 61390 בלווית פרטים אישיים (כולל מספר ת.ז.) וקורות חיים וכן לציין מספר טלפון לקביעת מועד לראיון.

– מועמדים מתאימים ייענו –
– תנאים טובים למועמדים המתאימים –
– סודיות מובטחת –

לעמינח נוי צבי
דרוש
מכונאי אחזקה
עם נסיון בתעשיה.
לפנות לטל' (08)220777 ליגאל.

אורט ישראל
המערכת ללימודי מבוגרים
דרוש/ה
רכז/ת תעשיה
* רצוי הנדסאי/ת מתחום האלקטרוניקה או מחשבים.
* בעל/ת רכב.
לפרטים נא לפנות לטל' 233231/293 234507 למיכל.

עז־בן אלקטרוניקה בע"מ
דרושים
טכנאי שירות
בעלי נסיון ל־IBM PC
טלפון: 611473

אתגר"
המחר...
היום התעשיה האוירית לישראל בע"מ

חטיבת האלקטרוניקה
מבת־בית מערכות הנשק
דרושים/ות

מהנדסים
בעלי יכולת אישית גבוהה ונכונות להתמודד עם טכנולוגיות מתקדמות HIGH–TEC בנושאים הבאים:

משרה מס' 283:
מהנדסי מערכות
* בעלי ותק של 3 שנים ויותר בניהול, פיתוח ורכוז עבודת צוותים בתחומים הנדסיים שונים.
* עדיפות לקציני פרוייקט בצה"ל בתחום מערכות ים ואויר.

משרה מס' 284:
מהנדסי אלקטרוניקה/מחשבים בכירים
* נדרש נסיון בריכוז עבודת צוות פתוח ואיפיון מערכות חומרה למערכות משובצות מחשב בזמן אמיתי.

משרה מס' 285:
מהנדסי כימיה / פלסטיקה
* להנדסת מעגלים מודפסים והגנה על מערכות אלקטרוניות בחומרים טרמוסטטיים.

משרה מס' 286:
מהנדסי אלקטרוניקה
* המעוניינים באתגר טכני והנדסי להשתלבות בצוותי פתוח בפרוייקטים מתקדמים.
* אפשרי גם מהנדסים מתחילים בעלי כישורים מוכחים.
מועמדים מתאימים מתבקשים לפנות בכתב ולפרט קורות חיים, השכלה, נסיון ומספר תעודת זהות אל: מינהל התעסוקה, יחידת גיוס וקליטה, התעשיה האווירית לישראל בע"מ נמל התעופה בן־גוריון מיקוד 70100.
מועמדים מתאימים ייענו.
סודיות מובטחת

מושב ארבל
מחפש
מרכז משק / גזבר
עם נסיון
לפנות לטלפון 067-96361
מזכירות או 067-94264 בערב.

למפעל אופנת נשים
פקידת מכירות
מעולה
(עדיפות לבעלות נסיון בענף)
טל בערב – 03-246042

שליח
עם קטנוע
לשעות הבוקר
מיפו עד רחובות.
03-397051

מודעה זו מיועדת לנשים ולגברים
לחברה תעשייתית יצרנית גדולה, דינמית ועתירת טכנולוגיה במרכז הארץ
ד ר ו ש
מנהל אגף
הנדסות ייצור ואבטחת איכות
הכישורים הדרושים:
* השכלה אקדמאית מתאימה.
* נסיון של מספר שנים בארגון גדול.
* דינמיות וגמישות בתיפקוד.
* יישום, חידושים ושינויים במערכת.
* כושר נהול צוות עובדים.
* רצון להשתתף בקביעת מדיניות ולהשפיע על קידום ופיתוח החברה.
נא לפנות בכתב בצרוף קורות חיים לת.ד. 397 הרצליה, חוף ים, 46103.
– סודיות מובטחת –
רק מועמדים העונים על הדרישות הנ"ל – ייענו.

דרושים
אדריכלים מעצבי פנים
לתכנון ומכירות רהיטי עילית
פרטים בטלפון:
03-264247/8
(גילה)

לאורפז אופנת ילדים ונוער
ד ר ו ש ה
מעצבת אופנה
בעלת נסיון
בדבר פרטים לפנות: 03-379922

טמפו
למפעל טמפו בחולון
דרושים
מסגרים מכניים
לעבודות אחזקה
נסיון בעבודה של 5 שנים במפעל תעשייתי
רצוי בענף המזון
תנאים טובים למועמדים המתאימים
לפרטים נא לפנות למנהל כח־אדם
שמעו רח' המלאכה 9 אזור התעשיה חולון
או בטלפון 800131 בין השעות 9.00–14.00
סודיות מובטחת

למוסך לתיקון ציוד כבד בראשון לציון
דרוש
מכונאי
טל. בעבודה 948114
בערב 992457

לחברת בנייה בת"א
דרוש/ה
כלכלן/ית
לחצי מישרה, נסיון לא הכרחי.
מועמדים מתאימים יפנו בכתב, בצירוף קורות־חיים ודרישת־שכר, אל ת.ד. 4104, תל־אביב 61040, עבור "כלכלן".
סודיות מובטחת.

חברת "מבני תעשיה" בע"מ לתכנון והקמה של המתקן החרושתי לנטרול פסולת רעילה ברמת־חובב
דרוש/ה
מהנדס/ת מכונות / כימיה
עם נסיון של 5 שנים בהקמה וההפעלת מתקנים, בתעשיה הכימית
– בעל/ת יוזמה ויכולת למרים ועבודה עצמאית.
– מגורים באזור באר־שבע.
– בעל/ת רכב.
המעוניינים יפנו בכתב, עם ציון קורות חיים ונסיון עבודה, לת.ד. 20300 תל־אביב.
סודיות מובטחת.

ליחידת המחשב שלנו
דרוש/ה
DBA
עם נסיון של שנתיים כ־DBA
(רצוי DMS II או IDMS)
מועמדים מתאימים מתבקשים לפנות עם פירוט קורות חיים ונסיון לת.ד. 326, תל־אביב או להתקשר לקביעת ראיון אישי לגבי זוית, כטל. 03-627762.
סודיות מובטחת.
כלל חברה לביטוח בע"מ

שופר־סל
דרוש/ה
חשב/ת שכר
בעל/ת ניסיון בהכנת משכורות ממוחשבות
מועמדים מתאימים מתבקשים לפנות בכתב יד, תוך פירוט ניסיון קודם, אל מחלקת כח־אדם, ת.ד. 84 פתח־תקוה מיקוד 49100.
סודיות מבוטחות.

לחברה דינאמית
באזור המרכז
אחראית מדור יבוא ויצוא
(תובלה בינלאומית, עמילות ושחרור)
רק בעלות נסיון מוכח ושליטה באנגלית ייענו.
לפנות בכתב יד לת.ד. 4229 תל־אביב מיקוד 610141
לציין משרה 602 על גב המעטפה.

מלונות ים־המלח מוריה
למלוננו דרושים
אומנים צעירים
להקמת צוות ארועים
– נגינה על פסנתר
– גיטרה (רצוי)
– שירה
– יכולת הפעלת אורחים
ראיונות יתקיימו במשרדי מוריה רח' ארלוזורוב 111, ת"א. נא לפנות לפרץ בן חיים,
ביום א' 22.12.85 בין השעות 16.00–19.00
וביום ג' 24.12.85 בין השעות 11.00–14.00.

לחברה לעמילות מכס בתל־אביב
ד ר ו ש ה
פקידה
למחלקת מטען
* בוגרת תיכון לאחר שרות צבאי
* ידע בסיסי בהדפסה עברית ואנגלית
מועמדות מתאימות מתבקשות לפנות החל מיום א' למחלקת מטען, טל. 03-650862, בין השעות 10.00–15.00.

לידי זהב
דרושים
לצורך פתיחת סניפים חדשים ברחבי הארץ
מנהלי סניפים עצמאיים
הכישורים הדרושים:
* בעלי משרד/חנות וטלפון.
* נסיון בענף אינסטלציה, חשמל ושיפוצים
* בעלי כושר ניהול והפעלת בעלי מקצוע.
* בעלי ערבויות בספיות.
המעוניינים בהתקשרות, על בסיס עצמאי/קבלני בלבד.
נא לפנות לטל. 03-201013 למנכ"ל

סולוג
דרושות
1. תופרות
2. עובדות לעבודת יד ובקורת.
סולוג מפעלי סריגה בע"מ
רח' הפלך 3, ת"א, טל. 824121

המשטרה אתגר
דרושים

1. מהנדסי תנועה
כישורים נדרשים:– הנדסה אזרחית (התמחות בתנועה/כבישים.
מקום השירות:– ירושלים, רמלה.

2. קצין פתוח אמצעים ביחידת החבלה הארצית
כישורים נדרשים: מהנדס/הנדסאי מכונות בתחום הפיתוח עם נסיון של שנתיים לפחות.
מקום השרות:– ירושלים

3. מהנדס/הנדסאי מכונות
כישורים נדרשים:– מהנדס/הנדסאי מכונות בעל נסיון בבקרת טיב.
מקום השרות:– יפו

4. קציני מודיעין ליחידה הארצית לחקירות הונאה
דרישות התפקיד:– קציני מודיעין בצה"ל, עדיפות לאקדמאים.
מקודם השירות:– מרכז, צפון, ודרום
על המעוניינים להיות לאחר שירות צבאי, בעלי בריאות תקינה, גיל עד 35.

המעוניינים מתבקשים לפנות בצרוף תעודות השכלה ופנקס מילואים לאחת מלשכות הקליטה המפורטות להלן:–

ירושלים	רח' המלך ג'ורג' 8	טל. 02-244433
תל־אביב	רח' הרכבת 14	טל. 03-627290-3
חיפה	דרך חטיבת גולני 21	טל. 04-661067
באר־שבע	רח' העצמאות 55	טל. 057-32521
רחובות	רח' הרצל 206	טל. 08-487488

(מאחורי תחנת המשטרה)
סודיות – מובטחת

רשות שמורות הטבע
לרשות שמורות הטבע
דרוש:
פקח
ברצועת עזה
לשמירה ופקוח ברצועה
דרישות המשרה:
יוצא צבא, התמצאות בשטח, רשיון נהיגה, התמצאות בנושאי טבע. רצויה ידיעת השפה הערבית.
המעונינים יפנו למשרדי רשות שמורות הטבע עד ליום 28.12.85.
ירושלים – רח' ירמיהו 78.
באר שבע – רח' האבות 19.

נציבות שירות המדינה
מודיעה על מכרז חיצוני קיבוצי מס' מק/ 2/85
למשרות מפקחי/ות מס
באגף מס הכנסה ומס רכוש
אזור ת"א והמרכז (נתניה, כפר סבא, תל־אביב, נוש־דן, רמלה, פתח־תקוה, רחובות).
אזור הצפון (חיפה, עפולה, צפת, נצרת, חדרה, עכו, נהריה, טבריה).
אזור הדרום (באר־שבע, אשקלון).
אזור ירושלים
המשרות הן בדרגות ט־זי־יב1 של הדירוג האחיד או 7–4 בדירוג האקדמאים במדעי החברה והרוח, כן משולמת תוספת שכר בשעור של 30% המהווה הטבת שכר מיוחדת לעובדי מסים.
מועמדים בעלי רישיון ישראלי לראיית חשבון שיסיימו את הקורס ואת תקופת הניסיון בהצלחה ישובצו בדרגה 7 בדירוג האקדמאים במדעי החברה והרוח, ריטרואקטיבית מיום סיום הקורס.
דרישות המשרה:
א. תעודת בגרות. יועדפו מועמדים שסיימו בחינות ביניים בראיית חשבון, או תלמידי האוניברסיטה בחשבונאות, כלכלה או משפטים.
ב. עדיפות לבעלי ידיעות ברמה של סוג 2 בהנהלת חשבונות מטעם משרד העבודה והרווחה.
ג. ידיעת שפות מהמדוברות בארץ.
ד. כושר קיום קשר נאות עם קהל, כושר ניהול משא ומתן.
המועמדים יידרשו לעמוד במבחנים בכתב ובעל־פה, אשר יחלו מיום א' 12.1.86.
מועמד שייבחר ייצא לקורס מרוכז אשר יימשך כ־5 חודשים בתנאי פנימיה, ולאחר מכן לתקופת התמחות.
המועד המשוער להתחלת הקורס - המחצית הראשונה של חודש מרץ 1986.
• את פרטי המכרז המלא והמחייב הנ"ל וכן טופסי בקשה ומידע נוסף, ניתן להשיג בלשכות המחוזיות של נציבות שירות המדינה, כדלקמן:
בירושלים, הקריה, בנין ראש הממשלה, חדר 429; בתל־אביב, הקריה, רחוב האלוף קלמן מגן מס' 10; בחיפה, בבית הממשלה, רחוב חסן שוקרי 11; בבאר־שבע, בנין לשכת הבריאות המחוזית, שכונה ד' (צפון), וכן אצל העוזרים למינהל במשרדי השומה והחקירות בכל רחבי הארץ.
* *היום האחרון להגשת הבקשות: יום ו' ט"ו בטבת התשמ"ו (27.12.85).*

למתנס' גוש עציון
ד ר ו ש
מנהל חשבונות / חשב
מדופלם
ידע בעבודה עם מחשב
נסיון של 5 שנים לפחות
לפנות בכתב כולל קורות חיים לת.ד. 52 אלון שבות גוש־עציון 90940 טל. 02-931587

לחברת בנייה דרושים:
★ **קבלנים רשומים**
לבניית מקלטים בשומרון
ערבות חובה
★ **מנהלי פרוייקט**
מירושלים או באר שבע בעלי רכב
טל: 03-824171

המשטרה אתגר
דרושים
שוטרי סיור ותנועה
דרישות התפקיד: 11 שנ"ל לפחות, לאחר שרות בצה"ל, בריאות טובה (פרופיל 82 ומעלה), גיל עד 35.
מקום השירות: ירושלים, תל־אביב, והמרכז
שכר התחלתי: כ־650,000 שקל.
המעוניינים מתבקשים לפנות בצרוף תעודות השכלה ופנקס מילואים לאחת מלשכות הקליטה המפורטות להלן:

ירושלים	רח' המלך ג'ורג' 8	טל. 02-244433
תל־אביב	רח' הרכבת 14	טל. 03-627290-3
חיפה	דרך חטיבת גולני 21	טל. 04-661067
באר־שבע	רח' העצמאות 55	טל. 057-32521
רחובות	רח' הרצל 206	טל. 08-487488

(מאחורי תחנת המשטרה)
סודיות – מובטחת

מזכירה בכירה
עברית על בוריה, שליטה באנגלית + הדפסה וניסיון, רצויה הכרת מערכת מעבד תמלילים.
נא לשלוח תולדות חיים בכתב יד ת.ד. 470 ת"א 61003.

למעבדת פיתוח באיזור תל־אביב
דרושים
כרסמים / מבלטנים
* להכנת אבי טיפוס בתחום המכניקה העדינה.
* בעלי נסיון של 3 שנים אחרי צבא.
* בוגרי בתי ספר מקצועיים.
בעלי מקצוע מתאימים מתבקשים לשלוח למנהל כח־אדם ת.ד. 39054 תל־אביב מיקוד 61390 פרטים אישיים כולל מספר ת.ז. וקורות חיים ומספר טלפון לקביעת מועד לראיון.
– תנאים טובים –
– סודיות מובטחת –

למועדון ישראלי לתרבות
דרושים
אנשי שיווק נמרצים
בחורים/ות יוצאי צבא עד גיל 28, צלצלו לתפקיד חוובם
תל־אביב: 03-709175
חיפה: 04-524505
באר־שבע: 057-72039
ירושלים: 02-223596

למכון למחקרי נפט וגיאופיסיקה
ד ר ו ש י ם
1) **אחראי לביצוע רכישות (בארץ ובחו"ל) וביטות.**
דרוש נסיון של 5 שנים לפחות.
2) **בוגר במדעים מדויקים מתמטיקה/פיסיקה**
לתפקיד בוחן נתונים סייסמיים.
3) **טכנאי אלקטרוניקה לתחזוקת מערכות סייסמולוגיות**
הדרכה תינתן במהלך העבודה.
המעונינים מתבקשים להתקשר למשאבי אנוש טל. 03-805112

למחלקת תביעות
ד ר ו ש ה
פקידה
לטיפול בתביעות נסיעות לחו"ל.
ידיעת השפה האנגלית הכרחית.
לקביעת ראיון נא להתקשר לטלפון 03-624221 לורדה.
כלל חברה לביטוח בע"מ

עבור לקוחותינו אנו מחפשים:
מועמד לעבודה בתחום - כ"א ויחסי עבודה
• כישורים נדרשים:
1. משפטן/ית – בעל/ת התמצאות בנושאי כ"א ויחסי עבודה.
2. רצוי נסיון של *שלוש שנים* ומעלה בנושאים הנ"ל.
מועמדים מתאימים מתבקשים לפנות בכתב ולציין קורות חיים השכלה ונסיון אלו ת.ד. 7035 הקריה תל־אביב מיקוד 61070
המועמדים המתאימים ייענו
סודיות מובטחת

לחברת תקשורת דינמית
דרושים/ת
אנשי/נשות שיווק
אפשרות למשרה חלקית.
משכורות יסוד + עמלה.
תנאים טובים למתאימים
טל. 03-280431
03-280425

למעבדת מחשבים
טכנאי הנדסאי אלקטרוניקה
• בעל נסיון מוכח בתחזוקת מחשבים
• בעל כושר לימוד עצמי, קפדן ודייקן.
לכתוב בצירוף קורות חיים אל:
ס.א.ם. אל. מעבדת מחשבים, ה' באייר 2, ת"א.

לחברה בת של קונצרן אמריקאי
ד ר ו ש
מהנדס מכירות
כישורים נדרשים:
* מהנדס אלקטרוניקה או מכונות (ניסיון בזווד חשמלי)
* שליטה מלאה באנגלית
* ניסיון במכירות – יתרון
למועמד המתאים: * תערך השתלמות במרכז החברה בחו"ל.
* תנאים הוגנים.
אנו מציעים עבודה עצמאית, עם אתגר, במסגרת צעירה ודינמית, בחברה המובילה בתחומה.
קורות חיים – לת.ד. 859 גבעתיים, מיקוד 53108

לחברת ציוד למחשבים בת"א דרושים, צעירים בעלי נסיון:
* **פקיד/ה רכש** שיעסוק גם בנושאי יבוא
* **מחסנאי – שליח.** רשיונות, למכונית + קטנוע
* **שליח.** רשיונות למכונית + קטנוע.
לפנות טלפונית: 283560 219714 לאלון.

בירושלים דרוש
מורה לפיזיקה
לרמת 5 יחידות לימוד להכנת כיתות לבחינות בגרות בשעות הערב
מורים בעלי נסיון בהכנה לבגרות מתבקשים לפנות לטלפונים:
02-222378 02-222340
• תנאים טובים למתאימים •

הלוח הכללי
למרכז להכשרות ברעננה
דרושה
מדריכה
לתחומים:
פקידות ומזכירות
טלפון 052-445034
052-445971

דרוש
מרכז משק מנוסה
בעל תואר אקדמאי בכלכלה עם רקע חקלאי.
נא לפנות בכתב, בציון קורות חיים, לאשר חריש, מושב בית מאיר, ד.נ. הרי יהודה מיקוד 90865, טל. 02-918726